

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Rifelj

ISTRSKE VOJNE

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Rifelj
Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

ISTRSKE VOJNE

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

ISTRSKE VOJNE

Istrske vojne so bile niz spopadov med Histri, avtohtonimi prebivalci Istre in Krasa, ter Rimsko republiko. Do prve vojne je prišlo leta 221 pr.n.št. Rimljani so premagali histrske gusarje ter zasedli pomembnejša obalna središča. Kljub zmagi Rimljanov so Histri ohranili samostojnost. Do naslednjih konfliktov je prišlo ob ustanovitvi Akvileje (Ogleja), med leti 183 in 181 pr.n.št. Histri so želeli preprečiti ustanovitev kolonije, vendar so Rimljani njihove napade odbili. Druga istrska vojna, najpomembnejši in odločilen spopad med nasprotnikoma, je potekala v letih 178 in 177 pr.n.š. V prvem letu vojne so bili Rimljani sprva poraženi, vendar so kmalu prevzeli pobudo. Spomladi naslednjega leta so bili Histri v odprti bitki odločilno poraženi. Preostali Histri so se umaknili v prestolnico Nezakcij. Po nekajdnevnem obleganju so Rimljani zavzeli in uničili prestolnico ter še dve bližnji naselbini. Konec je bilo neodvisnosti Histrov, ki so imeli številne žrtve, še več pa je bilo tistih, ki so padli v suženjstvo. Do poslednjega konflikta je prišlo leta 129 pr.n.š., ko so se Rimljani ob vojaškem pohodu na sosednje ljudstvo Japodov spopadli s Histri iz odročnih delov Istre, ki so do takrat živeli praktično samostojno.

Ključne besede: Histri, Rimljani, Nezakcij, istrske vojne, Istra.

ISTRIAN WARS

The istrian wars were a series of conflicts between the Histri, indigenous inhabitants of Istria and Karst, and the Roman republic. The first war broke out in 221 BC. The Romans defeated the histrian pirates and occupied the more important coastal towns. Despite the roman victory, the Histri kept their independence. The next encounter took place between 183 and 181 BC, at a time of the foundation of Aquilea. The Histri wanted to prevent the foundation of the new colony, but their raids were repeled by the Romans. The second istrian war in 178-177 BC was the most important and decisive engagement between the two enemies. During the first year of the campaign the Romans suffered a defeat at first, but soon afterwards took the initiative. The Histri were decisively defeated in open battle in the spring of the following year. The remaining Histri withdrew to their capital Nesactium. After a several-day siege the Romans captured and razed the capital and two nearby settlements. The Histri were subjugated, many of them were killed, even more were enslaved. The last conflict took place in 129 BC, during the roman campaign against the neighbouring Iapodes, when the Romans engaged some remote histrian communities, which were till then in fact independent.

Key words: The Histri, The Romans, Nasactium, istrian wars, Istria.

KAZALO

1. UVOD	6
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	8
2.1 Predmet preučevanja	8
2.2 Cilji naloge	8
2.3 Hipoteze	8
2.4 Uporabljene metode	8
2.5 Struktura naloge	9
2.6 Opredelitev temeljnih pojmov	9
3. ČASOVNI OKVIR	11
4. GEOGRAFSKI PROSTOR	13
4.1 Geografski podatki o območju s strani antičnih piscev	13
4.2 Relief, podnebje, rastje	14
5. ISTRA V OBDOBJU PRED 3. STOLETJEM PR. N. ŠT.	16
5.1 Prebivalstvo	16
5.1.1 GENEZA	16
5.1.2 NASELJA	17
5.1.3 DRUŽBENA IN POLITIČNA STRUKTURA	18
5.2 Gospodarstvo	19
5.3 Stiki z okolico	20
6. ISTRSKE VOJNE	22
6.1 Opredelitev vojn	22
6.2 Prva istrska vojna	24
6.2.1 VZROKI	24
6.2.2 HISTRSKO GUSARSTVO	24
6.2.3 POTEK	26
6.2.4 POSLEDICE	32
6.3 Spopadi v letih 183-181	33
6.3.1 USTANOVITEV AKVILEJE	33
6.3.2 MEJNI INCIDENTI	35
6.4 Druga istrska vojna	35
6.4.1 VZROKI	35
6.4.2 RIMSKA IN HISTRSKA VOJSKA	36
6.4.3 POTEK	44
6.4.4 POSLEDICE	56
6.5 Vojaški pohod Gaja Sempronija Tuditana leta 129	56
7. ROMANIZACIJA ISTRE	59
8. SKLEP Z VERIFIKACIJO HIPOTEZ	61
9. VIRI IN LITERATURA	64
10. PRILOGE	67
PRILOGA A: Gradišča Histrov v hrvaški Istri	67
PRILOGA B: Gradišča v severni Istri, Brkinih in na Krasu	68
PRILOGA C: Motivi pomorske bitke na bronasti situli iz Nezakcija	69
PRILOGA Č: Tehnika gradnje histrskih ladij z metodo spajanja oz. »šivanja« z vrvmi (a) in klasična antična tehnika (b)	69
PRILOGA D: Prikaz pomorske bitke med liburnskimi in picenskimi ladjami na nagrobni plošči iz Novilare (A) in rekonstrukcija ladje (B)	70
PRILOGA E: Stiliziran prikaz ladij iz golenjakov, najdenih v Glasincu	70

PRILOGA F: Rekonstrukcija histrske ladje	71
PRILOGA G: Morski tokovi v Jadranu	71
PRILOGA H: Gusarski napadi Demetrija Hvarskega in Histrov	72
PRILOGA I: Rimska pentera oz. peteroveslača	73
PRILOGA J: Vrste veslačev na rimski penteri	73
PRILOGA K: Megafon (A) in shema odkrivanja na odprtem morju (B)	74
PRILOGA L: Corvus ali krokar (A) ter krokar v akciji (B)	74
PRILOGA M: Približevanje ladij (A) in shema manevra histrske ladje v boju s pentero (B)...	75
PRILOGA N: Štiri vrste legionarjev	76
PRILOGA O: Kovinska plošča za zaščito prsnega koša	76
PRILOGA P: Tipi legionarskih čelad	77
PRILOGA R: Legionarjev ščit - scutum	77
PRILOGA S: Velitsko lahko kopje (A), težki pilum (B) in lahki pilum (C)	78
PRILOGA Š: Gladius	78
PRILOGA T: Rekonstrukcija rimskega katapulta	78
PRILOGA U: Bojni razpored rimske vojske (A) ter običajna taktična razporeditev bojnih linij maniplov (B)	79
PRILOGA V: Manever prodora po krilih (A), razpored falange (B) in formacija klina (C)	79
PRILOGA Z: Histrsko kratko, enorezno, ukrivljeno bodalo (A) in histrsko dolgo kopje (B) ..	79
PRILOGA Ž: Skica rimskega vojaškega tabora ter razporeditev enot znotraj njega	80
PRILOGA a: Premiki in operacije rimske vojske in Histrov v letu 178 pr.n.š. (2. istrska vojna)	80
PRILOGA b: Šotori v legionarskem taboru	81
PRILOGA c: Vrste okopov okoli rimskega tabora	81
PRILOGA č: Orodje legionarjev	82
PRILOGA d: Oblegovalni stolp	82
PRILOGA e: Rimska oblegovalna naprava z ovnom	82
PRILOGA f: Arheološko najdišče Vizače (Nezakcij) na topografski karti merila 1:25000	83
PRILOGA g: Oven za razbijanje obzidij	84
PRILOGA h: Vinea – koliba, ki je služila za približevanje obzidju	84
PRILOGA i: Različne oblike rimskih zaklonov za zaščito pri približevanju obzidju.	84
PRILOGA j: Zaključne operacije v 2. istrski vojni leta 177 pr.n.št.	85
PRILOGA k: Vojni pohod konzula Gaja Sempronija Tuditana leta 129 pr.n.št.	86

1. UVOD

Istrske vojne so vojaški spopadi med Rimom in Histri, starimi prebivalci Istre in deloma Krasa, v katerih so bili slednji poraženi. V obdobju manj kot sto let sta se štirikrat spopadla močna sredozemska vojaška sila v vzponu in majhno ljudstvo s severnega Jadrana. Kljub popolnemu angažmaju vseh svojih sil so bili Histri prešibki, da bi se uspešno uprli velikemu sosedu, ki si je želel polastiti njihovega ozemlja. Istrske vojne so pripeljale do postopnega širjenja rimske države na vzhodne obale Jadranskega morja, nove osvojitve pa so predstavljale odskočno desko za nadaljnje osvajanje omenjenega prostora. Po koncu sovražnosti so Rimljani obvladovali obale severnega Jadrana, obenem pa je pod njihovo oblast prišlo tudi domače prebivalstvo.

Zaradi neznanja latinskega in grškega jezika sem pri raziskovanju uporabljal dosegljive prevode upoštevanih antičnih virov, zlasti prevode hrvaškega avtorja Mateja Križmana. Pri svojem raziskovanju sem naletel na kar nekaj težav. Moja raziskovalna tema ni osrednja tema teh virov, ampak le majhen delček v pregledu širše tematike, največkrat zgodovine rimske države oz. njenega spreminjanja v svetovno velesilo. Večkrat se v virih pokaže tudi subjektivnost in vzvišenost avtorjev pri opisovanju staroselcev, saj so bili le-ti v primerjavi z njimi in njihovo kulturo le barbarsko ljudstvo. Dodatna velika težava pisnih virov je v tem, da so danes ohranjeni le fragmenti originalnih del, bodisi v izvirniku, bodisi v skrajšani verziji kasnejših prepisov. Pomembni deli teh virov, ki so opisovali mojo tematiko, so na žalost izgubljeni. Potrebno je dodati, da avtorji obravnavanih pisnih virov niso opisovali tematike svojega časa, temveč dogodke, ki so se zgodili daleč pred njimi, zato so njihova dela le navajanje podatkov na podlagi njihovih predhodnikov. Pri tem je treba poudariti, da ti viri niso zgodovinsko-raziskovalna dela v današnjem pogledu, temveč književna dela, v katerih so avtorji pogosto nagnjeni k pretiranemu dramatiziranju dogodkov. Zatorej je bilo potrebno kritično ovrednotenje pisnih virov in čim večje naslanjanje na materialne vire. Tukaj pa se je pojavil nov problem. Po besedah samih arheologov je področje istrske kulture, njihovega življenja in čas njihovega prihoda pod rimsko nadoblast še premalo raziskano in lahko le pomanjkljivo odgovarja na postavljena vprašanja. Diplomaska naloga tako, poleg prevodov primarnih virov, temelji na širšem izboru dosegljive literature. Največ podatkov sem dobil iz hrvaških, italijanskih in nemških virov, pri obravnavi vojaško-zgodovinske tematike pa mi je bila v pomoč tudi britansko-ameriška literatura.

Temo istrskih vojn sem si izbral zaradi mojega zanimanja za antiko ter bližine samega dogajanja, predvsem pa zaradi tega, ker delam skupno diplomsko nalogo za obe moji študijski smeri, tako zgodovino kot obramboslovje, za kar pa je omenjena tema zelo primerna, saj lahko uporabim pridobljeno znanje obeh smeri ter tematiko lepo povežem in predstavim iz obeh aspektov.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Predmet preučevanja

Predmet preučevanja so štirje vojaški spopadi med Histri in Rimljani od dvajsetih let tretjega stoletja pr.n. št., pa do dvajsetih let drugega stoletja pr.n.št. Zato bom predstavil prostor spopadov in razmere na območju pred njihovim začetkom, še posebej pa avtohtono ljudstvo Histrov. Opisal bom potek spopadov, vzroke zanje in njihove posledice. Primerjal bom način vojskovanja Rimljanov in Histrov, njihovo oborožitev in taktiko.

2.2 Cilji naloge

Cilj diplomske naloge je ugotoviti vzroke za rimske napade na Istro, opisati potek rimskega prodiranja v Istro in njeno osvojitve, predstaviti oborožitev, organizacijo in taktiko rimske vojske in Histrov, analizirati vzroke za rimsko uspešnost in poraz njenega nasprotnika ter predstaviti posledice rimske osvojitve istrskega prostora.

2.3 Hipoteze

V nalogi bom izhajal iz naslednjih hipotez:

H1: Rimska vojska je bila v spopadu s Histri organizacijsko, tehnično in taktično superiornjša, kar je tudi odločilno prispevalo h končni zmagi Rima.

H2: Poglavitni razlog za rimsko osvajanje Istre je bila želja po širitvi svoje države na vzhodni Jadran.

H3: Od vseh spopadov med Rimljani in Histri lahko iz vojaško-teoretičnega vidika kot vojni označimo le spopada leta 221 pr.n.št. in 178–177 pr.n.št.

2.4 Uporabljene metode

V diplomskem delu sem se oprl na temeljno metodo teoretičnega preučevanja – analizo vsebine pisnih virov. Z njo sem preučil znanstveno-teoretična, raziskovalna in strokovna dela.

Analiza je temeljila na preučevanju primarnih virov antičnega izvora, ki so bili pisani v latinskem in grškem jeziku. Zaradi nepoznavanja teh dveh jezikov, sem pri raziskovanju uporabljal dosegljive prevode antičnih virov. Pri analizi virov novejšega datuma sem uporabljal predvsem izsledke arheoloških raziskav in vojaško-strateške študije. Za opisovanje in prikazovanje dejstev v zvezi z obravnavanim problemom sem uporabljal deskriptivno metodo. Z njo sem opisal razmere pred začetkom vojn, prikazal potek spopadov in dogajanje po njihovem koncu. Kot poslednjo pa sem uporabil še primerjalno metodo, s katero sem z vojaškega vidika primerjal obe oboroženi sili udeleženi v spopadu.

2.5 Struktura naloge

V prvih poglavjih diplomske naloge bom prikazal časovni okvir in geografski prostor vojn ter opisal Istro pred začetkom spopadov. Tu bo glavni poudarek na avtohtonem prebivalstvu in gospodarstvu. Orisal bom prve stike Rima s severnim Jadranom ter njegove interese na tem območju. Ker se ob preučevanju vojn Histrov z Rimljani postavlja vprašanje o njihovem dejanskem številu, bom z vojaško-teoretičnega vidika skušal razjasniti to dilemo. V nadaljevanju bom podrobneje opisal prvo istrsko vojno, vzroke zanjo, njene značilnosti in posledice. Na isti način bom predstavil tudi drugo istrsko vojno, vendar bo obravnava slednje slej ko prej bolj izčrpna, saj je zanjo na voljo znatno več virov. Z vojaško-zgodovinskega vidika bom primerjal oba nasprotnika - Rimljane in Histre, njihovo oborožitev in taktiko, tako na morju kot na kopnem. Na koncu bom zaključil s posledicami vojn za raziskovano območje in njegovo prebivalstvo ter širšo regijo.

2.6 Opredelitev temeljnih pojmov

Barbar - (gr. barbaros) pri starih Grkih je bil to vsak Negrk in vsak tujec, ki ni znal grško. Grki in kasneje tudi Rimljani so z barbari označevali vse pripadnike neciviliziranih ljudstev oz. ljudstev, ki so bila na nižji stopnji družbenega razvoja (Verbinc 1976: 84).

Konzul - je bil najvišji rimski oblastnik oz. magistrat v času republike. Za dobo enega leta sta bila izvoljena dva konzula, ki sta sočasno vladala in se obenem tudi medsebojno nadzirala. Imela sta vrhovno vojaško poveljstvo, sodstvo in finance. Sklicevala in vodila sta delo senata in zborov ter imela nadzor nad vsemi ostalimi magistrati (uradniki), razen nad ljudskimi

tribuni. Pri odločitvah sta bila enakopravna. Če se kateri ni strinjal z odločitvijo drugega, je lahko vložil veto (povzeto po Bratož 2007: 53).

Tribun - je bil sprva načelnik tribusa (teritorialna enota). V 5 stoletju pr.n.št. se je oblikovala funkcija ljudskega tribuna. Ta prvotno ni bil magistrat, temveč zakoniti predstavnik plebejcev s posebnim pravnim položajem in pravico veta. V začetku sta bila dva, kasneje pa jih je bilo kar deset. Po koncu stanovskih bojev med patriciji in plebejci je tribunat postal običajna magistratura. Vojaški tribuni so bili višji častniki v rimski legiji. V vsaki legiji je bilo 6 tribunov, ki jih je vrhovni poveljnik izbral med najbolj izkušenimi častniki (prav tam).

Senat - je bil najvišji politični organ republike. Skupaj z ljudsko skupščino sta sestavljala zakonodajno organizacijo republike. Iz vrst nekdanjih uradnikov so cenzorji (ljudje, ki so nadzorovali javno moralo) volili 300 senatorjev, ki so bili sprva le iz vrst patricijev. Kasneje se je z vstopom plebejcev v senat njihovo število povečalo na 600. Izvoljeni senator je imel dosmrtni mandat. Senat je bil posvetovalno telo z odločilnim nadzorom nad financami. Dajal je pobudo za izdajanje zakonov, v praksi pa sprejemal važne odločitve o vojni in zunanji politiki nasploh. Višjim magistratom je ob izteku njihove funkcije podeljeval province. Sklepe senata sta izvrševala oba konzula (Zgodovina 1 1983: 90).

Rodovno-plemenska družba - je oblika družbenega življenja, kjer je člane rodu povezovalo sorodstvo in skupno delo. Etnično istovrstni ali podobni rodovi so se združevali v plemena. Rodovom in plemenom so načelovali starejši in izkušeni poglavarji. Pleme je poleg plemenskega poglavarja vodil še svet rodovnih poglavarjev in plemenska skupščina odraslih mož. Starešine so razreševali spore, odrejali delo in opravljali darove bogovom. Zasebne lastnine in na njeni posesti temelječih premoženjskih in družbenih razlik še niso poznali. Življenjske dobrine so si med seboj enakopravno razdelili (Brodnik "in drugi" 2000: 29).

3. ČASOVNI OKVIR

Začetek istrskih vojn oz. oboroženih spopadov med Rimljani in Histri časovno umestimo v zadnja desetletja 3. st. pr.n.št. Potem, ko je Rim z zmago v prvi ilirski vojni¹ v letih 229–228 pr.n.št. zaključil svojo prvo vojaško intervencijo na vzhodni jadranski obali, je kmalu sledila še uspešna vojna z galskimi plemeni v Galiji Cisalpini² (225–222 pr.n.št.), s katero je Rim zaokrožil svoje posesti na Apeninskem polotoku in dosegel naravno mejo Alp. S tem je rimska država razširila svojo oblast v neposredno bližino Histrov.

Do prvih oboroženih spopadov med Rimom in Histri je prišlo leta 221 pr.n.št. ko je rimska konzularna³ vojska z morja napadla južni del Istre. »Histri subacti sunt.« (Livius v Križman 1997: 182).⁴ Sledečega leta je prišlo do rimskega pohoda v Alpe, da bi utrdili svoje vojaške uspehe iz prejšnjih let.

Sledilo je večletno obdobje brez medsebojnih spopadov, v katerem pa sta bili obe strani vojaško aktivni na drugih območjih. Rimljani so že kmalu obračunali z Demetrijem Hvarskim⁵, sledila pa so zanje težka leta – čas druge punske vojne (218–201), v kateri je Rim končno zmagal, s tem pa postal sredozemska velesila. Po tej zmagi so se obrnili proti Makedoniji in helenskemu prostoru. Leta 197 so pri Kinoskefalah premagali makedonskega kralja Filipa V. Antioha III. Sirskega, ki je zavračal rimsko vmešavanje v grške zadeve in je na poziv Etolcev⁶ prišel v Grčijo, pa so premagali leta 190 v bitki pri Magneziji. Na strani Etolcev so se proti Rimljanom na morju borili tudi Histri. V Galiji Cisalpini je morala rimska vojska zopet pokoriti nemirna galska plemena. Leta 183 so se preko Alp začeli spuščati Galci,

¹ Rim se je zapletel v vojno z ilirskim kraljestvom Ardiajev, pod vodstvom kraljice Teute, saj je le-to postalo premočno, podpiralo je piratstvo na Jadranu ter ogrožalo rimske zaveznike. Rimska vojska pod poveljstvom konzulov Gneja Fulvija Kentumala in Aulija Postumija Albina je štela okoli 200 ladij, 20.000 pripadnikov pehote in 2000 konjenikov. Rimljani so zmagali tako na kopnem kot morju. Iliri so se predali, Teuta pa je podpisala mirovno pogodbo in pristala na vse rimske zahteve. (Šašel-Kos 2005: 255).

² Na območju severozahodno od Apeninov, v Padski nižini, so se Rimljani spopadali s keltskimi plemeni, Gesatov, Tauriskov, Lingonov, Bojev in Insubrov. Rim je dosegel zmage v bitkah pri Telamonu, Placentiji in Clasidiumu. V slednji je konzul M. Klavdij Marcel v dvoboju ubil keltskega poglavarja Viridumara. Vojnega pohoda je bilo konec z zavzetjem središča Insubrov v Mediolanumu, današnjem Milanu (Zaninović 1996: 309).

³ V času republike je rimski senat za enoletni mandat izvolil na oblast dva konzula. Ta dva konzula sta bila tudi vrhovna poveljnika rimske vojske.

⁴ Histri so pokorjeni.

⁵ Demetrij Hvarski je bil Teutin vojskovodja, ki je v prvi ilirski vojni prestopil na stran Rima in v zameno dobil nekaj ozemlja s središčem na Hvaru. Kmalu pa se je obrnil proti Rimljanom, povečal je svojo moč ter razširil ozemlje. Rimljani so ga porazili v drugi ilirski vojni, katere konec označuje padec Farosa (Hvara) leta 219.

⁶ Pleme iz hribovitega predela severozahodne Grčije, med Korintskim in Ambracijskim zalivom (Križman 1997: 140).

nevarnost pa je pretila tudi od Karnov⁷, ki so se hoteli naseliti blizu morja med Venetijo⁸ in Histrijo. S tem bi ogrozili ustanovitev kolonije Akvileje, kar pa je z vojaško intervencijo preprečil konzul Mark Klavdij Marcel (povzeto po Zaninović 1996: 310–311).

Ustanovitev Akvileje je bila tudi jabolko spora med Rimom in Histri in tudi povod za njihove ponovne oborožene spopade. Rimski senat je sprejel odlok o njeni ustanovitvi leta 183, do nje je dejansko prišlo dve leti kasneje. V teh vmesnih letih so se Histri borili proti omenjeni rimski nameri, obenem pa so izvajali piratske napade na rimske ladje. Da je bila Akvileja dejansko ustanovljena, priča o neuspehu Histrov.

Do ponovnega medsebojnega spopada, tokrat najhujšega, je prišlo v letih 178–177, ko je rimska vojska nasprotnika napadla po kopnem in morju. Rimske vojaške operacije niso potekale gladko, o čemer govori že samo trajanje spopadov proti šibkejšemu nasprotniku. Na koncu se je rimski napad le končal z zmago in zavzetjem prestolnice Histrov. S tem je Istra prišla pod rimsko oblast.

Rim je nadaljeval z osvajanjem jadranskega prostora. V letih 171–168 se je boril proti makedonskemu kralju Perzeju, na čigar strani je bil tudi ilirski kralj Gentij. Makedonci so bili 168 premagani v bitki pri Pidni, v kateri je rimska legija pokazala premoč nad makedonsko falango. Istega leta je bil premagan tudi Gentij. Dokončno so Rimljani obračunali s Kartagino v tretji punski vojni (149–146), v kateri je bila prestolnica njihovih največjih nasprotnikov porušena.

Do zadnjega spopada med Rimljani in Histri je prišlo leta 129 s pohodom konzula Gaja Sempronija Tuditana proti Japodom,⁹ s katerim je združil pod rimsko oblast vso jadransko obalno regijo od Akvileje pa do reke Krke v Dalmaciji. Od takrat naprej nimamo več podatkov o neposrednem nastopanju Histrov proti rimski oblasti.

⁷ Keltsko pleme, ki je naseljevalo prostor današnje zahodne Slovenije in severne Furlanije.

⁸ Plinij jo je opisal kot prostor med spodnjim tokom Pada, reko Adige in robom Alp.

⁹ Pleme, pretežno ilirskega izvora, ki je naseljevalo območje med Kolpo in Uno, deloma pa tudi Bele Krajine, Dolenjske in Notranjske.

4. GEOGRAFSKI PROSTOR

4.1 Geografski podatki o območju s strani antičnih piscev

Z zemljepisom Istre so se v antiki ukvarjali predvsem Grki in to znatno prej kot Rimljani. Njihovi podatki izhajajo delno iz mitologije, delno pa iz opisov pomorcev in trgovcev. Najstarejšo omembo prebivalcev Istre lahko pripišemo Hekateju iz Mileta, ki je označil Histre kot ljudstvo v Jonskem zalivu (Zlobec 1999: 14; Hekatej v Križman 1997: 30). Psevdo-Skilaks je umestil ljudstvo Histrov med Venete in Liburne¹⁰ ter omenil, da plovba vzdolž istrske obale traja dan in noč (Psevdo-Skilaks v Zlobec 1999: 15; Križman 1997: 44). Kalimah iz Kirene je v povezavi z Argonavti omenil mesto Polai, ki pa ni bil istrski Pulj, kot so domnevali interpreti starejših generacij, temveč neidentificirana naselbina, ki se nahaja veliko južneje ob dalmatinski obali (Zlobec 1999: 16). Psevdo-Skimnos je omenjal Istre kot narod ob Jadranskem morju in sosede Venetov (Psevdo-Skimnos v Zlobec 1999: 19). Artemidor iz Efeza je opisoval istrska mesta (Marcian v Križman 1997: 84). Strabon je za histrsko označil obalo med Timavom in Polo ter navedel, da je bila slednja zgrajena v zalivu v obliki pristanišča. To pristanišče je imelo rodovitne otočke, primerne za pristajanje ladij (Strabon v Zlobec 1999: 25–26). Histri so bili prvo ljudstvo na ilirski obali v bližini Italije in Karnov. Razdalja med dnem Jadrana in Puljem je bila 800 stadijev¹¹, kar je bilo enako razdalji med Puljem in Ancono, če je bila na desni Venetija. Istrska obala je merila v celoti 1300 stadijev (Strabon v Zlobec 1999: 26–27). Preučevani prostor je dobro razčlenil Ptolemej, saj je območje prikazal na zemljevidu, nekatere kraje pa označil z zemljepisno dolžino in širino (Ptolemaei v Križman 1997: 124, 126). Plinij je navedel širino in obseg Istre. Navajal je istrska mesta in opisoval prebivalstvo. Navsezadnje je tudi edini povezoval Histre s Tuditanovim pohodom leta 129 (Plinius v Zlobec 1999: 29–30).

¹⁰ Veneti so bili pleme, ki je živelo v severovzhodni Italiji, na območju današnje pokrajine Veneto, Liburni pa pleme, ki je živelo na jadranski obali med reko Rašo in reko Krko.

¹¹ Dno Jadrana označuje Tržaški zaliv pri Tržiču. Razdalja 800 stadijev je približno 150 kilometrov. Stadij je bil rimska mera za dolžino, enaka 185,25 metra, ki so jo poznali in uporabljali tudi stari Grki. Vrednost stadija pri njih ni enotna in se giblje od 172 do 192 m.

4.2 Relief, podnebje, rastje

Za nadaljnjo predstavitev teme je pomembno, da podam tudi opis samega geografskega prostora. Glede na naslov bom najprej začel kar z Istro. Istrski polotok obsega površino 3476 km², od tega je danes na Hrvaškem 3130 km² in v Sloveniji 346 km². Območje polotoka je večinoma obdano z morjem. Skupna dolžina obale hrvaške Istre od Savudrije do severnega rta Plominskega zaliva, kjer se začne Kvarner, je skupaj z otoki 540 kilometrov. Če bi potegnili ravno črto ob obali od Savudrije do Plomina, bi dobili razdaljo 138 kilometrov. Ti podatki kažejo na veliko razčlenjenost istrske obale, ki je na vzhodu strma in ozka, na zahodu pa nizka, lažje dostopna ter manj razčlenjena od tiste na vzhodu. Pred njo je kakšnih 40 manjših otokov, obalno morje je plitko, obalne nižine pa so široke (Enciklopedija Jugoslavije 1980: 627). Geografsko je polotok na severu in severovzhodu omejen z masivoma Čićarije in Učke (1401 meter), ki sta imela obrambno funkcijo, obenem pa sta vplivala na kulturno izoliranost takratnega prebivalstva. Največji del Istre je zgrajen iz mezozoiških kamnin, nastalih v geološkem obdobju jure in krede, kar pomeni, da so tla sestavljena iz apnenčastih, dolomitnih in karbonatnih kamnin. Manjši del na jugu polotoka je nastal iz nanosov kvartarnih peskov, manjša površina okoli Buj, Buzeta in Pazina pa iz flišnih kamnin paleogenskega nastanka, kar se kaže v kombinaciji laporja, glinenih skrilavcev in peščenjakov, ki tvorijo reliefno razgibano planoto med masivom Čićarije in ostalega dela zahodne in južne Istre (Matijašić 1998: 24).

Hidrogeološke značilnosti kažejo na veliko prepustnost kamenin v večini Istre ter na pomanjkanje površinskih vodotokov. Pomembne površinske tokove predstavljajo rečice Dragonja, Mirna in Raša, ki s svojimi ozkimi in globokimi dolinami predstavljajo naravne ovire. Območje polotoka prav tako sekajo suhe doline Limske drage na zahodni obali in Budave na jugovzhodni obali. Ta dva dejavnika, geološki in hidrološki, v največji meri vplivata na relief istrskega polotoka. Glavno karakteristiko Istre določa valovita ravnina z griči, ki se znižujejo proti jugu in zahodu polotoka. Razen omenjenega masiva Čićarije, ki se ga je zaradi golih skal bele barve prijela oznaka bela Istra, se ostalo območje deli na geološko popolnoma različna dela. Na severnem in severovzhodnem delu se razprostira pazinski paleogeni bazen, pretrgan z globokimi soteskami ter dolinami in občasnimi vodnimi tokovi. To je najbolj rodovitni predel Istre, ki je zaradi barve flišne podlage imenovan siva, oziroma zaradi bogate vegetacije, zelena Istra. Drugo, jursko-kredno karbonatno območje do morske

obale, v smeri proti jugu in zahodu, je zaznamovano z zaprtim kraškim reliefom s ponikvami, manjšimi dolinami, ponori ter jamami. Na celotnem območju primanjkuje vode, pokrito pa je z rdečo prstjo, ki mu je tudi dala ime rdeča Istra (Mihovilić 2000: 128).

Poleg Istre preučevani prostor predstavljata še območje Krasa in pa manjši del Italije ob Tržaškem zalivu vse do Ogleja. Kras je planota z značilnimi kraškimi pojavi in brez površinskih voda. V preteklosti je bila to pokrajina v znatni meri poraščena s hrastovim gozdom. Rodovitne zemlje je bilo malo. Poljedelstvo je bilo možno le v kraških vrtačah, ki so predstavljale nekakšne oaze zemlje. Tukaj je bila plast zemlje lahko globoka tudi nekaj metrov, za razliko od večine površine Krasa, kjer je ta globoka le nekaj centimetrov. V povprečju ima večina vrtač premer od 20 do 50 metrov, na kvadratnem kilometru pa je v povprečju od 50 do 70 vrtač. Vrtače so se v času prazgodovinskih gradišč intenzivno izrabljale, prav tako pa so vplivale tudi na samo lego gradišč (povzeto po Novaković 1997: 21, 24, 33, 34). Ob prehodu s Krasa v Tržaški zaliv nadmorska višina hitro pade. Nižinsko območje med Oglejem in začetkom Krasa je lahko prehodno, edino naravno oviro predstavlja reka Soča.

Za to območje je značilno sredozemsko podnebje, za predel Učke in Čićarije, pa delno tudi gorsko. Na vremenske pogoje vpliva bližina Alp, Dinarskega gorstva in morja. Zime so blage in deževne, poletja pa topla in suha. Za to geografsko območje so značilni vetrovi, ki vplivajo na pomorski promet. To so burja, ki je še posebej močna na južnem delu Istre in v Tržaškem zalivu ter jugo in maestral. Najbolj nevarna sta jugo in burja. Jugo piha enakomerno in močno razburka morje, zato so ga mornarji morali upoštevati. Bolj nevarna pa je burja, ker nastopi nenadoma. Zelo je močna in piha v sunkih, zaradi česar je plovba zelo otežena ali celo onemogočena (povzeto po Internet 1). Podnebje je vplivalo tudi na rastje. Značilno rastje je bila makija, ki je uspevala v obalnem območju. V širšem zaledju je rasel hrastov gozd. Le v najvišjih predelih Čićarije je prevladoval bukov in kostanjev gozd (Enciklopedija Jugoslavije 1980: 629; Matijašić 1998: 25).

5. ISTRA V OBDOBJU PRED 3. STOLETJEM PR. N. ŠT.

5.1 Prebivalstvo

5.1.1 GENEZA

V Istri so bili pred rimskim obdobjem prevladujoča etnična skupina Histri. Še preden začnemo govoriti o življenju Histrov, njihovih bivališčih, družbenih odnosih, odnosih s sosedi itd., se moramo vprašati, kdo sploh so Histri. Od kje izvira njihovo ime? V preteklosti so Histre pogosto uvrščali med Ilire, predvsem na podlagi materialne kulture (Stipčević 1974: 40), skupnih kultov in onomastike (Gabrovec in Mihovilić 1987: 338). Vendar pa je označevanje Histrov kot Ilirov vprašljivo, saj z vidika prazgodovinske arheologije istrska skupina nima ožje povezave s skupinami, ki jih lahko brez suma označimo za ilirske. To velja tako za materialno kulturo, onomastiko, predvsem pa za način pokopa. Zaradi pomanjkanja trdnih dokazov o ilirskem izvoru je bolje, da govorimo samo o Histrih (prav tam).

Za genezo istrske skupine so odločilne tri komponente. Prva je kultura žarnih polj, ki se kaže v novem načinu pokopa kremaciji, druga je mediteranska in tretja je domača komponenta. Sežiganje mrtvih se je iznenada pojavilo v 11. stoletju pr.n.št. in popolnoma prevladalo nad inhumacijo. Tak način pokopa je Istro močno ločil od sosedstva, kjer se je inhumacija ohranila. Za oblikovanje skupine so bili pomembni tudi vplivi iz Sredozemlja, ki so prihajali preko živahnih trgovskih poti. Prisotne so bile močne povezave z italško protovillanovsko kulturo, ki je značilna za etruščansko območje in ki se kaže v motivih ornamentov in izdelkih v Istri. Opazni so bili tudi grški vplivi v obliki slikarskih motivov. Poleg zunanjih vplivov pa se je ohranila tudi domača tradicija, ki je segala še nazaj v bronasto dobo (Gabrovec in Mihovilić 1987: 334–338).

Nekateri povezujejo izvor imena Histri in današnje pokrajine z mitom o Argonavtih. Njih naj bi iz Črnega morja po Donavi, ki so jo Grki imenovali Istros, zasledovali Kolhidejci pod vodstvom Apsirta. Tega je ubil Jazon, vodja Argonavtov, predvidoma nekje na območju današnjih Kvarnerskih otokov. Po njegovi smrti se je del Kolhidejcev naselil na območju Istre, kjer so skupaj z območjem dobili ime po reki, po kateri so pripluli v Jadransko morje. Grki so namreč verjeli, da se Donava/Istros razcepi na dva kraka, od katerih se en izliva v Črno morje, drugi pa v Jadran. Bolj verjetno kot to, da so Grki dali ime Histrom je, da so grški pomorščaki ali trgovci ob stiku z istrskim prebivalstvom slišali izgovorjavo njihovega

imena ter zaradi podobnosti povezali prebivalce Istre z območjem ob izlivu Donave. Tam je namreč obstajala miletska naselbina Istria. Ta podobnost je lahko prispevala k mitološki povezavi Črnega morja in Jadrana preko Donave. Tako je Hekatej prvič označil Histre kot Istroi. Ta zapis brez prve črke h je zaradi neuporabe te črke v jonskem narečju grščine, ki ga je uporabljal omenjeni avtor. Zapis Histri se je pojavil šele v latinskih besedilih (Hekataios v Križman 1997: 30).

5.1.2 NASELJA

Osnovni tip naselbine železnodobne Istre je bilo gradišče. To je tip utrjene naselbine, zaščitene s suhozidnim sistemom obzidij, ki se ponavadi nahaja na strateškem položaju na vrhovih vzpetin, na rtih nad dolinami, ob morski obali ter na otokih, večinoma pa so nastala že v teku bronaste dobe. Drugi pomemben faktor, poleg obrambnega, pri lokaciji naselja je bil gospodarski; gradišča so velikokrat nastajala nad plodnimi dolinami. Glede na današnje stanje poznavanja teritorija beležimo na področju hrvaškega dela Istre, z mejo na reki Dragonji, preko Čičarije do Voloskega v Kvarnerskem zalivu skupno 331 gradišč, na slovenskem delu jih je še 27, na polotoku Milje pa še 2 gradišči (Mihovilić 2000: 114) (glej Prilogo A). Take oblike naselbin niso značilne samo za istrski prostor, temveč tudi za Apeninski polotok ter ostala območja vzhodne jadranske obale in njene notranjosti (Buršić-Matijašić 2000: 171).

Suhozidna¹² kamnita obzidja so bila grajena s prilagajanjem terenu. Na kopastih vzpetinah tvorijo krožne vence, medtem ko so bila na planotah rtov nad dolinami in ob obali obzidja polkrožna in grajena le na bolj dostopnih legah, saj je že sama lokacija zagotavljala zadostno naravno zaščito. V predelih, kjer ne obstajajo izrazitejšje vzpetine, so za obrambo naselbin poleg obzidij grajenih v suhozidni tehniki, uporabljali položaje obkrožene z vrtačami, kar še posebno velja za osrednji del južne Istre. Gradbeni material za obzidja je bil izruvan na položaju določenem za naselbino, s čimer so bili obenem zgrajeni platoji in terase za postavitev bivališč (Mihovilić 2000: 114). Obzidje je bilo lahko enostransko ali dvostransko. Enostransko je bilo bolj enostavno in je bilo sestavljeno iz navpično naloženih kamnov. Tako obzidje je bilo bolj široko, omejeno z višino in tudi manj trdno. Dvostransko obzidje je bilo sestavljeno iz notranje in zunanje strani, medprostor pa je bil napolnjen z drobnim kamenjem in zemljo. Kamni so bili ponavadi pravilne štirikotne oblike, njihova velikost pa je bila odvisna od lokacije naselja in dostopnosti kamenja. Širine dvostranskih obzidij so bile

¹² Za vezavo kamnov ni bila uporabljena malta, temveč je samo obzidje držala le sila teže kamenja.

različne, zaradi erozije na pobočjih pa je bila zunanja stran obzidja ponavadi višja od notranje (Buršič-Matijašić 2000: 174). Gradišča so imela nemalokrat več kot le eno obzidje. Naselje je bilo lahko opasano z večjim številom le-teh. Varnost naselbin je bila še dodatno izboljšana z zapletenimi vhodnimi sistemi, oziroma s prehodi skozi obzidja, ki so bili v obliki lijaka. Pri naselbinah z večjim številom obrambnih obročev je, poleg enostavnega ozkega prehoda skozi asimetrično zaključen venec obzidja, naslednji prehod postavljen na dislociranem položaju, izven splošne smeri, v kateri je bil postavljen predhodni prehod. Na ta način je bil ustvarjen neke vrste labirint (Mihovilić 2000: 114). Vhod skozi obzidje je bil dostikrat zaščiten tudi z obrambnimi stolpi. Poseben način obrambe predstavlja še pas navpično postavljenega ostrega kamnja, ki se je nahajal pred sistemom obzidij. Njegov namen je bil upočasniti in otežiti dostop sovražniku do samega obzidja (Buršič-Matijašić 2000: 175).

Razpored bivališč in ulic je moral slediti obrambnemu pasu okoli naselbine. Tako so bile hiše v okroglih ali ovalnih gradiščih postavljene ob obzidjih in so se v koncentričnih nizih zoževale proti središču naselja. O takem razporedu nam še danes pričajo današnja naselja, ki so skozi čas ohranila urbanistično strukturo istrskih gradišč. Hiše so imele floris štirikotne oblike in kamnito zidovje v suhozidni tehniki, ki je bilo včasih obloženo z glino. Tla so bila prekrita z nabito glino in lomljencem, strešna konstrukcija pa je bila verjetno iz lesa ali pa je lesena konstrukcija nosila kamnite strešne plošče (Mihovilić 2000: 115).

5.1.3 DRUŽBENA IN POLITIČNA STRUKTURA

Na območju Istre lahko za etnične nosilce skupine označimo Histre. Ti so bili v času železne dobe organizirani v rodovno-plemensko skupnost. Histri so se delili na več plemen, ki pa so slabo poznana. Posamezni rodovi so imeli svoja središča v utrjenih naseljih. Ne vemo natančno, kdaj je prišlo do prvih povezovanj rodov oz. kakšna je bila njihova politična moč. Izbrani položaj Nezakcija¹³, njegova velikost, predvsem pa razslojena družba in izstopajoč položaj posameznikov, o čemer nam pričajo nagrobne plošče in skulpture, že v 7. stoletju kažejo na njegov poseben položaj med istrskimi naselji. Že zgodnji uvoz iz Daunije¹⁴ in trgovina z daunijsko keramiko v 7. stoletju kažeta na zgodnjo politično organiziranost v Istri. Prav tako na to nakazujejo omembe o istrski floti in pristaniščih. Vprašanje pa je, kako je bila ta povezava dejansko močna. V času rimskega pohoda leta 178–177 so bili rodovi (populi, civitates) povezani v zvezo, na čelu katere je bil nasledstveni kralj (rex, regulus). Posamezni

¹³ Prazgodovinsko in antično naselje na območju južne Istre.

¹⁴ Območje današnje province Foggie v italijanski deželi Apuliji.

rodovi so imeli svoje poglavarje (principes), ki so sodelovali s kraljem. Proti Rimljanom se je borila skupna vojska (Gabrovec-Mihovilić 1987: 337). »Kralj« Histrov Epulon ni bil kralj v pravem pomenu besede, temveč plemenski vodja, ki je bil izbran v krogu članov plemenskega sveta, ki so ga sestavljali zgoraj omenjeni poglavarji (Stipčević 1974: 166–167). Za to obdobje torej lahko trdimo, da je že obstajala politična povezava med Histri, na čelu katere je bil poglavar najmočnejšega naselja – Nezakcija.

Kako pa je bilo v času prvega spopada med Rimom in Histri leta 221? Ali je že takrat obstajala tesnejša povezava med rodovi? So Histri že takrat imeli svojega »kralja«? Iz Zonarovega povzetka Kasija Diona, ki govori, da se je del istrskih skupnosti boril z Rimljani, del pa se jim je po pogajanjih pokoril (Zonaras v Križman 1997: 130), bi lahko sklepali, da enotnosti in povezanosti ni bilo. Tako razcepljenost bi se dalo razložiti s samim strateškim potekom rimskega napada, s katerim so ti bliskovito premagali pomembnejši del nasprotnikovih sil, preostala naselja pa so se pragmatično odločila za pogajanja. Po drugi strani pa iz Apijanovih tekstov izvemo, da je Demetrij Hvarski za gusarske napade proti rimskim ladjam pridobil tudi Histre (Appianos v Križman 1997: 114). Ta podatek priča, da je obstajala diplomatska dejavnost med Demetrijem in Histri, zanjo pa je potrebna določena stopnja politične hierarhije. Domnevamo lahko, da se državnik iz Hvara ni dogovarjal z vsako histrsko skupnostjo posebej, ampak da je bil njegov sogovornik neke vrste voditelj skupnega plemenskega sveta. Glede na izjemno strateško in gospodarsko lego ter živahne trgovinske povezave, še bolj pa na njegovo centralno-politično vlogo v kasnejšem obdobju, lahko Nezakcijo pripišemo vodilno vlogo med histrskimi gradišči tudi pred začetkom rimskih napadov.

5.2 Gospodarstvo

Z ozirom na naravne pogoje sta tvorila poljedelstvo in živinoreja temelj gospodarstva železnodobne Istre. Naravni pogoji so omogočali predvsem razvoj živinoreje v primerjavi s poljedelstvom, saj je možno uporabljati pašnike skozi celo leto, brez potrebe po selitvah. Na podlagi analiz živalskih kosti so ugotovili, da je prevladovala drobnica, v manjšem obsegu so gojili še govedo in prašiče, lovili pa so tudi srnjad. Živali so uporabljali predvsem za mleko, volno in v poljedelstvu. Najdeni so tudi ostanki rib in školjk. Od poljedeljskih kultur so gojili pšenico, proso in ječmen. O poljedelstvu nam pričajo prizori oranja na odkritih situlah in

ostanki mlinskih kamnov (Mihovilić 2000: 129). O agrarnih dejavnostih istrskega prebivalstva govorijo tudi podatki antičnih piscev. Ti podatki sicer opisujejo stanje v kasnejšem obdobju, vendar lahko na podlagi tradicije predpostavimo obstoj teh dejavnosti tudi v starejšem obdobju. Plinij opisuje ostrige, volno, oljke, Aristotel pa ribolov (Gabrovec in Mihovilić 1987: 323). Od obrti so se ukvarjali z lončarstvom, kjer so posode oblikovali najprej prostoročno, kasneje pa s pomočjo lončarskega kolesa. Ženske so se ukvarjale tudi s predenjem in tkanjem volne. V manjšem obsegu so imeli razvito tudi metalurško proizvodnjo. Veliko večšine so pokazali kamnoseki, ki so iz lokalnega apnenca izdelovali kamnite spomenike, nagrobne plošče ali pa obzidja. Zemljepisni položaj Istre je pogojeval pomorsko in posredniško trgovino, ki je bila dobro razvita. To potrjujejo najdbe prekomorskih izdelkov (Mihovilić 2000: 129–130). Istra je imela posredniško vlogo na jantarjevi poti, pri trgovini s keramiko in steklenimi jagodami. V trgovini so sodelovali z lastnimi ladjami tudi Histri. To je zagotovo veljalo vsaj za starejše obdobje. Histri so sloveli kot odlični pomorščaki in izdelovalci ladij. Pomembna »gospodarska dejavnost« pa je bila tudi gusarstvo. To je še posebej veljalo za obalne Histre (Gabrovec in Mihovilić 1987: 323–324).

5.3 Stiki z okolico

Histri so na vzhodu mejili na Liburne. Liburni so bili pleme ilirskega izvora, ki so v predrimskem času živeli na območju celotne severne Dalmacije, Ravnih kotarov in severnih dalmatinskih otokov. V prvi polovici 1. tisočletja so imeli vodilno vlogo v Jadranu. V četrtem stoletju, v času keltske invazije v današnjo Liko, so Liburni pridobili ozek obalni pas v Podgorskem kanalu in na škodo Japodov zavzeli še Kvarner in Kvarnerske otoke. Ob prihodu Rimljanov se je njihovo ozemlje tako raztezalo od Raše v Istri do Krke v Dalmaciji, meja z Japodi pa je bila na reki Zrmanji. Sosedje Histrov na severovzhodu izza Učke so bili Japodi, ilirsko pleme, ki je naseljevalo območje od Istre na zahodu do Sane na vzhodu, na jugu pa do velebitskega masiva in Zrmanje, kjer so mejili na Liburne. Njihov teritorij je bil pred tem še večji, vendar so ga do začetka četrtega stoletja dosti izgubili na račun Liburnov in Kelto. Slednji so tudi kulturno vplivali na Japode (povzeto po Suić 1996: 129, 143–144, 185–186). Na severu so Histri mejili na Karne, ljudstvo sestavljeno iz več plemen, ki je živelo v zaledju jadranske obale od Tilmenta do Trsta in v notranjosti do Alp ter do Nanosa. Pisani viri jih označujejo za Kelte, vendar je ta opredelitev nezanesljiva. Ker jih viri imenujejo v zvezi z

Veneti, Iliri in Japodi, je verjetneje, da so bili njim sočasen narod, ki se je v latenskem obdobju keltiziral (Enciklopedija Slovenije 1991: 4). Zahodno od Histrov so bili Veneti, ljudstvo v severovzhodni Italiji, na območju današnje pokrajine Veneto. Etnično ozemlje Venetov je na zahodu segalo do reke Adiže, na severu do Alp, na vzhodu do reke Timav na tržaškem Krasu, na jugu pa do Jadranskega morja. Njihovi središči sta bili mesti Este in Patavium. Veneti so znani po bogati materialni kulturi, za katero so značilna žarna grobišča in situlska umetnost. V vojnah z Galci (225 pr. Kr.) so bili zavezniki Rimljanov. Sledila je romanizacija, ki je bila še bolj intenzivna po ustanovitvi Akvileje (Veliki splošni leksikon 1998: 4632).

Istra je bila tesno povezana z jadranskim prostorom in njegovim zaledjem. Povezave so se krepile predvsem z razvojem trgovine. Histri so imeli posredniško vlogo v trgovini med obalo Apeninskega polotoka in jugovzhodnoalpskim prostorom. Preko Istre je v jugovzhodnoalpski in japodski prostor prihajala keramika in fibule iz Italije. Od tam pa so Histri uvažali rudo, orožje in bronasto posodo. Iz liburnskih delavnic so uvažali nakit. Na že zgođen vpliv iz srednje in južne Italije kaže skupina kamnitih spomenikov iz Nezakcija, ki so jih datirali v 6. stoletje. Na vplive iz vzhodnoalpskega prostora kažejo delci okrašenih situl, ki so jih našli v nekropoli v Nezakciju. V materialnih virih, še posebej iz pozne mlajše železne dobe, se vidi tudi močan stik z Etruščani, Grki in Veneti. V Istri so namreč našli ogromno helenistične keramike ter keramike iz etruščanskih in venetskih delavnic. Njihov vpliv na kulturo Histrov je dosti večji od vpliva severnih in vzhodnih sosedov, kar še posebej velja za južno Istro (povzeto po Matijašić 1993: 570–571).

S širjenjem ozemlja in vpliva Rima je naraslo tudi njihovo zanimanje za območje Jadrana. Prve podatke o Istri in njenih prebivalcih so Rimljani dobivali od Grkov in Italcev, ki so z njimi trgovali, pri tem pa so od omenjenih narodov tudi prevzeli njihova stališča do Histrov. Ti so še posebej v očeh Grkov veljali za barbare in razbojnike, saj so z gusarstvom ogrožali njihovo trgovino in svobodno plovbo (Livius v Križman 1997: 182). Prav tako pa je gusarstvo vplivalo tudi na samo politiko Rima. Histri so namreč že najkasneje v dvajsetih letih 3. stoletja začeli napadati tudi rimske ladje ter ladje njihovih zaveznikov. To je pomembno pripomoglo, da je leta 221 prišlo do prvega medsebojnega spopada in s tem tudi prvega direktnega stika med obema ljudstvom.

6. ISTRSKE VOJNE

6.1 Opredelitev vojn

V literaturi se pojavljajo različne interpretacije o številu istrskih vojn. Viri nam poročajo o štirih spopadih Rima s Histri, vendar pa avtorji, ki so obravnavali to tematiko, niso definirali vseh kot vojne oziroma so različnim spopadom dali enako označbo. Največja razhajanja so glede označevanja spopada ob ustanavljanju Akvileje, medtem ko obstaja največje soglasje glede zadnjega spopada, ki ga večinoma ne klasificirajo kot vojno. V prejšnjih poglavjih sem se namenoma izogibal terminu vojna in sem uporabljal le pojem oboroženi spopad. Ker pa med obema na vojaško-teoretičnem področju obstajajo razlike, bom v tem poglavju razmejil, katere konflikte lahko označujemo za vojne in za katere je bolje uporabljati termin oboroženi spopad. Naj za začetek naštejemo nekaj značilnosti vojne. Vojna je:

- izostren družbeni spopad, kajti vojna ni izolirano dejanje,
- njeni nosilci so organizirane družbeno-politične skupine kot na primer država, narod, razred,
- njen izvorni motiv je doseganje političnega in vojaško-strateškega cilja,
- vojaška sila nastopa kot sredstvo za uresničitev tega cilja,
- oboroženi boj oziroma spopad je glavna, vendar ne edina komponenta vojne (Kobal 1997: 16–19).

Kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da lahko govorimo o vojni?

- Vpletenost političnega dejavnika - vojne so politično dejanje, zato mora biti v njih prisotna političnost.
- Prisotnost oboroženega boja in aktivnega bojevanja.
- Oboroženi boji morajo biti na primerljivi tehnološki ravni.
- Obe strani morata imeti centralno stopnjo organizacije in vodenja (vsaj namen organiziranega vojskovanja v obliki napadov, umikov). Da jim priznamo neko stopnjo organizacije, mora biti organizirana vsaj obramba.
- Obstajati mora določena kontinuiteta med oboroženimi spopadi - spopadi potekajo eden za drugim, obstajati mora torej strateško-taktična usklajenost.
- Intenzivnost spopadov in posledice morajo presegati druge oblike oboroženega nasilja (povzeto po Enciklopedija Slovenije 2000: 315–316).

Glede na zgoraj napisane značilnosti in pogoje lahko spopad leta 221 označimo kot vojno. Da lahko govorimo o družbenem spopadu s političnimi nosilci govori dejstvo, da sta se spopadli Rimska republika in plemenska zveza Histrov. S strani Rima kot napadalca so bili vsekakor prisotni tako politični kot vojaško-strateški motivi. Več bom o njih povedal v naslednjem poglavju. Vojaška sila in oboroženi spopad sta bila seveda prisotna, nista pa bila edini faktor za zmago Rima. To lahko sklepamo iz podatkov, da se je del Histrov predal, torej je bila poleg sile uporabljena tudi diplomacija. V času te vojne je bilo bojevanje aktivno, spopadi sicer niso bili dolgotrajni, vendar pa to lahko pripišemo predvsem rimski taktiki. Rimska vojska je imela vojaško premoč, vendar tukaj ne moremo govoriti o tehnološki neenakosti nasprotnikov. Dokaz o centralni organizaciji in vodenju je omemba obeh rimskih konzulov tistega časa, ki sta poveljevala napadalcem, pri Histrih pa je bila zaradi razmer na bojišču prisotna le obramba. Kljub kratkemu trajanju vojne je razvidna usklajenost rimskega napada. O intenzivnosti vojne nam govori Orozij s podatkom o velikih žrtvah med Rimljani (Orosii v Križman 1997: 332), posledice pa so občutili predvsem Histri. Bolj podrobno jih bom predstavil v naslednjem poglavju.

Spopada v letih 183–182 z vojaško-teoretičnega vidika ne moremo označiti kot vojne, saj za to ni izpolnjeno nekaj ključnih pogojev. Rimski senat, nosilec vrhovne politične oblasti, ni ustregel želji konzula Marka Klavdija po napotitvi legij v Istro (Livius v Križman 1997: 186) in se ni odločil za vojaško intervencijo, zato ne moremo govoriti o rimski državi kot nosilcu vojne. Prav tako nimamo dokazov, da je pobuda za akcije Histrov prišla iz »državnega« vrha. Poleg oboroženih akcij Histrov nimamo indicev za kakšno ostalo komponento njihovega delovanja v času konflikta. Spopadi niso bili aktivni, usklajeni in kontinuirani, temveč sporadični in omejeni na območje, predvideno za ustanovitev Akvileje. O kakšni veliki intenzivnosti bojov nimamo podatkov, takojšnih posledic pa ni bilo opaziti. V tem primeru bi za omenjeni konflikt raje kot vojna uporabili termin oboroženi spopad.

Konflikt v letih 178–177 lahko brez dvomov označimo za vojno. Dogodki v teh letih se v rimskem izročilu in literaturi brez izjem označujejo kot vojna. Z vojaško-teoretičnega vidika tukaj ni kaj veliko dodati. Naj povem samo to, da za omenjeni spopad najbolj od vseh istrskih spopadov veljajo karakteristike, ki so značilne za vojno.

Konflikt leta 129 v literaturi avtorji najbolj redko označujejo s terminom vojna in to upravičeno, saj vojaški pohod konzula Gaja Sempronija Tuditana ne izpolnjuje kriterijev za

vojno. Zanimiv podatek je že dejstvo, da se Histri pri večini antičnih piscev ne omenjajo v opisih Tuditanovega pohoda proti Japodom, prav tako pa o njih ni sledu v uradnem zapisu trumfa ob njegovi zmagi. Edini pisni vir, ki omenja, da je dotični konzul premagal Histre, je Plinij (Kuntić-Makvić 1997: 173–174). Pri tem spopadu med Histri in Rimljani, če je do njega sploh prišlo, ni mogoče več govoriti o politični organiziranosti pri Histrih. Podatki nakazujejo tudi, da je bil vojni pohod začrt brez pravega razloga ter da so bili motivi zanj v znatni meri osebni in ne politični (Kuntić-Makvić 1997: 170). O odsotnosti kontinuitete in intenzivnosti bojov med Rimljani in Histri, nam nakazuje že dejstvo, da je bil pohod usmerjen proti Japodom in da se je jedro bojov odvijalo med Rimom in Japodi.

6.2 Prva istrska vojna

6.2.1 VZROKI

Globlje vzroke za izbruh 1. istrske vojne leta 221 je potrebno iskati v želji Rima, da bi razširil svojo oblast na vzhodno jadransko obalo, vendar ne toliko v smislu fizične zasedbe območja, kot pa vzpostavitve sistema neformalnih sporazumov o prijateljstvu, s katerimi bi podpisniki prišli v rimsko odvisnost. Eutropij je navedel kot vzrok za vojno napadanje rimskih ladij z žitom s strani Histrov (Eutropius v Križman 1997: 326). Histrsko gusarstvo je bilo nedvomno zelo pomemben dejavnik za začetek vojne, vendar pa bi ga bilo bolje kot za vzrok označiti za povod spopada. Zaradi rimske osvajalne politike bi do vojne s Histri verjetno slej ko prej prišlo, samo gusarstvo pa je zadevo samo pospešilo.

6.2.2 HISTRSKO GUSARSTVO

Ker so Grki in kasneje Rimljani prevzeli primat v pomorski trgovini so bili tako Histri in tudi drugi prebivalci vzhodne jadranske obale ob dobiček, zato jim je ropanje ladij predstavljalo pomemben vir dohodka. Zgoraj je bilo omenjeno ropanje rimskih ladij z žitom. Ta podatek lahko pomeni, da piratstvo ne le, da je bilo vir prihodkov, temveč je bilo ob pomanjkanju lahko tudi pogoj za preživetje. Pripomoglo pa je tudi h kopičenju bogastva posameznikov in s tem vplivalo na razslojevanje družbe. Histrsko gusarstvo ima stare korenine. Opisuje ga Livij, ko že leta 302 označuje Histre, skupaj z Liburni in Iliri, za morske razbojnike (Livius v Križman 1997: 181). Samo pomorstvo in gradnja ladij, po katerih so bili Histri znani, pa sega še dlje v preteklost. V Nezakciju so arheologi našli ostanke bronaste situle, ki jasno prikazuje

ladjo z veslači in vojščaki v pomorski bitki (glej Prilogo C). To najdbo so datirali v čas okoli leta 500 (Mihovilić 1996: 46–47).

Kakšne pa so bile histrske ladje? O tem imamo relativno malo podatkov. O histrskih plovilih govorijo pisni vir Marka Verija Flaka, povzetek Seksta Pompeja Festa in Pavla Diakona. Histrske ladje so poimenovali *serilia* oziroma *serilla*, zaradi načina njihove gradnje. Te so se namreč gradile s tehniko spajanja s »šivanjem« z lanenimi in žukovimi¹⁵ vrvmi in ne z utori in klini, kar je bilo v navadi pri klasični antični tehniki (glej Prilogo Č). Sam termin *serilia* pa izhaja iz latinske besede *conserere*, ki pomeni sestaviti, splesti (Križman 1997: 238). Podobno tehniko so uporabljali tudi sosedi Histrov na Jadranu. Materialnih virov, iz katerih bi kaj več izvedeli o njihovih ladjah, je tudi izjemno malo. Materialni viri so ostanki plovila, ki so jih našli v Zatonu, v bližini Nina. To so bili ostanki ladijske kobilice in trupa. Deske so bile povezane s tehniko šivanja, les pa je bil hrastov in bukov. Najdbo so sicer datirali v 1. stoletje našega štetja, vendar pa lahko tehniko gradnje označimo kot predantično (Zaninović 1996: 295). Sam les, iz katerega je bila ta ladja narejena, je bil v Istri najbolj razširjen. Izgled takratnih histrskih ladij ter ladij njihovih sosedov lahko približno rekonstruiramo s pomočjo dveh slikovnih prikazov. Prvi je na nagrobni plošči iz Novilare¹⁶, ki se datira nekje v 6. ali 5. stoletje in za katero se predvideva, da prikazuje pomorsko bitko med liburnskimi in picenskimi ladjami (Zaninović 1996: 294) (glej Prilogo D). Drugi je bil najden na golenjakih¹⁷ v Glasincu in se datira v čas 8.–7. stoletja. Prikazuje štiri stilizirane podobe ladij (glej Prilogo E). Kljub temu, da sta obe najdbi med sabo prostorsko dosti oddaljeni, pa se na njiju opazi veliko podobnosti, ki bi jih težko pripisali slučajnosti. Na podlagi prikaza ladje na situli iz Nezakcija, plošče iz Novilare in golenjakov iz Glasinca lahko navedemo sledeče karakteristike histrske ladje:

Lahka ladja z eno vrsto vesel, enim jamborom, ki nosi štirioglato križno jadro. Premec je na vodni gladini zašiljen, krma je ravna in navpično odsekana, na njej pa je bilo centralno krmilo, s katerim se je upravljalo kot z veslom. Dolžina ladje je bila približno 20 metrov, širina trupa okoli 2,7 metra, višina po boku okoli 1,8 metra ter ugrez okoli 0,5 metra (glej Prilogo F). Zašiljen konec premca še ne predstavlja rostruma¹⁸, saj je bila konstrukcija

¹⁵ Žuka, brnister ali petelinček je do tri metre visok grm z zelenimi suličastimi poganjki. Moč ga je najti v Istri, Beli Krajini in na Postojnskem. Iz njegovih vlaken se lahko izdelujejo tkanine ali vrvi.

¹⁶ Naselje 7 kilometrov oddaljeno od mesta Pesara v Italiji.

¹⁷ Ščitniki, ki so se uporabljali v boju za zaščito noge pod kolenom.

¹⁸ Zašiljen kljun antične vojne ladje, s katerim se je zaletela v bok sovražnikove ladje in jo potopila.

»šivanega« trupa preslaba, da bi zdržala udarec premca v nasprotnikov bok.¹⁹ Sicer pa rostrum za Histre ne bi imel nobenega pomena, saj je cilj gusarskega napada nasprotnikovo ladjo zajeti in oropati, ne pa potopiti. Je pa zašiljen premec vseeno imel svojo namembnost, saj je izboljšal manevrske sposobnosti ladje ob plutju z jadrom, olajšal pa tudi poteg ladje na kopno. Gusarska ladja, ki so jo uporabljali Histri, je bila hitra in lahka ladja, katere glavna pogonska sila so bila vesla, predvsem je to veljalo za čas spopada, ko se je jadro zložilo. Za daljše razdalje pa se je uporabljalo jadro, ki je bilo na vrhu jambora in vogalih z vrvmi privezano na bok ladje. Tako jadro ni dovoljevalo plutja proti vetru (povzeto po Jurišić 1983: 6–9). Da bi ugotovili število posadke, je najbolje, da povežemo podatke, ki jih dobimo iz novilarske plošče in Polibijevih opisov. Na plošči je prikazano 15 veslačev, se pravi 15 parov, Polibij pa je zapisal da je bilo v 100 lembih²⁰ 5000 ilirskih vojščakov (Stipčević 1974: 178). Tako lahko domnevamo, da je bilo na ladji okoli 50 mož, 30 jih je upravljalo z vesli, 20 pa jih je predstavljalo mornariško pehoto in udarno moč gusarjev.

6.2.3 POTEK

O 1. istrski vojni imamo zelo malo pisnih virov. O njej je bolj podrobno govoril Livij v svoji 20. knjigi rimske zgodovine, vendar je ta žal izgubljena. Ohranili so se le krajši zapisi Livija, Kasija Diona oz. njegovega skrajševalca Zonare, Apijana, Eutropija in Orozija. Pa se za začetek vrnimo k povodu za vojno – histrskemu gusarstvu. Eutropij je zapisal, da je vojno povzročilo histrsko napadanje rimskih ladij, ki so prevažale žito. S temi ladjami so Rimljani oskrbovali svoje enote na območju Galije Cisalpine oziroma Padske nižine, ki so se borile proti Galcem. Pomorski transport je bil potreben zaradi tega, ker v tistem času ceste od Rima pa do reke Pad še niso bile izgrajene (Dell 1970: 35).

Izhodiščna točka za rimske ladje je bila Sicilija. Diodor Sicilski je namreč zapisal, da so Rimljani za vojne z Galci dobivali žito od Hierona iz Sirakuz (Šašel-Kos 2005: 273). Če so ladje z žitom iz Sicilije potovale proti Padski nižini, kaj so potem počele ob istrski obali v dosegu gusarskih ladij? Zakaj se niso preprosto držale zahodne obale, kjer bi jih lahko varovala rimska mornarica in bi obstajala le mala verjetnost za gusarski napad. Odgovor je preprost – geografske značilnosti Jadranskega morja. Zahodna obala ima premočne tokove, težavno obalo za navigacijo, nizko in muljasto dno, med območjem današnjega Barija in Ancone pa v tistem času ni bilo pristanišč. Povrh vsega pa plovbo otežujejo še vetrovi. Po

¹⁹ Razen v primeru, da je ladja imela »montažni« rostrum, glej stran 28.

²⁰ Grški izraz za majhno, hitro vojno ladjo.

drugi strani pa je bila vzhodna obala zaradi svojih otokov dobra za navigacijo, globina morja je bila optimalna za plovne potrebe v antiki, pred vetrovi pa se je bilo moč skriti v številnih naravnih pristaniščih (Kozličić 2000: 49). Še en argument za plovo po vzhodni strani so bili morski tokovi, ki tečejo navzgor ob vzhodni obali in obratno ob zahodni (glej Prilogo G).

Niso pa edino Histri napadali rimskih ladij. Apijan poroča, da je v času bojev Rimljanov s Kelti ob reki Pad Demetrij Hvarski, misleč da ima Rim polne roke dela, izvajal gusarske napade. Za ta podvig je pridobil tudi Histre...(Appianos v Križman 1997: 114). Ta hvarski samodržec je sklenil zavezništva z makedonskim kraljem Antigonom Dosonom ter ilirskim vladarjem Skerdilaidom in tako okrepljen pričel napadati rimske zaveznike in rimske ladje. Nekje med leti 225–222 je vzpostavil stike tudi s Histri in z njimi sklenil sporazum o skupnih piratskih akcijah proti Rimljanom. Usklajeno so napadali ladje, ki so potovale od Sicilije do Pada (glej Prilogo H). Histrsko napadanje rimskih ladij zato ni bilo le neorganizirano razbojništvo, temveč koordiniran nastop proti Rimu. Demetrij je imel na Hvaru odlično strateško točko za opazovanje mimoidočega ladijskega prometa in usmerjanje svojih piratskih akcij, obenem pa je lahko obvestil Histre o približevanju sovražnih ladij. Sklepamo lahko, da je bil izkupiček od tega dovolj velik, da je upravičil tveganje ob tako nevarnem početju. Dodaten motiv Histrov za izvajanje teh napadov bi lahko bilo tudi pomanjkanje hrane (Dell 1970: 36).

To gusarstvo pa je Rimu moralo povzročiti kar nekaj preglavic. Takoj ko so zaključili z akcijami v Galiji Cisalpini, so se usmerili proti Histrom. Napad na Histre sta vodila konzula Mark Minucij Rufo in Publij Kornelij Scipion Azina (Eutropius v Križman 1997: 326; Orosii v Križman 1997: 332; Zonaras v Križman 1997: 130). Od Apijana izvemo, da so Rimljani pripluli po morju in polovili gusarje (Appianos v Križman 1997: 114). Če izhajamo iz predpostavke, da je bil njihov cilj uničenje gusarstva, so morali uničiti tako njihove ladje, kot tudi postojanke na kopnem. Verjetno so se najprej spopadli na morju, kasneje pa še izkrcali na kopnem.

V prejšnjem poglavju sem že podal približen opis histrskih ladij, tu pa bom bolj natančno opisal še rimske ladje, njihovo uporabo v bitkah, pomorsko taktiko in potek morebitne pomorske bitke med Rimljani in Histri. Rim je bil predvsem kopenska sila. Mornarico so si izgradili zaradi vojne s Kartazani. Rimske ladje so se imenovale galeje. Zgrajene so bile v klasični tehniki, s pomočjo klinov in utorov. (glej Prilogo 3b). Iz prakse sodeč so bili boljši

bronasti klini od železnih, saj so bili bolj obstojni in manj občutljivi na rjo (Vegecij 1954: 131). Najprej so naredili zunanji del, potem pa so vanj vstavili ogrođje. Ladijski trup je bil obit s plastjo svinca. Tako kot pri histrskih ladjah so bila glavna pogonska sila vesla, ob ugodnem vetru pa so uporabljali še kvadratno jadro. To jadro so pred bojem vedno spustili. Ladjo so usmerjali s krmilnim veslom, ki je bilo zadaj vzporedno z bokom in so ga v pravilnem položaju držale vrvi.

Rimljani so imeli več tipov ladij, najbolj pogosta je bila pentera²¹ (glej Prilogo I). Te ladje so merile približno 40 metrov v dolžino in 5 metrov v širino (povzeto po Conolly 1990: 18–19). V času republike še ni bilo rednega ladjevja. Tistemu, ki je bilo, je poveljeval kar konzul. Na vsaki ladji so bili kapitan, krmar in dekurioni, ki so poveljevali posadki. Za medsebojno sporazumevanje oziroma poveljevanje posameznim skupinam so na ladjah uporabljali govornila – megafone (glej Prilogo K, sliko A). Za splošna povelja vsej posadki so uporabljali piščali, trobente, za takt veslačem pa bobne. Posadka je obsegala veslače, mornarje na krovu in vojake mornariške pehote. Na trieri je bilo 170 veslačev, ki so bili razporejeni v tri vrste. Vsak veslač je upravljal s svojim veslom. V zgornji vrsti je bilo 62 veslačev, v spodnjih dveh pa 54. Veslači v zgornji vrsti so morali biti močnejši in bolj usklajeni od tistih v spodnjih dveh. Pentera je bila zaradi svojega oklepa, ki ji je nudil večjo zaščito pred napadom z rostrumom, težja od triere in je za hitrost 10 vozlov, ki je bila potrebna za uspešen trk in poškodbo sovražnikove ladje, preprosto potrebovala več veslačev. Ker pa je bilo največje praktično število vrst veslačev tri, je pri qinkeremi več veslačev upravljalo z enim veslom. Polibij je zapisal, da je imela peteroveslača 300 veslačev in 120 vojakov. V zgornjih dveh vrstah sta bila po dva moža na veslo, saj so bila le-ta večja, v spodnji vrsti pa je z veslom upravljal en veslač (glej prilogo J). Število vesel je bilo enako ali celo manjše od tistega pri triremi (Conolly 1990: 18; Internet 2).

Zaradi zaobljenosti Zemljine površine so z opazovanjem z 12 do 15 metrov visokih jamborov lahko odkrili sovražnikovo floto šele na razdalji 13 do 16 milj (glej Prilogo K, sliko B). Ker so ladje plule s hitrostjo 3 do 4 vozle, je približevanje obeh sovražnikov trajalo približno dve uri (Žabkar 1996: 44–47). Odločilni finiš so začeli veslači na razdalji 1-2 milj od nasprotnika. Pri tem je vsak poveljnik izbral za tarčo konkretno nasprotnikovo ladjo in o tem obvestil

²¹ Pentera ali peteroveslača, izraz remi pomeni vrste veslačev. Npr. birema - dve vrsti, trirema oz. triera - tri vrste, qinkerema pa ne pomeni več 5 vrst veslačev, ker bi bilo veslanje nemogoče, temveč 5 veslačev, razvrščenih v 3 vrste.

soseščne ladje. Signale so prenašali z zastavicami, ker se glasu zaradi hrupa bobnov in šuma vesel ni slišalo.

Rimske vojne ladje so bile oborožene s velikim spektrom raznovrstnih orožij. Poleg rostruma so imele ladje še metalne naprave kot so katapulti in baliste (glej Prilogo T). Katapulti so bili nekakšni povečani loki, pri katerih so tetivo iz živalskih kit zategovali s pomočjo vitla. Z njimi so izstreljevali težka kopja, ki so imela konico v obliki piramide, kar jim je zagotavljalo veliko prebojnost. Na kopja so bile pogosto pritrjene zažgane kodelje, namočene v smolo, včasih pa je bil katapult napolnjen s celim snopom lažjih kopij. Kopja so izstreljevali horizontalno, z majhne razdalje, tako da so prebila ladijski bok in zažgala notranjost ladje. Balista je bila podobna katapultu, s to razliko, da so z njo metali okrogle kamne. Pri obeh orožjih so domet uravnavali s pomočjo naklona in s težo kopij ali kamnov. Čeprav so imele ta orožja domet okoli 500 metrov in so z njimi izstreljevali tudi težke projekte, jih v boju na morju niso nikoli uporabljali na velikih razdaljah, ampak le iz bližine. Na ta način so povečali verjetnost zadetkov. Če upoštevamo, da je bila začetna hitrost projektilov okoli 70 m/s, lahko sklepamo, da je imelo kopje težko 10 kg na cilju kinetično energijo $24,5 \text{ tm}^2/\text{sek}^2$, kamen, težak 50 kg, pa $122,5 \text{ tm}^2/\text{sek}^2$. Zadetki takšnih projektilov v lesene ladje, ki so imele okoli 200 do 300 ton spodriva, so prebili ladijske boke, saj so z lahkoto lomili deske in rebra in pobijali pod palubo gosto nagnetene veslače, ki se niso imeli kam umakniti in med veslanjem niso niti vedeli, kaj se dogaja zunaj (Žabkar 1996: 46).

Potrebno je vedeti, da Rimljani niso bili pomorščaki. Njihova taktika je bila taka, da so boj na morju, kolikor je bilo to mogoče, spremenili v boj na trdnih tleh. V ta namen so pripravili nekakšen izkrcevalni mostič, na koncu opremljen z dolgo železno ali bronasto konico, ki je imela obliko kljuna in je z mostičem tvorila kot 90° (glej Prilogi I in L, slika A). Zaradi te značilne oblike je dobila naprava ime corvus oziroma krokar. Corvus je bil vrtljiv okoli 8-metrskega jambora in čvrsto postavljen na ladijski premec. Sestavljen je bil iz dveh delov: prvi je bil dolg 8 metrov, drugi pa 4 metre. Širok je bil 1,2 metra, imel je ograjo v višini kolen (Conolly 1990: 16–17). Dvignili so ga ob jamboru pred bitko, drugače pa je ležal na palubi. Ko je ladja prišla v primeren položaj in oddaljenost od nasprotnika, so corvus spustili in ta je z vso močjo treščil na palubo napadene ladje in se vanjo zaril s svojo ostro konico. S tem je bila nasprotnikova ladja stisnjena v objem, iz katerega se ni mogla iztrgati. Da bi nasprotnikovo zajeto ladjo pritegnili v še ugodnejši bočni položaj, so takrat mornarji na njeno palubo z vrvmi metali posebne kljuke (harpagones). Ko so se kljuke zapičile v les, so ladjo

pritegnili v bočno lego, nato pa se je preko mostiča na nasprotnikovo palubo izkrcala mornariška pehota (lat. *classarii*; glej Prilogo L, sliko B). Podpora napadu mornariške pehote, poleg že omenjenih katapultov in balist, so bili tudi udarci s posebnimi dolgimi kosami (*falces*). S temi so prerezali vrvi, s katerimi je bil nasprotnikov jambor bočno pritrjen na robnik palube. Če so vrvi prerezali na pravih mestih, je težki od 12 do 15-metrski jambor izgubil oporo in zgrmel na palubo napadene ladje. Običajno jo je prebil in pokopal pod sabo tudi veslače. Udar s kosami je bil ponavadi usklajen z lansiranjem *corvusa*, kar je pri nasprotniku povzročilo vrzel v obrambi in dezorganizacijo. Sledil je naskok odlično izurjene rimske pehote na ohromljeno ladjo. Nasprotnik v boju iz bližine Rimljanom praviloma ni bil kos (Žabkar 1996: 44–46).

Glede na opisano taktiko in oborožitev rimske mornarice bi lahko dejali, da je bil pomorski spopad med Rimljani in Histri boj Davida z Goljatom. Kljub očitnem nesorazmerju v ognjeni moči med obema nasprotnikoma, pa so imele gusarske ladje Histrov vseeno nekaj prednosti. Ladje Histrov so bile nekoliko počasnejše od trirem, imele pa so boljše manevrske lastnosti in lažje jih je bilo zgraditi. Prav gibčnost je histrskim posadkam omogočala, da so se v boju iz bližine zaradi manjšega polmera obrata ladje in hitrejša spremembe smeri, lažje in hitreje postavile v ugodnejši položaj za udar s kljunom (glej Prilogo M). Če je to spodletelo, pa v ugoden položaj za uporabo ostalega orožja. Tukaj je imelo predvsem manevriranje z vesli izredno pomembno vlogo. Tedanja krmila so namreč zaradi majhne površine le skromno prispevala k spreminjanju smeri, zato je poveljnik lahko radikalno spremenil smer le tako, da je ukazal veslačem na enem boku, da vesla potegnejo iz morja. V istem trenutku so veslači nasprotnega boka z zavesljajem ustvarili vzvod sil, ki je ladjo skoraj na mestu zasukal za 90 stopinj. S takim manevrom so lahko presenetili sovražnika in prišli do hitre priložnosti za uporabo rostruma.

V prejšnjem poglavju sem napisal, da histrske ladje niso imele rostruma iz dveh razlogov: prvi je bila sama konstrukcija ladje, ki ne bi zdržala udarca rostruma v bok nasprotnikove ladje, drugi pa nesmiselnost njegove uporabe v gusarske namene. Če pa bi šlo za spopad z rimsko vojno ladjo, bi bil rostrum še kako smiseln, problem šibkosti ladijske konstrukcije pa bi se tudi dalo dokaj enostavno zaobiti. Materialni ostanki so pokazali, da so ponekod rostrum na ladje »vgradili«. Ta torej ni bil neposredni podaljšek ladijske kobilice, temveč je bil na premec pritrjen z utori in dvema stranskima gredama. Tak sistem je omogočal relativno lahko montažo in odstranjevanje. Ta rostrum je bil lesen in verjetno še dodatno obit z bronom. Po

udarcu v sovražno ladjo se je le-ta zlomil in tako je bila preprečena škoda na lastni ladji, obenem pa je bilo mogoča hitra ločitev od zadete ladje. Možno je, da je vzor za »montažni« rostrum prišel z dalmatinske obale, saj so bile podobno opremljene tudi kasnejše rimske liburne (Jurišić 1983: 12). Zaradi bližine Grkov bi lahko Histri tudi spoznali klasično tehniko gradnje, kar bi jim omogočalo gradnjo in uporabo ladij z rostrumom že v času spopada z Rimljani, vendar pa za to nimamo nobenih dokazov. Histri bi v boju z Rimljani lahko uporabili taktiko, kjer bi več ladij medsebojno zvezali in potem pustili nasprotniku, da bi jih zadel z rostrumom. Ob trku bi njegova ladja postala neokretna. V tem trenutku bi se Histri izkrcali na ladjo napadalca in jo zajeli. To taktiko so leta 229 pr.n.št. uporabili Iliri v spopadih z Atenci pri Paksosu (Jurišić 1983: 13–14).

Kar se tiče ostale oborožitve na krovu ladje, so bili Histri vsekakor v podrejenem položaju. Oboroženi so bili s kopji in loki, o kakšnih večjih metalnih napravah na krovu ne moremo govoriti. Na njihovih ladjah je bilo tudi relativno majhno število mornariške pehote, ki je bila zagotovo slabše izurjena kot rimska, poleg tega pa so imeli slednji po zaslugi korvusa še možnost hitrega prehoda na nasprotnikovo ladjo. Praviloma gusarske ladje niso imele večjih možnosti v neposrednem frontalnem spopadu s številčno vojno mornarico. Kljub temu, da so bili Histri zaradi velike premoči nasprotnika že vnaprej obsojeni na poraz, pa so lahko ob izkoriščanju boljših manevrskih sposobnosti svojih ladij vseeno Rimljanom prizadejali izgube.

Sledilo je še izkrcanje in kopenske operacije. Rimljani so se najverjetneje izkrcali nekje vzdolž zahodne obale Istre, saj je le-ta nizka in ima dosti primernih mest za desant. Najbolj južna točka bi lahko bil Medulinski zaliv. Glede na prisotnost obeh konzulov lahko predpostavimo, da so imeli Rimljani dve vojski. V tem primeru je bilo možno izkrcanje na dveh mestih. Tako izveden napad bi lahko zlomil enotnost Histrov in obenem otežil skupen nastop proti napadalcu. Če je do prvega izkrcanja prišlo v območju Medulina ali Pule, je potem hitro prišlo do blokade Nezakcija in bližnjih naselbin, medtem ko je druga vojska, ki se je izkrcala nekje na sredini zahodne obale, presekala povezave med severnimi in južnimi Histri. Rimljani so glede na svoj cilj napadli glavna obalna središča in jih zasedli, ogrožena pa so bila tudi ostala histrska gradišča. Če je napad potekal na tak način, je bil malo verjeten kakšen organiziran protinapad Histrov. V takih razmerah se je vodstvo Histrov in ogroženih plemenskih skupnosti odločilo za pogajanja z Rimom (Čače 1989: 10). Da je do takega razpleta tudi prišlo, nam priča Zonaras, ki je zapisal, da so Rimljani del histrskih plemen

pokorili s silo, druge pa s pogajanjem (Zonaras v Križman 1997: 130). Vojna je bila tako omejena na obalne dele Istre, medtem ko notranjost polotoka, predvsem pa manj dostopen in gorat severni del, ni bila prizadeta. Lahko da je severni del sodeloval v vojni posredno, s tem da je prispeval borce. Kakšen pa je bil sam obseg vojne in njena uničevalnost ne vemo natančno. O tem nam površno pričata dva pisna vira. Livij je v opisu kartažanske nevarnosti ob začetku 2. punske vojne dejal, da so Histri bolj vznemirjali rimsko orožje, kot pa da bi predstavljali kakšno večjo grožnjo (Livius v Križman 1997: 184,186). Da pa zmaga Rimljanov navkljub elementu presenečenja in dobri taktični izvedbi napada ni bila lahka, izvemo od Orozija, ki poroča, da je bilo pri napadu na Histre prelito veliko rimske krvi (Orosii v Križman 1997: 332).

6.2.4 POSLEDICE

Kaj se je zgodilo s Histri po porazu leta 221? Delni odgovor na to vprašanje bomo dobili, če pogledamo rimsko politiko tistega časa. Cilj vojaških akcij ni bila ne aneksija ozemlja ne oblikovanje foedusa, ki je bil za Rim preveč obvezujoč, temveč podpis neformalnega sporazuma, s katerim so Rimljani dobili vpliv nad premaganimi nasprotniki. Ti so s podpisom postali »prijatelji rimskega ljudstva« (amici populi Romani). Rimska politika na ta način ni spreminjala obstoječe strukture in ureditve v deželi, seveda pod pogojem, da je ta delovala v skladu z rimskimi interesi. Tako so Rimljani ravnali tudi po zmagi v 1. ilirski vojni, ko so na oblasti v državi Ardiejcev pustili takratno vladarsko družino (povzeto po Čače 1989: 11–12).

Rimljani so po obračunu z gusarskimi središči in sklenjenimi separatnimi sporazumi z nekaterimi plemenskimi skupnostmi lahko začeli pogovore še z vodstvom Histrov in jim predlagali podpis sporazuma, ki bi jih tesneje navezal na Rim. V praksi ta sklenjen sporazum verjetno ni predvideval kakšne močnejše povezave ali celo obveznosti s strani Histrov. Rimska država v tistem času še ni imela dovolj moči nad Histri, da bi jim vsilila plačevanje davka ali kakšno drugo obliko prisile, ampak se je verjetno zadovoljila z možnostjo svobodne in nemotene plovbe vzdolž istrske obale (Starac 1999: 8). Histri so ohranili svojo samostojnost in razdelitev na plemenske skupnosti. Nezakcij je ohranil svoje posebno mesto med histrskimi gradišči. Za nekaj let se je v Istri gusarstvo umirilo.

6.3 Spopadi v letih 183-181

Po zmagi Rimljanov v 1. istrski vojni je nastopilo obdobje miru, vendar to ni bilo dolgotrajno. Do prvih spopadov po letu 221 med Histri in Rimljani pa ni prišlo v Istri, temveč na območju Grčije. Tam so se Histri kot zavezniki Etolcev borili proti Rimu (Križman 1997: 144; Florus v Križman 1997: 316).²² Ta podatek izvemo od Kvinta Enija in Flora, kjer slednji še doda, da je bila ta vojaška pomoč Etolcem vzrok za kasnejše napade Rima na Histre. Slednji so verjetno v bojih sodelovali s svojimi ladjami. Etolsko zvezo je leta 189 pri Ambraciji premagal konzul M. Fulvij Nobilior. Vzrok za spopade v zgoraj omenjenih letih je bila ustanovitev Akvileje oziroma Ogleja.

6.3.1 USTANOVITEV AKVILEJE

Leta 183 so se galska plemena, ki so prišla preko Alp, želela naseliti na območju med pokrajinama Venetijo in Histrijo. Galskih priseljencev je bilo nekje med 36.000 in 48.000 (Bandelli 2003: 52). Pričeli so graditi postojanko v bližini mesta, kjer je bila kasneje ustanovljena Akvileja. Ravno tako so se na omenjeno območje želeli naseliti tudi bližnji Karni. Po ukazu senata je Mark Klavdij Marcel s konzularno vojsko interveniral, oboje premagal in jih prisilil, da so se morali vrniti domov. Konzul je zaprosil za intervencijo v Istro, vendar ga je senat zavrnil, saj se je odločil, da bo ta del meje zavaroval z ustanovitvijo nove kolonije. Niso bili čisto na jasnem ali naj bo to naselbina rimskih državljanov ali latinska kolonija. Na koncu so se odločili za slednjo (Livius v Križman 1997: 186; Zaninović 1996: 311).

Zaradi svojega položaja je imela Akvileja izreden gospodarski in strateški pomen. Stala je na stičišču trgovskih poti med Ilirikom in Italijo. Z njeno ustanovitvijo se je olajšala dobava noriškega železa, ki je bilo pomembno za rimski vojaški stroj. Nahajala se je na vhodu na Apeninski polotok in imela zaradi tega pomembno obrambno funkcijo. Rimljani so želeli z ustanovitvijo močne naselbine utrditi in zavarovati svojo severovzhodno mejo pred Galci s severa ter Histri, Karni, Japodi in drugimi Iliri z vzhoda (povzeto po Bandelli 2003: 53–54). Geografska lega Akvileji ni zagotavljala samo pomembne obrambne funkcije, ampak obenem tudi izvrstno izhodišče za potencialne pohode proti vzhodu. S tem pa je predstavljala grožnjo

²² Etolska zveza se je v sirski vojni (192-188 pr. Kr.) skupaj s sirskim kraljem Antiohom III. borila proti Rimu in njegovim zaveznikom

vzhodnim sosedom. Tega so se zelo dobro zavedali tudi Histri, zato so se trudili, da do ustanovitve nove kolonije ne bi prišlo. Klavdij Marcel je še istega leta razpustil svojo vojsko in se zaradi volitev vrnil v Rim.

Od odločitve za ustanovitev Akvileje in njene dejanske izvedbe sta minili dve leti. Do časovnega zamika je verjetno prišlo zaradi vojne z Liguri in spopadov s Histri. Prav tako pa se je ustanovitev zavlekla zaradi zbiranja zadostnega števila kolonistov. Za triumvire, ki so bili zadolženi za ustanovitev Akvileje, so bili izbrani Publij Scipion Nazika, Gaj Flaminij in Lucij Manlij Acidina. Prva dva sta bila bivša konzula, slednji pa bivši pretor (Bandelli 2003: 59–60). Triumviri so določili mesto za vojaški tabor, iz katerega se je kasneje razvila Akvileja. Štirikoten tabor je bil od začetka majhen. Od severa proti jugu je meril 560 metrov, od vzhoda proti zahodu pa 568 metrov. Površina tabora je merila slabih 32 hektarov (Rutar 2004: 284). Pomembnost naselbine se vidi v številu kolonistov. Tja se je naselilo od 3300 do 3400 družin odsluženih rimskih vojakov. Naseljenci so bili mešanica Latinov, Etruščanov, Italikov in Venetov (Bandelli 2003: 61–62). Okoli taborišča je ležalo naselbinsko zemljišče, ki so ga dobili vojaki v last. Od 3000 pripadnikov pehote je vsak dobil 50 ralov²³ zemlje, centurioni so dobili po 100, konjeniki pa po 140 ralov (Livius v Križman 1997: 192; Zaninović 1996: 312; Bandelli 2003: 62; Rutar 2004: 284). Ager kolonije je imel površino 200.000 ralov, oziroma 500 km². Vojaki z družinami so začeli zidati hiše, ki so bile sprva iz opeke, kasneje pa tudi iz kamenja, ki so ga pridobivali v kamnolomih pri Devinu in Nabrežini. Da bi bili varni pred napadi bližnjih ljudstev, so postavili obzidje, ki pa je bilo še deset let kasneje šibko in nezadostno utrjeno proti sovražnima ljudstvom Histrov in Ilirov (Livius v Križman 1997: 230; Rutar 2004: 285). Tudi vojaška posadka v Akvileji je bila prešibka za obrambo tako važnega mesta, zato so akvilejski poslanci zahtevali od senata, da poveča število naseljencev in s tem tudi poveča število vojakov. Leta 169 se je Akvileja okrepila s prihodom novih 1500 družin kolonistov, območje naselbine pa se je še dodatno povečalo za 250 km².

Iz tega mesta, ki je bilo dobro zaščiteno z laguno na jugu in zahodu ter reko Nadižo na vzhodu, in je imelo tudi številčno prebivalstvo, je bilo mogoče nadzirati širšo okolico. Akvileja je kaj kmalu začela postajati pomembno trgovsko in vojaško središče. Brez dvoma

²³ Ral je površinska mera, ki ustreza ¼ hektara oziroma točneje 2510,2 m².

so želeli njeni kolonisti in vojaški poveljniki zatreti gusarske dejavnosti Histrov in jih prisiliti v trajno pokornost ter s tem omogočiti politični in gospodarski razvoj svojega mesta.

6.3.2 MEJNI INCIDENTI

Histri so upravičeno domnevali, da bo novoustanovljena kolonija služila kot odskočna deska za rimske vpade na njihovo ozemlje in s tem pomenila resno nevarnost za njihovo samostojnost. V letih 183-182 so z obmejnimi napadi poskušali preprečiti namere Rimljanov, obenem pa so ponovno začeli izvajati gusarske napade. O tem nam pričajo pritožbe Tarentincev in Brundizijcev o napadih na njihove ladje (Livius v Križman 1997: 190). Rim se je Histrom zoperstavil na obeh bojiščih. Pretor Lucij Duronij je z manjšim ladjevjem nastopil proti gusarjem, za obnovo gusarskih napadov pa je obtožil ilirskega kralja Gencija. Iz tega lahko zaključimo, da so podobno kot v preteklosti z Demetrijem, sedaj Histri usklajevali svoje napade z Gencijem. Na kopnem je rimske enote vodil pretor Kvint Fabij Maksim, ki je uspešno zadržal napade (Livius v Križman 1997: 192). Rimljani so bili uspešnejši tako na kopnem kot na morju. Kljub temu, da se je večina bojev končala leta 182, so bili varnostni ukrepi potrebni še naslednje leto, potem ko je do ustanovitve Akvileje že prišlo. Vojaško taktiko Rimljanov v času teh spopadov lahko označimo kot defenzivno, saj so želeli le obraniti prostor, ki je bil namenjen za novo kolonijo, niso se pa lotili operacij v sam istrski prostor. Vzroke za tako taktiko lahko najdemo v dejstvu, da so bili istočasno zapleteni v spopade v Liguriji (prav tam). Z ustanovitvijo Akvileje so bili položeni temelji za prihodnje rimske ofenzivne akcije, do katerih je kmalu prišlo in so imele za Istro in njene prebivalce daljnosežne posledice. Zaradi omejenega prostora bojov predvsem v okolici Akvileje, njihove nizke intenzivnosti ter odsotnosti direktnih posledic je najbolje, da spopade v obdobju od 183 do 182 označimo kot mejne incidente.

6.4 Druga istrska vojna

6.4.1 VZROKI

Vzroki se ne razlikujejo v znatni meri od tistih za prvo istrsko vojno. Rim je še vedno želel razširiti svojo oblast proti vzhodu, vendar je to pot hotel dokončno obračunati z zmeraj nevarnimi in nepredvidljivimi Histri in si jih dokončno podrediti. Vzroki so bili tudi gospodarski. Piratstvo Histrov je še vedno oteževalo svobodno plovbo in zaviralo razmah

pomorske trgovine. Prav tako je njihovo sosodstvo onemogočalo rast in razvoj novoustanovljene kolonije – Akvileje. O možnem vzroku je govoril Flor, ko je navedel, da so Rimljani napadli Histre zaradi njihove vojaške pomoči Etolcem. S tem zagotovo niso dobili na priljubljenosti pri rimskem vojaškem vrhu. Kaj pa bi lahko šteli za neposredni povod te vojne? To bi lahko bila sprememba na vrhu oblasti pri Histrih. Leta 178 je prestol zasedel bojažljiven in brezkompromisen vladar, ki je ljudstvo oborožil in jim dovolil ropanje, kar jim v času njegovega očeta ni bilo dovoljeno (Livius v Križman 1997: 194). Glede na to, da je napad na Histre začel konzul Aulus Manlij Vulzon na lastno pest in brez soglasja senata, pa bi lahko bili za začetek vojne krivi tudi njegovi osebni motivi, kot recimo želja po slavi ali vojnem plenu.

6.4.2 RIMSKA IN HISTRSKA VOJSKA

Da bom v nadaljevanju lažje opisal sam potek druge istrske vojne, se mi zdi potrebno, da najprej predstavim oba nasprotnika in primerjam njuno organiziranost, oborožitev, moč, izurjenost in taktiko. Na podlagi značilnosti obeh vojska bomo lahko razbrali vzroke za uspeh ali neuspeh posamezne strani, lahko pa nam pomagajo osvetliti tudi sam potek vojne.

Rimska vojska se je skozi stoletja zelo spreminjala. Vojska iz časa republike se je razlikovala od cesarske vojske na vrhuncu njene moči oziroma tiste iz zadnjih let rimskega imperija. Razlike so bile tako v organizaciji, moči, oborožitvi in opremi, izurjenosti in še bi lahko našteval. Ker je prišlo do spopadov med Histri in Rimljani v 3. in 2. stoletju pr.n.št., se bom posvetil samo opisu rimske vojske iz časa republike.

Vojska je bila naborniška in nestalna. Nabor se je izvajal samo v primeru vojne, obvezen pa je bil za vse državljane, stare od 17 do 60 let, ki so imeli dovolj premoženja. Zakaj je bil v veljavi premoženjski cenzus? Orožje so si namreč morali naborniki plačati sami. Posamezen nabornik je lahko opravljal vojaško dolžnost maksimalno 16 let, oziroma ni se mu bilo potrebno udeležiti več kot 16 vojaških pohodov. Največ nabornikov je prihajalo iz vrst svobodnih kmetov. Rimska republikanska vojska je običajno imela 4 legije, ki so jih vpoklicali vsako leto. Vojsko so zbrali vsako leto marca, jeseni pa so jo razpustili. Vedno je bilo več obveznikov, kot so jih legije potrebovale, zato so izžrebali plemo, iz katerega so potem jemali vojake. S seznama obveznikov tega plemena so določili štiri enako močne može in jih dodelili vsakega po eni legiji, potem naslednje štiri in tako naprej, da so izenačili telesno

moč v vseh legijah. Potem so izžrebali drugo pleme in tretje ter tako dalje, vse dokler niso dosegli potrebnega števila vojakov. Po novačenju so vojaki prisegli pokorščino (Conolly 1990: 6; Goldsworthy 2003: 26).

Standardna velikost legije je bila okoli 4200 pripadnikov pehote in 300 konjenikov. Če so bile potrebe večje, so vpoklicali več mož – tako je lahko število legionarjev naraslo tudi do 6000. Pehota je bila sestavljena iz 30 maniplov.²⁴ Vsak manipel je bil sestavljen iz dveh centurij. Konjenica pa je bila razdeljena na deset eskadronov ali turm po 30 konjenikov, ki so bile še nadalje razdeljene v tri desetnije. Pripadniki konjenice so bili najbogatejši in najimenitnejši rimski državljani, saj so imeli le oni dovolj denarja za konja in opremo. Konjenik je moral imeti prihodek vsaj 100.000 asov²⁵. Zaščiteni so bili s čelado, verižno srajco in manjšim okroglim ščitom. Kot napadalno orožje so uporabljali meč in sulico, ki je imela poleg železne glave tudi zašiljen železni zadek, ki je služil za udarjanje nasprotnika. Ker je bil pogoj za članstvo v konjenici premoženje in ne posameznikove sposobnosti in izurjenost, ni bila rimska konjenica nikoli pretirano učinkovita. Ravno tako Rimljani kot tudi druga latinska plemena niso nikoli imeli tradicije konjeništv. Ravno zaradi omenjenih razlogov so Rimljani v svoje vrste pogosto vključevali boljšo konjenico zaveznikov (Feugere 2002: 83).

Pehoto so sestavljale štiri vrste legionarjev. Med sabo so se ločili po starosti, izkušenosti, oborožitvi, premoženju in bojnem razporedu. Hastati so bili po starosti najmlajši – pozna najstniška leta in zgodnja dvajseta in so se v boju nahajali v prvi vrsti, zato so bile med njimi ponavadi tudi največje žrtve. Nosili so čelado, ščit jajčaste oblike, oklep, kot orožje pa kratek meč – gladius in dve dolgi kopji (glej Prilogo N). Princepsi so bili močnejši v zrelih letih – pozna dvajseta in zgodnja trideseta in so predstavljali glavno moč legije. Bili so enako oboroženi in opremljeni kot hastati, v času boja pa so se nahajali v vrsti za hastati. Triarii so bili najstarejši in najizkušenejši. Zaščiteni so bili podobno kot prva dva, različno pa je bilo njihovo orožje. Namesto dveh kopij so nosili dolgo sulico – hasto, ki je služila za boj iz bližine in ne kot orožje za metanje (glej Prilogo N). Triarii so se v bojnem razporedu nahajali za hastati in princepsi, v boj so se vmešali le, če sta bili prvi dve vrsti odbiti. Običajno so bili v klečečem položaju za svojimi ščiti, da bi se izognili tveganju, kateremu bi bili izpostavljeni v pokončni drži. Ker so bili spočiti, so pogosto odločali bitko. Če so hastati in princepsi

²⁴ Manipel je osnovna taktična enota rimske legije iz republikanskega obdobja.

²⁵ As je bil starorimska utežna in denarna enota, bronasti novc.

podlegli, so spočiti triarii odločno jurišali na sovražnika in včasih tudi odločili bitko. Vendar pa je največkrat njihova vključitev v boj pomenila, da je položaj brezupen. Zadnja vrsta legionarjev so bili veliti. To so bili najrevnejši fantje, ki so tvorili lahko pehoto. Za obrambo so imeli okrogel ščit, kot napadalno orožje pa so uporabljali meč, več kratkih kopij in pračo. Nekateri so imeli tudi čelade, medtem ko naj bi imela večina pokrivala iz živalske kože (glej Prilogo N). Če je imela legija 4200 pripadnikov pehote, je bila ta sestavljena iz 10 maniplov po 60 triarijev (600 mož), 10 maniplov po 120 hastatov (1200 mož) in 10 maniplov po 120 princepsov (1200 mož). To je skupaj 3000 mož. Poleg je prišlo še 1200 velitov, ki so bili razdeljeni med preostale tri vrste (povzeto po Conolly 1990: 6; Goldsworthy 2003: 26–28; Vegecij 1954: 24–25).

Kako so bili opremljeni in oboroženi rimski vojaki? Naj začnem najprej z zaščitno opremo. Revnejši možje so imeli oklep pleten iz zelo gostih usnjenih jermenov, ki je bil na sredi prsi dodatno okrepljen z železno ploščo v obliki kvadrata (pectorale) s stranicami 20 centimetrov (Conolly 1990: 14). V Numanciji so našli nekaj okroglih kovinskih plošč s premerom 17 centimetrov, ki so jih morda tudi uporabljali za zaščito prsnega koša (Bishop in Coulston 1993: 59) (glej Prilogo O). Najboljši in hkrati tudi najdražji oklep je bila železna srajca (lorica hamata), ki je bila narejena iz povezanih železnih obročkov. Tak oklep je zagotavljal dobro zaščito in okretnost, njegova slabost pa je bila velika teža. Železne srajce so Rimljani prevzeli od Keltov. Bolj redek je bil luskinast oklep (lorica squamata), ki je bil sestavljen iz medsebojno povezanih kovinskih ploščic, ki so bile pritrjene na podlago. Tak oklep je bil manj fleksibilen kot železna srajca, vendar pa bolj enostaven za izdelavo in tudi lepši na izgled, če je bil lepo zloščen. Nekateri legionarji so uporabljali tudi golenjake, s katerimi so si varovali noge. Bolj pogosto so jih uporabljali na levi nogi, saj je bila ta v boju s kratkim mečem postavljena naprej in s tem tudi bolj izpostavljena. Za zaščito glave so legionarji uporabljali različne čelade iz brona. Najbolj pogosti so bili trije tipi čelad. Prva je bila montefortinska čelada, ki je bila kupolaste oblike z majhnim ščitnikom za vrat in dvema naličnicama (glej Prilogo P, sliko A). Na vrhu je imela odprtino, kamor so pritrdili okrasno perje. Druga je bila etruščansko-korintska čelada, ki je spominjala na čelado grških hoplitov (glej Prilogo P, sliko B). Pokrivala je celoten obraz in imela dve luknji za oči, obenem pa je oteževala sluh. Legionarji so jih zato nosili potisnjene nazaj na vrh glave, dodatno so jim pritrdili še dve naličnici. Tretja je bila atiška čelada, ki je bila bolj okrogle oblike in z ožjima naličnicama (glej Prilogo P, sliko C). Glavna zaščitna oprema legionarja je bil izbočen ovalen ščit (scutum), ki je meril približno 1,2 metra v dolžino, 75 centimetrov v širino, na robovih je bil debel 7 centimetrov (Conolly 1990: 14; Bishop in Coulston 1993: 58; Goldsworthy 2003:

31) (glej Prilogo R, sliko A). Sestavljen je bil iz dveh plasti lesa, ki sta bili zlepljeni pravokotno ena na drugo, celotna zunanja površina pa je bila pokrita s telečjo kožo (Priloga R, slika B). Zgornji in spodnji rob sta bila ojačana z železom, da bi zaščitila ščit pred udarci mečev in poškodbami. Na sredini je imel pritrjeno železno štrlino (umbo), ki je odvrčala kamenje, puščice in kopja. Celoten ščit je tehtal okoli 10 kilogramov. Uporabljali so ga princepsi, hastati in triarii, medtem ko so veliti uporabljali manjše okrogle ščite iz lesa. Okrogle in manjše lesene ščite, prevlečene z volovsko kožo so uporabljali tudi konjeniki (povzeto po Goldsworthy 2003: 30–31; Bishop in Coulston 1993: 58–61; Conolly 1990: 14).

Kot ofenzivno orožje so Rimljani uporabljali težko kopje (pilum), ki so ga uporabljali hastati in princepsi. Obstajali sta dve različici tega orožja, razlikovali sta se po teži (glej Prilogo S, slike B,C). Pilum je bil dolg slaba 2 metra. Sestavljen je bil iz lesenega kopjišča in železne osti, na vrhu katere je bila konica v obliki piramide. Zaradi svoje teže in posebno oblikovane konice je imel veliko prebojno moč. Pilum je lahko prebil več centimetrov lesa in tudi kovinski oklep. Če je konica prebila sovražnikov ščit, je bila tanka železna ost dovolj dolga, da je zadela nasprotnikovo telo, v nasprotnem primeru pa je bilo težko kopje težko izvleči iz zadetega ščita, kar je ščit dodatno obtežilo in otežilo njegovo uporabo. Težko kopje je imelo maksimalni domet okoli 30 metrov, učinkoviti pa okoli 15 metrov. Ob zadetku se je to kopje ponavadi deformiralo, kar je preprečilo sovražniku, da bi ga uporabil proti Rimljanom. To orožje je bilo izjemno učinkovito, zato se je tudi dolgo ohranilo v uporabi. Poleg težkih kopij so Rimljani poznali tudi lahka kopja, ki so bila skoraj za polovico manjša od težkih kopij, uporabljali pa so jih veliti (glej Prilogo S, sliko A). Legionarji so kot napadalno orožje uporabljali tudi sulico (hasto), ki ni bila namenjena za metanje, temveč za boj iz bližine proti nasprotniku oboroženemu z mečem. Sulica je bila sestavljena iz treh osnovnih elementov: železne glave, kopjišča in zašiljenega železnega zadka. Slednji je služil kot sekundarno orožje, če se je odlomila glava sulice, obenem pa je ščitil kopjišče, ko je bila sulica zapičena v tla. Sulico so uporabljali triarii in konjeniki. Legionarji so kot glavno pomožno orožje uporabljali kratek meč (gladius hispaniensis), katerega obliko so prevzeli iz Španije (glej Prilogo Š). Tak tip meča je pomenil tudi uporabo specifične taktike mečevanja, saj je bil meč v prvi vrsti uporabljen za bodenje in ne sekanje, čeprav se je lahko uporabljal tudi na slednji način (povzeto po Goldsworthy 2003: 28–30; Bishop in Coulston 1993: 48–54; Conolly 1990: 14–15).

Zakaj je bilo bodenje učinkovitejše od sekanja? Slednja uporaba meča je bila slabša, ker sta bila ob zamahu desna roka in desni bok izpostavljeni, medtem ko je bilo pri bodenju telo bolj zavarovano. Za sekanje je značilno, da nasprotnika zaradi njegovega oklepa in same strukture človeškega okostja, večkrat rani kot ubije. Po drugi strani pa ostra konica meča pri vbodu lažje prebije oklep in je že šle 4 centimetre globoka vbodna rana smrtonosna, saj poškoduje vitalne notranje organe (Vegecij 1954: 18–19). Gladius je bil dobro uravnotežen meč. Njegovih natančnih dimenzij iz republikanskega obdobja zaradi redkih najdb ne moremo natančno določiti, vendar pa so bili najdeni primerki malo daljši od mečev, ki so bili kasneje v uporabi v cesarski vojski (Goldsworthy 2003: 29–30). Kot napadalna orožja za večje razdalje so lažje oboroženi legionarji – veliti uporabljali še loke in prače. Konice puščic so bile bodisi ploščate ali trikrilne, strelivo za pračo pa je bilo lahko iz svinca, gline ali kamenja. Kot težja artilerijska orožja so Rimljani uporabljali katapulte in baliste (glej poglavje 4.2.3 in 4.4.3).

Vojsko, ki je bila lahko sestavljena iz več legij, je vodil konzul. Med najbolj izkušenimi častniki je izbral 6 tribunov, ki so poveljevali legiji. Legiji je izmenično poveljeval par tribunov. Njima so bili podrejeni centurioni. Vsak manipel je vodil izvoljeni centurion (primus pilus), ki je imenoval še enega centuriona, da je poveljeval levi centuriji v manipulu. Oba sta imela še enega podrejenega častnika, ki se je imenoval optio. Vsaka centurija je imela še zastavonošo (signifer), vodjo straže (tesserarius) in trobentača (cornicen). V konjenici je vsaki turmi poveljeval prefekt, njemu pa so bili podrejeni dekurioni in njihovi optii. Rimske vojske pa niso sestavljali samo rimski legionarji, temveč tudi enote zaveznikov, ki so bili dolžni prispevati svoje vojake. Za vsako rimsko legijo so zavezniki prispevali številčno podoben vojaški kontingent, imenovan ala, ki je bil razdeljen na kohorte. Ala je imela približno toliko pripadnikov pehote kot legija, vendar pa jo je obenem sestavljalo še 30 turm konjenice, kar je bilo trikrat tolikšno število konjenikov, kot so jih zbrali Rimljani. Ker je bila rimska konjenica šibka, je bila konjenica v času Rimske republike večinoma sestavljena iz Italikov. Najboljše zavezniške enote – petino pehote in tretjino konjenice, so pridržali za posebne naloge (extraordinarii) in so ostale na razpolago konzulu. Zavezniškim enotam so poveljevali trije prefekti (praefecti sociorum), ki jih je imenoval konzul. V bitki so rimske legije formirale center, ale so se razvrstile na bokih, konjenica pa na obeh krilih (povzeto po Goldsworthy 2003: 27–28; Conolly 1990: 6–7).

Rimljani niso bili veliki taktiki, predvsem so se zanašali na spretnost legionarjev in disciplino, ki je odlikovala njihovo vojsko. Njihova najpogostejša taktika je bilo uničenje sredine

sovražnikove formacije in s tem njegove enotnosti. V bojnem razporedu rimske vojske sta se dve legiji nahajali v sredini, zavezniki so bili na bokih, konjenica pa na krilih (glej Prilogo U, sliko A). Hastati so bili razporejeni v prvi liniji. Po dve centuriji sta bili postavljeni v linijo. Med dvema maniplo hastatov je ostal presledek, ki ga je v drugi liniji pokrival manipel princepsov. Manipli triarijev pa so pokrivali presledke, ki so jih puščali manipli princepsov (glej Prilogo U, sliko B). Tako razporejena legija je nastopala v zaporednih linijah. Bitko ali bolj natančno uvodne praske so začeli veliti in lahka konjenica. Oni so izzivali nasprotnika, ga skušali utruditi in načeti njegovo bojno moralo. Če so bili pri tem uspešni in se je sovražnik začel umikati, so ga te enote preganjale. Če pa je bil nasprotnik močan in dovolj pogumen, so se veliti in konjenica vrnili na svoje izhodiščne položaje v zadnje vrste oziroma na krila. Sledil je napad linijske pehote. Prvi so v napad krenili hastati, ki so najprej vrgli svoja lahka kopja, zatem še težka, nato pa z meči napadli iz neposredne bližine. Če so zmagovali, so pritiskali naprej, v določeni razdalji pa sta jim sledili drugi dve liniji. Če pa so hastate odbili, so se le-ti urejeno umaknili skozi presledke med princepsi, ki so tako prišli v prvo linijo in sami začeli boj. V tem času so triariji v ozadju s svojimi ščiti in sulicami tvorili branik, za katerim so se ponovno urejale odbite enote. Če so se začeli umikati še princepsi, so v zadnji odločilni napad krenili triariji. Ta taktika je omogočala, da so se legionarji zelo gibčno lotevali zelo različnih položajev, kar je bila velika prednost rimske armade. Vsak hip in kjerkoli je bilo mogoče uporabiti spočite vojake. Gibčnost legije so demonstrirali veliti, ki so bili neodvisni od centurije, ki jim je bila dodeljena in so se lahko uvrstili v zadnji dve vrsti, zapolnili presledke med maniplo ali pa izzivali sovražnika v ospredju. Triarije, ki so bili praviloma zaščitnica, so včasih uporabili za napredovanje na krilih in napad sovražnika v bok (glej Prilogo V, sliko A). Princepsi so lahko zapolnili presledke med manipli hastatov in z njimi tvorili nekakšno falango (Priloga V, slika B). Taki primeri spremembe bojne formacije pa so bili vseeno bolj izjema kot pa pravilo. Samo v redkih primerih so Rimljani spremenili taktiko in razporeditev enot, ki sem ju opisal zgoraj in so namesto sovražnikovega centra napadli njegova krila ali pa uporabili formacijo klina (Priloga V, slika C). Če je bila situacija obupna in so se morali Rimljani braniti, so včasih izbrali formacijo kroga ali pa kvadrata (povzeto po Conolly 1990: 12–13; Vegecij 1954: 82–85).

Znotraj centurije je bilo na bojišču med posameznimi možmi približno 90 centimetrov prostora. Ta razmak je legionarju omogočal, da je neovirano uporabljal svoje orožje. Razmik med vrstami je bil 1,8 metra, kar je vojakom olajšalo gibanje naprej in nazaj. To je bilo še posebej pomembno pri metu piluma, ki je imel večjo udarno moč, če je bil vržen iz teka.

Bojne vrste torej niso bile fiksne, temveč so jih med bojem odpirali ali zgoščevali. Legionarji so napadali v odprtih vrstah, potem pa so jih strnili, ko so zmetali kopja. Število vrst v manipulu je bilo odvisno od sovražnikove formacije. Bolj kot je imel strnjene vrste nasprotnik, bolj so bile strnjena tudi vrste legije (povzeto po Conolly 1990: 12; Vegetij 1954: 83).

Izbira bojnega polja je bila zelo pomembna za uspešen izid bitke. Če je obstajala možnost so rimski poveljniki zasedli višje ležeči položaj od nasprotnika, saj je ta omogočal večjo moč in prebojnost puščic in kopij, obenem pa upočasnil morebitni napad sovražnika, ki je moral premagovati višinsko razliko. Izbira zemljišča je bila odvisna od značilnosti in moči lastne in nasprotnikove vojske. Če so imeli Rimljani manjšo vojsko od nasprotnika so dostikrat zavzeli tak položaj, da je bil en bok armade zaščiten z naravno oviro kot je planina, reka, jezero ali močvirje in tako nedostopen za nasprotnika. Najmočnejše enote in konjenico so razvrstili na nasprotno krilo, od koder so lahko učinkovito napadle. Če je bila nasprotnikova vojska bolj gibljiva in je imela številčnejšo konjenico so rimski poveljniki izbrali neraven, hribovit, gozdnat ali zamočvirjen teren, ki je konjenici onemogočil manever. V obratnem primeru pa so izbrali ravno in odprto zemljišče (povzeto po Vegetij 1954: 75, 82, 93, 94).

Za razliko od rimske vojske, je vojsko Histrov, njeno oborožitev in značilnosti dosti težje opisati. Čeprav imamo antične zapise, ki v nekaterih delih dokaj detajlno prikazujejo spopade med Histri in Rimljani, nam le-ti ne nudijo opisa histrske oborožitve ali taktike. Teh opisov verjetno ni zaradi dejstva, da so Histri uporabljali podobno orožje kot drugi sovražniki Rimljanov, zato ga tudi antični pisci niso podrobneje omenjali. Drug problem pa je tudi pomanjkanje arheoloških ostankov orožja iz obravnavanega obdobja, saj so vse pomembnejše najdbe orožja datirane v čas pred neposrednim stikom Histrov in Rimljanov. Pri prikazu histrske vojske si bom zato pomagal s primerjavo najdenih ostankov orožja pri sosednjih ljudstvih Histrov in z že omenjenimi starejšimi arheološkimi ostanki.

Histri niso imeli stalne vojske. Njihova vojska je imela rodovno-plemenski značaj in se je zbrala ob vojnih pohodih ter v primeru napada zunanjega sovražnika. Oborožene Histre so vodili plemenski poglavarji, ki so sestavljali plemenski svet. V primeru velike ogroženosti so histrski rodovi in plemena oblikovali skupno vojsko, ki jo je vodil poglavar najmočnejšega naselja – Nezakcija. Histri so imeli veliko slabšo organizacijo vojske kot Rimljani. Domnevamo lahko, da niso imeli organiziranih vojaških enot, ki bi se premikale in bojevale v formacijah, ampak so se bojevali kot celota. V odločilnih bojih z Rimljani so verjetno

sodelovali vsi za boj sposobni moški. V histrski vojski se je pojavljalo raznovrstno orožje in oprema, saj je moral vsak bojevnik poskrbeti za svoje orožje. Posameznik je bil oborožen in opremljen glede na svoje finančne zmožnosti. Oprema in orožje najbogatejših Histrov ni verjetno nič zaostajalo za opremo rimskega legionarja.

Kot ofenzivno orožje so uporabljali sico, enorezno ukrivljeno bodalo (glej Prilogo Z, sliko A), ki je bilo v osnovi podobno mahairi, grškemu kratkemu meču. V široki uporabi je bilo dolgo kopje z železno glavo (glej Prilogo Z, sliko B), ki pa zaradi svoje oblike ni imelo podobne prebojne moči kot rimski pilum. V grobovih bojevnikov sosednjih ilirskih plemen so našli bojne nože, dolge od 20 do 30 centimetrov, ki so se uporabljali tako v gospodinjstvu kot na bojnem polju. Podobni noži bi lahko bili v uporabi tudi pri Histrih. Kot napadalno orožje so uporabljali tudi bojne sekire, loke ter meče. Niso imeli enotnega tipa meča, kot je bil rimski gladius, temveč so uporabljali meče raznovrstnih oblik. Številne oblike mečev kažejo na pogost uvoz iz sosednjih krajev. Samo velikost in obliko teh mečev je zelo težko določiti, saj je bilo običajno, da so meč, preden so ga položili v bojevnikov grob, večkrat zlomili ali pa zvili. Z vpadom Kelto v neposredno bližino Histrov je možno, da so preko trgovine v Istro prišli tudi dolgi keltski dvorezni meči. Metalnih naprav Histri niso poznali (povzeto po Stipčević 1974: 171–172).

Od obrambnega orožja so bili najbolj pomembni ščiti. Ti so bili okrogli in izdelani iz lesa ter najverjetneje prekriti s kožo. Možno je, da so uporabljali tudi ovalne ščite, ki so se pojavljali pri Japodih in v vzhodnoalpskem prostoru. Ni znano, ali so imeli njihovi ščiti v sredini železni umbo, zagotovo pa je obstajala možnost, da so take ščite uvažali od sosednjih keltskih plemen. Nobenih arheoloških dokazov ni, da bi Histri uporabljali oklepe. Če je prišlo do takega uvoza, je bil ta omejen le na izjemno bogate. V omejenem številu so se verjetno uporabljali tudi bronasti golenjaki, ki so jih nosili le premožnejši. Bogatejši bojevniki so nosili bronaste čelade, ki so jih uvažali iz Italije in Grčije, ali pa so jih dobili kot gusarski plen (povzeto po Stipčević 1974: 172, 174, 176–177).

Če primerjamo Histre z Galci iz Padske nižine, ki so jih Rimljani porazili neposredno pred začetkom prve istrske vojne, lahko ugotovimo, da so imeli Galci tudi do desetkrat večje vojske. Imeli so številčno in izurjeno konjenico, ki je lahko predstavljala tudi do četrtno celotne vojske, prav tako pa so uporabljali tudi bojne vozove. Glavnino njihove vojske je predstavljala težka pehota. Ta je imela podobno zaščitno opremo in obrambno orožje kot

Histri. Uporabljali so majhne okrogle ali ovalne lesene ščite, prekrte s kožo ali klobučevino, ki so imeli na sredini železni umbo. Ti ščiti niso pokrivali celotnega telesa in so zato le pomanjkljivo ščitili pred izstrelki. Manjšo zaščito so jim nudile tudi dolge hlače in plašči. Oklepi in čelade so bile tako kot pri Histrih maloštevilni in omejeni le na premožnejše bojvnike. Od ofenzivnega orožja so Galci uporabljali sulice, ki so bile daljše od histrskih, njihovo glavno orožje pa je bil dolg dvorezen meč, ki je meril od 55 do 80 cm. Ta meč je imel zaobljeno konico in je bil primeren le za sekanje. Zaradi slabe kvalitete se je po prvih nekaj udarcih ukrivil in je bil potem praktično neuporaben. Bojvnik ga je moral za ponovno uporabo z nogo poravnati. Prav tako kot Histri so uporabljali tudi loke in prače, vendar verjetno v manjšem obsegu, saj niso veljali za pravo bojvnikovo orožje. Za razliko od Histrov so Galci množično uporabljali najemniške vojake. Keltski najemniki iz ljudstva Gezatov so bili dobro oboroženi bojvniki na vrhuncu svoje moči. Opremljeni so bili z bronasto čelado, ovalnim ščitom, sulico, dolgim mečem in dvema kopjema. Galski vojaki so uporabljali bojne barve, kar je še posebej veljalo za najemniške vojake, ki so šli v boj popolnoma goli. Tik pred bitko se je iz vseh grl zaslišal bojni krik. Barve in krik sta imela zastraševalni učinek na nasprotnika (povzeto po Weisseisen 2006: 10–12; internet 3).

Ni znano, da bi Histri imeli razvito vojaško taktiko. Z Rimljani so se zapletli v frontalne spopade, verjetno pa so v določeni meri izvajali tudi gverilske napade. Skušali so izkoristiti poznavanje domačega terena ter s tem tudi možen element presenečenja. Zaradi dobrega obrambnega položaja gradišč in specifične gradnje svojih obzidij so bili relativno bolj uspešni pri obrambi.

Če primerjamo rimsko in histrsko vojsko, lahko kljub skopim podatkom o slednji zaključimo, da je bila rimska vojska bolj organizirana, izkušena, opremljena ter tudi taktično bolj podkovana. Razvidno je, da ni prišlo do spopada med dvema enakovrednima nasprotnikoma, saj je bila rimska vojska po vseh pokazateljih boljša in močnejša. To neravnovesje pa je v največji meri vplivalo na končni izid spopada.

6.4.3 POTEK

Pisni vir, ki je najbolj podrobno opisal dogodke v drugi istrski vojni, je zagotovo 41. knjiga Livijeve rimske zgodovine. Pri rekonstrukciji te vojne se bom najbolj naslonil na njen hrvaški prevod v knjigi Antička svjedočanstva o Istri avtorja Križmana.

Vojna se je začela s pohodom Aulusa Manlija iz Akvileje proti Istri, ki ga je konzul po posvetu s svojim vojnim svetom začel na lastno iniciativo. Ker je bila Istra izven meja njegove province Galije, bi moral za premik svojih enot vprašati za mnenje rimski senat (Križman 1997: 194). Senat in ljudstvo, ki sta bila naveličana konstantnega bojevanja, nista bila naklonjena takim samovoljnim akcijam. Ker pa ni bilo nezakonito začeti vojno z ljudstvom, s katerim Rim ni imel državnih sporazumov, je konzul opirajoč se na svojo vrhovno vojaško oblast lahko začel z napadom (Zaninović 1996: 312).

S hitrim napadom so želeli preprečiti, da bi nasprotnik združil svoje sile. Manlijeva vojska je bila sestavljena iz 2. in 3. legije, ki sta skupaj šteli 10.400 pripadnikov pehote in 600 konjenikov. Tu so bile še enote, ki so jih prispevala zavezniška mesta in 3000 Galcev. Po odhodu iz Akvileje se je vojska utaborila ob Timavskem jezeru, ki se je nahajalo tik ob morju (Livius v Križman 1997: 194; Križman 1997: 197).

Rimska vojska je namreč na pohodu vsak večer postavljala tabor na vnaprej določenem mestu. Tabor je moral biti postavljen na varnem mestu z dostopom do vode, hrane za živali in drv. Ni smel biti v bližini višje ležečih položajev, ki bi bili nevarni v primeru sovražnega napada. Prav tako prostor ni smel biti izpostavljen poplavam. Velikost tabora je bila odvisna od števila ljudi in velikosti prateža. Oblika je bila glede na okoliščine in teren lahko polkrožna, trikotna ali kvadratna. Najbolj pogosta je bila zadnja oblika (glej Prilogo Ž). Tabor je imel štiri vrata, izjema je bil le tabor za eno noč, ki ni imel vrat. Prednja ali pretorska vrata so bila ob nevarnosti obrnjena proti sovražniku. Če so bile legije na pohodu, so bila obrnjena proti njihovemu cilju, drugače pa proti vzhodu. Tabor je imel tudi zadnja ali dekumanska vrata in pa dvojne bočnih vrat. Znotraj tabora so bile urejene ulice, ki so ga delile na manjše površine, kjer so bili po natančnem razporedu razmeščeni šotori vojakov in njihovih poveljnikov (glej Prilogi Ž in b). Šotor poveljnika vojske je zavzemal centralno mesto v taboru. Tabor so zavarovali na tri različne načine, odvisno od stopnje ogroženosti. Če ni obstajala neposredna nevarnost, so okoli tabora izkopali rov in iz uporabljene zemlje naredili 0,9 metra visok prsobran, ki se je nahajal izza rova (glej Prilogo c, sliko A). Če je obstajala nevarnost napada, so izkopali rov širok 2,7 metra in globok 2,1 meter. Ob verjetnosti napada so izkopali 3,6 metra širok in 2,7 metra globok rov. Izkopano zemljo so navozili na rob jarka in tako še dodatno povečali globino rova na skupaj 3,9 metra (glej Prilogo c, sliko B). V primeru spopada z močnejšim sovražnikom je lahko širina jarka dosegla celo velikost 5,7

metra. Za njim so naredili še eno raven, ki je bila zaradi rušenja zemlje utrjena s prepletenimi vejami ali kamenjem (glej Prilogo c, sliko C). Nad njo so naredili stolpe in mesta za strelce. Dodatno so okoli celotnega tabora zabili ostre kole, ki so jih legionarji nosili s seboj. Seveda so za taka dela potrebovali primerna orodja, kot so krampi, motike in lopate (glej Prilogo č), ki so jih ravno tako nosili s seboj. Če sovražnika ni bilo v bližini, izurjenim vojakom ni bilo težko utrditi tabora. Kaj pa če temu ni bilo tako? Če se je nasprotnik pripravljal na napad, je bila celotna konjenica in polovica pehote zadolžena za obrambo položajev, medtem ko je preostanek vojske kopal rove in utrjeval tabor. Za nočno stražarsko službo so bili iz vsake centurije izbrani po štirje vojaki in štirje konjeniki, ki so delali v izmenah po maksimalno 3 ure, podnevi pa sta bili dve izmeni – ena dopoldanska in ena popoldanska. Najsi je bil tabor enodneven ali pa letni, varen ali ogrožen, je bila ena od prvih dolžnosti poveljnika, da je zavaroval območje za pašo, Transporte hrane, in pa kraje od koder so dobivali vodo, drva in živino (povzeto po Vegecij 1954: 26–28, 72–74).

Kopenski pohod rimske vojske je ob obalah varovala mornarica. V času vojne sta bila za pomorske operacije in obrambo obale imenovana dva pomorska duumvira²⁶, ki sta imela na voljo dvajset ladij. Razmejitvena črta območja njunega nadzora je bila Ancona. Gaj Furij je nadzoroval obale od Ankone do Akvileje, medtem ko je imel drugi duumvir Lucij Kornelij nalogo varovati obale med Ankono in Tarentom. Tako široko območje nadzora na morju so Rimljani vzpostavili zato, ker so računali na možnost pomoči ilirskega ladjevja Histrom. V bližino Manlijevega tabora je priplul Gaj Furij z desetimi ladjami. Dobil je ukaz, da se skupaj s tovornimi ladjami, ki so bile natovorjene z oskrbo za vojsko, odpravi v najbližje pristanišče v Istri. To je bila luka v bližini današnjega Štivana. Kmalu zatem je prispel Manlij z vojsko in postavil tabor približno 7,5 kilometrov od omenjene luke. Domneva se, da je bil tabor 2. legije v bližini vasi Gorjansko, tabor 3. legije pa v dolini južno od Brestovice (Livius v Križman 1997: 196; Križman 1997: 197; Zaninović 1996: 312) (glej Prilogo a). Oba ta kraja sta oddaljena 7–8 kilometrov od luke, v katero je priplul Gaj Furij, kar ustreza Livijevim navedbam. V pristanišču se je hitro razvilo živahno tržišče, iz katerega je prihajala vsa potrebna oskrba za tabor. Za oskrbo po morju so se odločili, ker je bila bolj varna in hitrejša kot oskrba po kopnem. Zaradi večje varnosti tabora so iz vseh strani postavili straže; proti istrski strani so postavili stalno stražo, med morjem in taborom je bila postavljena na hitro mobilizirana kohorta iz Placencije. Ta kohorta se je nahajala na poti, ki je preko Prečka in

²⁶ Pomorski duumvir je bila izredna funkcija, ki sta jo opravljala dva člana. Imenovana sta bila v času vojne z nalogo opremljanja ladjevja in vodenja vojnih operacij na morju.

Slivna vodila od tabora pri Gorjanskem do pristanišča (Livius v Križman 1997: 196; Križman 1997: 197). Dva manipula iz druge legije sta ščitila nosače vode na njihovi poti do bližnje reke, medtem ko sta tribuna Tit in Gaj Elij povedla 3. legijo po poti proti Akvileji, da bi zaščitila dobavo krme in drv. Prav zaradi te njihove naloge je bila njuna legija nameščena v bližini Brestovice. Galske pomožne čete, pod poveljstvom kraljevega namestnika Katmela, so bile utaborjene približno 1,5 kilometra zahodno od položaja 3. legije (Livius v Križman 1997: 196, 198).

Od trenutka, ko so se Rimljani utaborili pri Timavskem jezeru, so bili pod budnim očesom Histrov. Ti so zavzeli položaj, ki je bil skrit izza nekega griča, ki se je nahajal v bližini jezera pri Doberdobu. Od tam so sledili rimsko vojsko, ki je napredovala proti Brestovici in Klancu, po skrivnih poteh preko Kostanjevice na Krasu proti Komnu, zatem so preko Gabrovice in Pliskovice obšli že postavljen rimski tabor pri Gorjanskem in zavzeli ugoden položaj za napad, ki je bil od tabora oddaljen kakšne tri kilometre. Iz tega položaja so naslednje jutro napadli rimski tabor (glej Prilogo a). Ker so opazili, da so bile straže pred taborom šibke, so istočasno napadli oba zaščitna odreda, kohorto iz Placencije in manipula 2. legije. Jutranja meglica je prikrila njihov napad, tako da je bilo presenečenje popolno. Meglica naj bi bila tudi vzrok optični prevari, zaradi katere so Rimljani »zagledali« večje število sovražnikovih vojakov, kot je to dejansko bilo. To je preplašilo vojake obeh odredov, ki so panično začeli bežati v tabor. Tam so lasten strah samo prenesli na ostale in pri tem povzročili še večjo paniko in zmedo. Na taborskih vratih kar naenkrat ni bilo več straže, zaradi kaosa v taboru pa ni bilo več jasno, ali je sovražnik že prodrl do tabora ali ne. Iz množice so se zaslišali glasovi po umiku k morju. Najprej so začeli bežati le posamezniki, kmalu so jim sledili še nekateri, na koncu pa skoraj vsi s konzulom vred, ki kljub poskusom ni uspel vzpostaviti discipline. Tako so rimski vojaki, večinoma neoboroženi, brezglavo pobegnili in prepustili tabor 2. legije Histrom. V taboru je s peščico mož ostal samo tribun 3. legije Mark Licinij Strabon, ki se je krčevito boril. Borba je bila srdita, končala pa se je s smrtjo vseh preostalih rimskih branilcev. Histri so v osvojenem taboru naleteli na obilje plena. Odložili so svoje orožje in se pričeli gostiti s hrano in vinom, pri tem pa so popolnoma pozabili na sovražnika (povzeto po Livius v Križman 1997: 198, 200; Križman 1997: 199).

Medtem je v rimskih vrstah še vedno prevladoval strah, panika pa se je prenesla tudi v pristanišče. Mornarji so hitro začeli podirati šotore in začeli metati stvari na ladje. Prestrašena vojska je pribežala v pristanišče in se pričela vkrcavati na ladje. V strašnem kaosu so se začele

polniti ladje. V strahu pred preveliko obteženostjo ladij so poveljniki začeli zavračati prestrašene vojake, zato je prišlo celo do spopadov med mornarji in vojaki, ki so ponehali šele ko je konzul ukazal, da se ladje umaknejo daleč od obale. Pri tem je bilo med Rimljani kar nekaj žrtev. Konzul je pričel ločevati neoborožene od tistih z orožjem in ugotovil, da je bilo med vsemi zbranimi le okoli 1200 mož oboroženih, med konjeniki pa je bila večina brez konj. Preostalo je bila neurejena gruča, ki bi bila zagotovo lahek plen, če bi se Histri odločili za pregon nasprotnika. Histri so storili veliko taktično napako, da niso zasledovali sovražnika, saj bi lahko nad neurejeno rimsko vojsko dosegli popolno zmago. To je bila sreča v nesreči za Rimljane, ki so se tako lahko ponovno organizirali in pripravili protinapad. Ko so se ponovno zbrali, je vodstvo poslalo sla, da je nazaj poklical 3. legijo in galske enote. Tribuni 3. legije so ukazali, da se odvrže tovor krme in drv in da se na tovarne živali in konje posadi čimveč mož, da bi se lahko čimprej vrnil. Svoje vojake so motivirali z obljubami o veliki slavi, ki jo bo njihova legija deležna, če bodo ponovno osvojili tabor, ki so ga zaradi strahopetnosti izgubili legionarji 2. legije. Poveljniki so še dodali, da jim bo to zlahka uspelo, če bodo presenetili barbare, ki so se prepustili ropanju in zabavi. Kljub njihovim naporom po čim hitrejši vrnitvi, so prvi dosegli izgubljeni tabor pripadniki 2. legije. Prvi tribun te legije je bodril svoje vojake z besedami, da nasprotniki tabora ne bodo branili, ker so zagotovo vsi pijani od veseljačenja in verjetno ležijo kot pokošeni. Taisti tribun je svojemu praporščaku, Aulu Bekuloniju, ki je bil znan po svoji hrabrosti, ukazal, da povede napad na tabor. Ta je pogumno prvi prodril skozi vrata. Medtem sta iz druge smeri prišla tudi tribuna 3. legije Tit in Gaj Elij s konjenico. Kmalu za njima so prišli še preostali njuni legionarji na tovornih živalih, zatem pa tudi konzul z glavnino svoje legije. Le maloštevilnim Histrom je uspelo pobegniti, velika večina pa jih je bila pobitih. Rimljani so si razen nekaj hrane in vina, ki so ju porabili Histri, povrnili vse stvari nepoškodovane. V pokolu so sodelovali celo bolni oziroma ranjeni rimski vojaki, ki so jih ob napadu Histrov tovariši zapustili v taboru. Med njimi se je najbolj odlikoval Gaj Popilij, ki je kljub poškodovani nogi pobil največ sovražnikov. Jezni Rimljani so pobili okoli 8000 Histrov, zajetih ni bilo. Kljub presenečenju je iz tabora pobegnil histrski kralj. Med Rimljani je bilo skupno 200 padlih, predvsem so bile to žrtve jutranjega bega in manj ponovnega zavzetja tabora. Številka padlih Histrov je v Livijevem opisu zaokrožena in po vsej verjetnosti pretirana, saj temelji na poročanju konzula Manlija, ki je želel v svojem poročilu povečati poraz Histrov in popraviti slab vtis zaradi svojega sramotnega bega (povzeto po Livius v Križman 1997: 202, 204, 206).

Medtem ko so Rimljani že ponovno osvojili izgubljen tabor, je v Rimu in po ostali državi prišlo do izrednega vpoklica. Razlog za to je bila novica, za katero sta bila kriva Akvilejca Gnej in Lucij Gavilij Novel. Ta dva sta se s tovorom živil po naključju znašla pred taborom, ki so ga ravnokar zavzeli Histri in vanj že skoraj vstopila. Hitro sta odvrгла svoj tovor in pobegnili nazaj v Akvilejo, kjer sta z grozo opisala, kar sta videla. V mestu je zavladal preplah, novica o teh dogodkih pa je v nekaj dneh prispela tudi v Rim. Podatki, ki so jih dobili, so bili pretirani, saj je bilo rečeno, da je sovražnik zavzel tabor, da so Rimljani pobegnili in da je bila celotna vojska uničena. Zaradi te novice je bil v Rimu in po celotni Italiji razglašen izredni vpoklic. Vpoklicani sta bili dve legiji rimskih meščanov, od latinskih zaveznikov pa so zahtevali še dodatnih 10.000 pripadnikov pehote in konjenice. Drugi konzul Mark Junij Brut je dobil ukaz, da gre iz Ligurije v Galijo ter od tamkajšnjih mest pridobi kar največje število mož. Hkrati je pretor Tiberij Klavdij Neron izdal razglas, da se morajo vojaki 4. legije in 5000 latinskih zaveznikov, skupaj z 250 konjeniki, zbrati v Pizi, da bi zaščitili to pokrajino v času odsotnosti zgoraj omenjenega konzula. Ravno tako je pretor Mark Titinij Kurv ukazal, da se mora 1. legija z istim številom latinskih vojakov zbrati v Riminiju. Titinij je na čelo teh enot postavil tribuna Gaja Kasija, sam pa je pričel z novačenjem v Rimu. Konzul Mark Junij je potem, ko je zbral v Galiji vojsko, prispel v Akvilejo. Tam je izvedel, da je bila prejšnja novica o uničenju rimske vojske v Istri neresnična, zato je v Rim takoj poslal pismo, naj ne zganjajo panike, sam pa je razpustil pomožne galske čete in pohitel proti svojemu konzulskemu tovarišu. V Rimu je ob njegovi novici zavladalo silno veselje, vpoklic je bil končan, že vpoklicane vojake pa so odpustili. Prav tako so domov poslali tudi vojsko v Riminiju, ki jo je bila medtem že napadla kuga. Histri so se sicer z veliko vojsko nahajali v bližini tabora konzula Manlija, vendar pa so se ob novici o prihodu drugega konzula z novo vojsko razšli po svojih domovih. Oba konzula z vojskama sta se zaradi prihajajoče zime vrnila v Akvilejo (povzeto po Livius v Križman 1997: 206, 208).

Do take odločitve je prišlo verjetno predvsem zaradi tega, ker je bila v tem letnem času plovba po Jadranskem morju zelo otežena, če ne nemogoča, in bi bilo zaradi tega neizvedljivo vzpostaviti oskrbovalne poti z vojsko v Istri. S tem so bile zaključene vojaške operacije v letu 178, v katerem so Rimljani kljub vsemu dosegli zmago. Zaradi nje in novih okrepitev na območju Histri niso več razmišljali o ponovnem napadu. Rimske čete so spoznale nasprotnika in njegov teren, sveže sile v Akvileji pa so bile dobra osnova za začetek novih akcij v naslednjem letu.

Kmalu po zaključku umika rimske vojske v Akvilejo, so bile v Rimu volitve. Senat je dal konzuloma na izbiro, kateri od njiju se bo vrnil v prestolnico in v skladu s svojo funkcijo vodil volitve. Iz Istre se je naposled vrnil Mark Junij. Takoj, ko je prišel v Rim, se je nanj vsul plaz vprašanj o dogodkih v Istri. Šlo je tako daleč, da se je moral konzul zagovarjati v senatu. Pojavljala so se vprašanja, zakaj se ni raje vrnil konzul Manlij, da bi pojasnil, zakaj je začel z napadom na Histre, zakaj ni vprašal za dovoljenje senata in kako je bilo možno, da je sovražnik zavzel rimski tabor, pri tem pobil nekaj vojakov in celo pregnal samega konzula na ladje. Mark Junij se je izgovarjal, da je bil v pokrajini samo 11 dni in da je o dogodkih pred njegovim prihodom, ravno tako kot oni, slišal samo iz pripovedovanja. Po koncu zaslišanja so bile izvedene volitve. Za nova konzula sta bila izbrana Gaj Klavdij Pulher in Tiberij Sempronij Grakh. Njun mandat se je začel na dan marčevskih id, 15. marca. Naslednji dan je senat o situaciji v Istri obvestil bivši Manlijev namestnik v Istri, Lucij Minucij Term. Senat je ukazal, da se za vojno v Istri zbereta dve legiji, vsaka s po 5200 pripadniki pehote in 300 konjeniki ter pridobi od zaveznikov še dodatnih 12000 pehote in 600 konjenice. Če pa bi konzul zahteval, bi lahko dobil še 10 penter. Po žrebu je Istra pripadla Klavdiju Pulhru (povzeto po Livius v Križman 1997: 208, 210, 212, 214).

Še preden je novi konzul prispel v Istro, sta konzula prejšnjega leta Mark Junij in Aulus Manlij končala s prezimovanjem v Akvileji in že v začetku pomladi popeljala svojo vojsko proti Histrom. Rimljani so pričeli uničevati vse, kar se je našlo na njihovi poti, zato so Histri v obupu strnili svoje vrste in se postavili sovražniku po robu v odprtem boju (Čače 1989: 9). Natančno mesto bitke nam ni znano, predpostavlja pa se, da je do nje prišlo nekje v okolici današnjega Trsta (Zaninović 1996: 313; Bratož 2007: 89). Na hitro zbrana in neorganizirana vojska Histrov ni bila kos dvema rimskima vojskama. Histri so se borili srčno, vendar premalo vztrajno. Na bojnem polju je padlo nekje do 4000 Histrov, kralj in njemu zvesti borci so se umaknili v Nezakcij oziroma Faverijo in Mutilo, preostali pa so se razbežali po svojih gradiščih. Medtem ko so se Rimljani pripravljali za napad na Nezakcij in ostali dve naselbini, je večina Histrov v rimski tabor poslala odposlance, ki so zaprosili za premirje. Večina naselbin se je tako podredila Rimljanom in jim predala zahtevane talce (povzeto po Livius v Križman 1997: 216; Zaninović 1996: 313; Čače 1989: 9).

Ob novici o uspehu prokonzulov Marka Junijskega in Aulusa Manlijskega nad Histri se je novi konzul pristojen za Istro, Gaj Klavdij Pulher, brez svečane zaobljube na vrat na nos odpravil na območje, ki mu je bilo dodeljeno. Namreč ustrašil se je, da bi mu omenjena prokonzula tik

pred nosom prevzela čast, slavo in dobiček, ki bi jih prinesla zmaga nad Histri. Ko je prispel, je takoj na zbor sklical vojsko in v svojem govoru blatil konzula prejšnjega leta zaradi bega iz tabora pri Timavu ter jima ukazal, naj zapustita področje njegove jurisdikcije. Ukaz sta zavrnila in dejala, da se mu bosta podredila šele po opravljeni svečani zaobljubi na Kapitolu. Kljub grožnji z zaporom se nista dala prepričati, zato se je konzul Pulher vrnil v Rim, hitro opravil svoje obveznosti ter se nemudoma vrnil v Istro (povzeto po Livius v Križman 1997: 216, 218, 220; Cavallaro 2004: 271).

Prokonzula sta se medtem že usmerila na jug polotoka. Ena kolona je napredovala ob obali, druga pa bolj v notranjosti (Zaninović 1996: 313). Pričela sta oblegati Nezakcij, kamor se je zatekel kralj Epulon in histrski prvaki. Kmalu je pod obzidje histrske prestolnice Pulher pripeljal novo vojsko, staro vojsko z njenim vodstvom pa je poslal domov. Ta vojska je bila sestavljena iz dveh rimskih legij, ki sta skupaj šteli 10.400 vojakov pehote in 600 konjenikov ter 12.000 pripadnikov pehote in 600 konjenikov, ki so jih prispevali zavezniki. Konzulova vojska je bila opremljena z vso takratno vojaško tehniko, vključno z oblegovalnimi napravami (Livius v Križman 1997: 220; Križman 1997: 221).

Napad na Nezakcij ni bil enostaven, saj je imelo mesto ugodno obrambno lego. Prostrano in utrjeno gradišče je bilo skrito za jugovzhodno strmo obalo Istre in je bilo zgrajeno na platoju rta, ki se je dvigal nad dolino in zalivom Budave, s povprečno višino 117 metrov in najvišjo točko dobrih 123 metrov. Naselje je bilo v večjem delu naravno zaščiteno s strmino, ob robu katere je potekalo še obzidje. Na bolj prehodnem zahodnem delu pa je dostop do naselja varoval sistem obzidij. Položaj Nezakcija je bil proti vzhodu in Kvarnerju še dodatno zaščiten z visokim grebenom (povzeto po Mihovilić 2001: 14–16; Mihovilić in Matijašić 1998: 11). Plemensko in versko središče Histrov je bilo torej dobro naravno zaščiteno, obdajalo pa ga je tudi obzidje, katerega značilnosti sem opisal že v tretjem poglavju.

Najbolj verjetno je, da so Rimljani napadli z zahoda ali jugozahoda, saj je dostop do naselja tam najboljši in skoraj povsem raven. Pristop s severa in juga otežuje manjša dolina, ki ji sledi krajši vzpon do platoja, kjer se je nahajalo naselje. Daleč najslabši pa je pristop iz vzhoda, kjer se teren nad dolino Budave strmo dviga do Nezakcija (glej Prilogo f).

Rimljani so bili mojstri obleganja mest. Odlikovali so se na področju izdelave naprav za obleganje in same taktike obleganja. Njihova taktična premoč na tem področju je bila izraz

izumiteljske nadarjenosti, discipline, moči in neomajne odločenosti. Rimljani so poznali dva načina zavzemanja utrjene postojanke: obkolitev in napad. Najprej so mesto obkolili, kar je zahtevalo veliko sil. Ponavadi so okrog mesta postavili dvojen utrjen obroč: notranji je omejeval izhode oblegancev, z zunanjega pa so nadzirali gibanje njihovih zaveznikov (Conolly 1990: 26–27). V primeru obleganja Nezakcija dvojen obroč ni bil potreben, saj so bili Histri v glavni bitki že poraženi, večina naselbin se je že podredila Rimljanom, redki Histri, ki se niso želeli pokoriti, pa so se odločili za obrambo v svojih utrjenih gradiščih.

Po zaključeni obkolitvi so bili mogoči trije načini približevanja. Prvi je bil ta, da so pod obzidje pririnjali lesene oblegovalne stolpe, polne vojakov in poskušali predreti zid z ovnom ali klinom. Oblegovalni stolpi so omogočali, da so vojaki dosegli višino venčnih nadzidkov na vrhu obzidja obleganega mesta. Stolpi so bili iz lesa in pokriti s svežimi kožami ali kovinskimi ploščami, da so bili varni pred ognjem (glej Prilogo d). Bili so premični, imeli so kolesa ali pa so jih valili na valjih. Notri so imeli ploščadi na vsake tri metre višine, med sabo pa so bile povezane z lestvami. Njihova višina je bila odvisna od višine obzidja, ali natančneje od višine obrambnih stolpov, od katerih je morala biti višja. Stolp je bil opremljen z mostom, ki se je spustil na obzidje in tako omogočil vojakom, ki so se nahajali v stolpu, da so zavzeli obzidje in prodrli v mesto. Na vrhu stolpa so bili razvrščeni lokostrelci in metalci kopij, ki so z višjega položaja streljali na branilce obzidja. V spodnjem delu se je nahajal klin ali pogosteje oven, s katerim so skušali napraviti luknjo v obzidju. Na tak način se je utrjeno naselje lahko zelo hitro zavzelo. Drugi način je bil podzemni rov. Rimljani so pod zemljo kopali rove in jih podprli s koli in tramovi, premazanimi s smolo in maščobo. Ko so se dokopali pod obzidje, so ves ta les zažgali. Rov se je podrl, za njim pa se je posedel še zid, ker je ostal brez opore. Pehota je vdrla skozi tako nastalo vrzel. Tretji način približevanja je bil nasip. To je bila gradnja, ki se je v blagem vzponu dvigala prav do sovražnika, narejena pa je bila iz drevesnih debel, grmovja in zemlje. Ta nasip se je dvigoval vse višje in so ga uporabljali zato, da so bojne stroje pripeljali do zgornje ravni obzidja (povzeto po Conolly 1990: 27, 59; Vegecij 1954: 116).

Pri napadu na Nezakcij so Rimljani najverjetneje uporabili prvi način približevanja. Podzemnega rova zagotovo niso kopali, saj je tamkajšnja zemlja kamnita in bi bil takšen podvig preveč dolgotrajen in naporen. Nasip tudi ni bil potreben, saj pred obzidjem ni bilo kotline ali pa sistema jarkov, ki bi ga bilo potrebno premostiti z nasipom. Če predpostavimo, da je bil podobno kot pri nekaterih istrskih gradiščih tudi pred obzidjem Nezakcija pas

navpično postavljenega ostrega kamenja, je moral napadalec na mestu določenem za napad površino zravnati z zemljo, da bi lahko oblegovalne naprave pripeljal do obzidja.

Iz Livijevih zapisov izvemo, da je konzul Pulher napadel utrjeno gradišče z bojnimi kolibami. Te po mojem mnenju ne predstavljajo oblegovalnih stolpov, kajti obzidja histrskih gradišč, čeprav precej široka, niso bila tako visoka in trdna, da bi upravičevala zamudno gradnjo teh ogromnih naprav. Bolj verjetno so uporabili nekakšne lesene lope na kolesih, ki so bile narejene iz zajetnih tramov, pokritih z debelimi deskami in še dodatno zaščitene s svežimi kožami, ki so varovale pred ognjem (glej Prilogo e). V njihovi notranjosti je na pletenih vrveh visel oven (glej Prilogo g). Oven je bil kvadraten tram, ki je bil na koncu stožčast. Konica je bila železna in je včasih imela obliko ovnove glave. Tram je bil po dolgem in počez prevezan z vrvmi, da se ne bi razklal, potem pa prevlečen s svežimi kožami. V takih lopah so bili vojaki, ki so upravljali z ovnom varni pred sovražnikovimi izstrelki. Ta naprava je zaradi svoje podobnosti dobila ime želva. Na splošno so Rimljani uporabljali izraz želva za vse, kar je napredovalo pod zaščito. Za odstranjevanje ovir, približevanje obzidju in pripravi solidnega pristopa do obzidja za lope z ovni, so rimski vojaki uporabljali vineae (glej Prilogo h). To so bile nekakšne kolibe iz pletenega šibja, pokrite z živalskimi kožami in odprte na dveh koncih. Včasih so imele tudi kolesa. Če so med sabo povezali več takih kolib, so nastali neke vrste hodniki ali predori, ki so omogočali vojakom, da so varno prišli do obzidja. Izdelovali so še celo vrsto zaklonov (glej Prilogo i), ki so bili najbolj učinkoviti, če so bili postavljeni v eno linijo in so ščitili vojake pred kamenjem, kopji in puščicami (povzeto po Conolly 1990: 59, 62; Vegecij 1954: 113–16).

Ker so napadalce pri obleganju najbolj ogrožali raznovrstni izstrelki branilcev z obzidja, je bilo potrebno to nevarnost čimbolj zmanjšati. V ta namen so Rimljani uporabljali lokostrelce, pračarje in različne metalne naprave kot so katapulti, baliste in škorpijoni. Te naprave so imele dve prednosti pred ostalimi vrstami takratnega orožja; velik domet, ki je daleč presegal domet metalnega orožja ter veliko prebojnost, saj so lahko njeni izstrelki kljub veliki razdalji učinkovito prodrli tako ščit kot oklep. Metalne naprave so imele dvojni učinek: prvenstveno fizični in pa tudi psihološki, ki je bil ravno tako uničevalen kot prvi. Rimljani so lahko s tem orožjem nasprotniku zadali žrtve, še preden je bil ta sploh v stanju na napad odgovoriti. To je imelo dvojni učinek na moralo. Vojakom, ki so doživeli takšen napad, je padla morala, saj njihov oklep ni bil učinkovit, število žrtev se je večalo, prav tako pa za takšen napad niso imeli učinkovite obrambe. Po drugi strani pa je bila slika pri Rimljanih ravno obratna. Zavest,

da lahko nasprotniku brez lastnega tveganja povzročijo izgube, ki imajo slab učinek za njegovo moralo, je seveda vplivala na dvig morale pri Rimljanih (povzeto po Stephenson 2001: 90).

Katapulte so Rimljani prevzeli od Grkov. V grobem jih ločimo na dve vrsti: prvi so učinkovali bolj s težo kot hitrostjo in so jih uporabljali za metanje brun ali velikih kamnov. Take naprave so se imenovale baliste. Drugi pa so z veliko hitrostjo lučali puščice in jih imenujemo katapulti v ožjem pomenu besede. Katapulti so bili različnih velikosti, manjši so se imenovali tudi škorpionji. Praviloma so bili težki in okorni, zato so jih prevažali na vozovih z volovsko vprego. Katapulti so bili poenostavljeno rečeno veliki samostreli, ki so delovali po principu torzije (glej Prilogo T). Naklon streljanja je imel razpon 45° , tako da so lahko katapult uporabljali tako za direkten strel na sovražnika kot za streljanje preko obzidja (povzeto po Conolly 1990: 62; Bishop in Coulston 1993: 56). Učinkovit doseg katapultja je bil nekje do 185 metrov (Stephenson 2001: 97). Puščice, ki so jih izstreljevali katapulti, so bile prvenstveno usmerjene proti živi sili, medtem ko je lahko kamenje iz katapultov poškodovalo tudi obzidje. To je bilo še v toliko večji meri možno pri obleganju Nezakcija, saj je bilo obzidje zgrajeno v suhozidni tehniki manj čvrsto in tako bolj dovzetno za poškodbe od izstrelkov. Artilerijo so uporabljale samo legije, vsaka je imela približno 60 katapultov (Conolly 1990: 62; Feugere 2002: 171). Pred Nezakcijem je bilo tako nekje med 100 in 120 tovrstnih naprav.

Natančnejših opisov obleganja in napada na Nezakcij nimamo. Iz antičnih zapisov izvemo le, da je napadalec uporabljal že omenjene naprave za obleganje in da je pristop do naselja oteževala reka, ki je tekla ob obzidju. Pomen reke v antičnih virih je bil zagotovo pretiran, lahko pa celo dvomimo v njen obstoj. Nezakcij se je namreč nahajal na kraškem terenu, kjer se dalj časa ne more ohraniti večji površinski tok in za katerega so bolj značilne podzemne vode. Če je reka dejansko obstajala, lahko predpostavimo, da je bil to le manjši vodni tok, ki je vijugal na dnu doline Budave in ne bi mogel predstavljati ovire napadalcu. Reka naj bi poleg ovire za napad na mesto, predstavljala edini vir pitne vode za oblegane. Rimljani so po nekaj dneh težkega dela preusmerili tok reke in s tem odrezali vir vode za naselje. Oblegovalci so verjetno nad Nezakcijem z zapornico preusmerili tok reke ob vzhodni rob doline, kjer je bila za Histre nedosegljiva (Križman 1997: 222). Če je bila ta reka ali rečica res edini vir vode, so se branilci znašli v neizhodnem položaju, kjer nadaljnji upor ni bil več mogoč. Iz virov izvemo, da je opisani manever Rimljanov Histre zelo prestrašil, kljub temu

pa se niso želeli predati. Branilci so se rajši odločili za smrt, kot pa za predajo mesta. V trenutku, ko so Rimljani začeli prodirati preko obzidja in vdirati v gradišče, so moški v pričo sovražnika pričeli ubijati ženske in otroke ter jih metati z obzidja, sami pa so se borili do zadnjega diha. Kralj Epulon je slišal krike in spoznal, da bo njegova prestolnica padla. Da ga ne bi živega zajeli, si je v prsi zarinil meč (Livius v Križman 1997: 220, 222, 224; Bratož 2007: 90).

Sledilo je hitro zavzetje in uničenje še dveh bližnjih gradišč Histrov v najjužnejšem delu Istre, ki sta nudili odpor – Mutila in Faverije (glej Prilogo j), za kateri pa danes ne vemo, kje sta se nahajali. Najpogostejše so domneve, da je bila Mutila na območju današnjega Medulina, Faveria pa bodisi pri Mutvoranu, ki se nahaja 5 kilometrov severneje od Nezakcija bodisi pri Pomeru, 4 kilometre zahodno od Medulina (povzeto po Križman 1997: 225; Zaninović 1996: 314). Pojavljajo pa se tudi predlogi, da bi bila Faveria lahko celo identična s poznejšo Polo (Bratož 2007: 90). Vojni plen je bil večji kot so ga zmagovalci pričakovali in je bil v celoti prepuščen vojakom. V suženjstvo so prodali 5632 ljudi. Prvaki Histrov, ki so vodili vojno, so bili izšibani ter nato usmrčeni (Livius v Križman 1997: 226). Skupaj je bilo pobitih okoli 3000 ljudi (Starac 1999: 8). Po uničenju teh treh naselij in kraljevi smrti je bila celotna Istra pokorjena. Vsa histrska plemena so predala talce in priznala oblast Rima.

Konzul Pulher je od senata dobil ukaz, da naj svojo vojsko, zdaj ko je bila Istra že pokorjena, povede nad Ligure, ki so se pripravljali na vojno. Po prejetem pismu konzula o dogodkih v Istri, je senat odredil dvodnevne zahvalne slovesnosti. Gaj Klavdij Pulher je nato dosegel bleščečo zmago nad Liguri in tako uspel v enem letu premagati dve ljudstvi in pokoriti dve pokrajini. Na njegovo zahtevo mu je senat še istega leta odobril triumf, v katerem je slavil zmago nad Histri in Liguri. V zmagovalni povorki so nosili plen, ki je znašal 370.000 denarijev²⁷ in 85.702 viktorijata.²⁸ Približna vrednost tega plena bi danes znašala malo manj kot milijon ameriških dolarjev.²⁹ Vsak vojak je dobil petnajst denarijev, centurijoni dvakrat, konjeniki pa trikrat toliko. Zavezniški vojaki so dobili pol manj kot rimski vojaki, kar ni bilo običajno, zato so pri zmagoslavnem pohodu besno stopali za četverovprego zmagovalnega konzula (Livius v Križman 1997: 228). Ne dolgo zatem so se ob odsotnosti konzulske vojske

²⁷ Denarij je bil najpomembnejši starorimski novc, srebrnik, verjetno uveden v času 2. punske vojne. V začetku je bila njegova predpisana teža 4,55 g, nato okoli 4 g.

²⁸ Viktorijat je srebrn novc z likom Viktorije, boginje zmage, ki je bil uveden v času 2. punske vojne. Vreden je bil $\frac{3}{4}$ denarija.

²⁹ Ocena temelji na masi denarija (4 g) in vrednosti unče srebra (15,86 \$/unčo), dne 18.1. 2008.

uprli Liguri. Zaradi strahu, da se ne bi isto zgodilo tudi s Histri, so Gaju Klavdiju ukazali, da v Istro vrne latinske zaveznike, ki jih je v Rim pripeljal zaradi triumfa.

6.4.4 POSLEDICE

Poraz Histrov leta 177 pr.n.št. je bil prelomni trenutek v zgodovini antične Istre in je vsekakor imel težke posledice. Histri so v drugi istrski vojni izgubili preko 20.000 prebivalcev, bodisi da so padli v boju, bili pobiti ali pa odpeljani v suženjstvo. To je v grobem predstavljalo okoli 20% vsega prebivalstva. V vojni so bila porušena tri histrska gradišča, vključno s prestolnico. Nezakcij je nepovratno izgubil vlogo vodilnega mesta, čeprav ni popolnoma zamrl. Nadaljnja posledica poraza Histrov je bil njihov umik z območja Tržaškega zaliva proti jugovzhodu, najverjetneje do reke Rižane. Nekdanji teritorij Histrov med reko Timav in Rižano so po koncu druge istrske vojne zavzeli Karni. V prid tej hipotezi gre kasnejši opis mesta Tergeste kot karnijskega naselja in ne histrskega. Histri so prvič priznali nadoblast Rima, morali so predati talce in pristati na plačevanje davka ter vojaško prisotnost Rimljanov. Davek se je najverjetneje plačeval z živino in drugimi naravnimi dajatvami (Starac 1999: 9). Vojaški in politični poraz Histrov se ni takoj odrazil na njihovem družbenem in gospodarskem področju, seveda z izjemo gusarstva, ki ga je bilo nepreklicno konec. Verjetno tudi po drugi istrski vojni polotok ni bil popolnoma osvojen, saj je bil cilj Rima uničenje skupnosti Histrov pod vodstvom Epulona in le delni nadzor nad pokrajino, ne pa zasedba celotne Istre. Rimljani so po letu 177 verjetno nadzirali območje s posebnimi sporazumi s posameznimi skupnostmi ter nekaterimi naselbinami, ki so imele vojaški in trgovski pomen, ni pa jim bil potreben nadzor nad celotno Istro. Podoben položaj je bil vzpostavljen vzdolž celotne vzhodne obale Jadrana (Matijašić 1998: 36). Še leta 171 so se prebivalci Akvileje pritoževali senatu, da je njihova mlada in šibka kolonija premalo utrjena med sovražnima narodoma Histrov in Ilirov. Iz tega lahko sklepamo, da je določen delež Histrov iz bolj odročnih delov, živel relativno samostojno in ni bil podrejen Rimu.

6.5 Vojaški pohod Gaja Sempronija Tuditana leta 129

Čeprav so Rimljani datirali osvojitve Istre s padcem Nezakcija, ta kljub vsemu tudi po tem dogodku še ni bila popolnoma pod njihovo kontrolo. Po letu 177 je med Rimljani in Histri še prihajalo do manjših prask ali morda celo spopadov. Prvi takšen primer je bil pohod konzula

Gaja Kasija Longina. Ta je leta 171 brez vednosti senata krenil z močno vojsko, oskrbljeno z živežem za 30 dni, iz Akvileje preko Ilirika proti Makedoniji. Naslednjega leta so se odposlanci Histrov, Karnov in Japodov pritožili rimskemu senatu, da je konzul od njih najprej zahteval vodiče za pot preko njihovega ozemlja, kasneje pa se je na polovici poti obrnil in brez razloga pričel kot sovražnik ropati, požigati in pobijati po njihovih deželah. Senat je obljubil, da bo raziskal ozadje dogodka in poslal odgovor (povzeto po Livius v Križman 1997: 230, 232, 234). Kaj se je zgodilo nadalje, nam ni znano.

Končno pokoritev Histrov se pripisuje konzulu Gaju Semproniju Tuditanu. Poleg tega, da je bil politik in vojskovodja, se je ukvarjal tudi s književnostjo. Napisal je obširno delo o rimskih magistratih in eno zgodovinsko delo. Senat ga je imenoval za razsodnika številnih zemljiških sporov in pritožb, ki jih je sprožila agrarna reforma Tiberija Sempronija Grakha. Ko je spoznal, da je to delo vse prej kot lahko, se je odločil, da bo šel na pohod proti Ilirom in se na ta način izognil opravljanju nalog sodnika (povzeto po Križman 1997: 270; Bratož 2007: 117). Pri tem pohodu sta sodelovala tudi legata³⁰ Tiberij Pandusa in Decimus Junij Brut. Slednji je bil sin Marka Junija Bruta, konzula, ki je v letih 178–177, skupaj z Aulusom Manlijem Vulsom vodil napad na Histre. Po zmagi nad Histri jih je del zaprosil za mir in predal talce, tako da je njihova družina takrat verjetno vzpostavila klientelne odnose z lokalnimi veljaki. Na ta način je navezala stike, spoznala območje in njegovo okolico (povzeto po Šašel-Kos 2005: 322).

Tuditan je začel svoj vojni pohod leta 129 (glej Prilogo k). Prvenstveno je bil usmerjen proti Japodom, o čemer priča podatek, da je 1. oktobra istega leta slavil triumf nad omenjenim plemenom. Apijan ni omenjal drugih premaganih ljudstev. Vendarle pa Japodi niso bili edino ljudstvo s katerim se je zapletel v spopad. Iz napisov, ki so jih našli v Akvileji, izvemo, da je »prisilil Tauriske, Karne in Liburne, da so zapustili hribe« (Zaninović 1996: 315; Bratož 2007: 117). Pomemben je podatek, ki ga je zapisal Plinij: »Tuditanus, ki je premagal Histre, je na svoj kip zapisal: razdalja med Akvilejo in reko Titius³¹ je 1000 stadijev« (Plinius v Križman 1997: 270; Zaninović 1996: 315; Matijašić 1998: 36). Da je res prišlo vsaj do manjšega konflikta med Tuditanom in Histri, lahko sklepamo tudi iz redkih ohranjenih fragmentov epa z naslovom *Bellum Histricum*, ki opisuje istrsko vojno in ga je zapisal pesnik Hostij. Hostij je bil varovanec konzula Tuditana in ga je spremljal na vojnem pohodu. Ti

³⁰ Legat je bil namestnik ali pomočnik poveljnika oziroma odposlanec/pooblaščenec..

³¹ Danes reka Krka v Dalmaciji.

fragmenti po vsej verjetnosti opisujejo ravno Tuditanov vojni pohod proti Japodom in v okviru tega tudi spopade s Histri (Križman 1997: 166; Šašel-Kos 2005: 323). Cilj histrskega dela vojnega pohoda je bil utrjevanje rimske oblasti nad polotokom, kjer so bili določeni deli prebivalstva iz težje dostopnih območij še praktično samostojni (Matijašić 1993: 574–575). Da bi Tuditan prišel do Japodov, je moral prečkati vsaj del histrskega ozemlja. Da bi lahko to storil brez nevarnosti za svojo vojsko, je bilo potrebno najprej vzpostaviti popolno kontrolo nad Istro. Pri tem je verjetno prišlo tudi do manjših spopadov s Histri, ki niso želeli izgubiti svoje samostojnosti. Rimski pohod preko Istre je bil bolj preventivne narave, kajti njegov namen je bil zaščita napredovanja vojske do ozemlja Japodov. Manj verjetno je, da je bil Tuditanov pohod preko Istre izzvan z večjim uporom Histrov v tistem času (Šašel-Kos 2005: 323). Na začetku vojaške intervencije so Rimljani doživeli nekaj neuspehov. Kakšnega od teh bi jim lahko zadali tudi Histri. Navkljub težavam je konzul uspešno premagal nasprotnike in 1. oktobra leta 129 slavil triumf. Od takrat naprej ni več poročil o nastopu Histrov proti rimski oblasti.

7. ROMANIZACIJA ISTRE

Romanizacija Istre je bila v preteklosti zaradi političnih razlogov različno tolmačena. Nepravilno bi bilo označiti romanizacijo kot uničenje vseh sledi prejšnje kulture in prebivalcev. Danes prevladuje mišljenje, da romanizacija ni povsem zatrla posebnosti histrske kulture, temveč je nekatere njene lastnosti sprejela in jih preoblikovala, tako da je bilo moč zaznati sobivanje obeh kultur. Samo dejstvo, da so v rimskem času v Istri obstajali epigrafski ostanki, na katerih se pojavljajo avtohtona histrska imena, kot tudi imena lokalnih predrimskih božanstev, kaže na to, da so bili Histri počasi in nenasilno absorbirani v tokove rimske civilizacije. Niso torej izginile značilnosti avtohtonega prebivalstva, ki so bile najbolj opazne v vsakdanjem življenju. Kolikšen je bil obseg ohranjenih posebnosti staroselske kulture je zelo težko oceniti, saj je zaradi pomanjkanja arheoloških dokazov čas med pokoritvijo Histrov in ustanavljanjem večjih rimskih naselij v južni Istri eno izmed najslabše poznanih obdobj v antični zgodovini Istre. Kljub temu pa lahko z verjetnostjo trdimo, da so Histri poleg ononomastike, toponomastike in kultov v vsakdanjem življenju ohranili poljedelsko in ribiško izrazje, etnografske ter verske običaje (Matijašić 1993: 575–576).

Proces romanizacije se je vsekakor začel po padcu Nezakcija, leta 177 pr. Kr., če ne že po koncu prve istrske vojne. Romanizacija se je v drugem in prvem stoletju pred našim štetjem, do nastanka prvih kolonij na zahodni obali Istre, izvajala preko postopnega prodora rimskih trgovcev. O tem pričajo ostanki grško-italskih amfor ter kuhinjsko posodje iz 2. in 1. stoletja pr.n.št., ki so jih našli v Istri. Predpostavimo lahko, da so na mestu kasnejših kolonij in municipijev bile postavljene manjše postojanke rimske vojske, ki so nadzirale plovno pot ob zahodni istrski obali ter manjše naselbine rimskih trgovcev. Takšne postojanke in naselbine so bile nekaj običajnega na območjih znotraj interesnih sfer Rima. Olajševale so vojne pohode in vključevanje samega območja v meje rimske države. Obdobje po letu 177 do ustanovitve večjih rimskih naselij je torej potekalo v obliki sorazmerne kontinuitete življenja avtohtonega prebivalstva, čeprav so Histri izgubili določeno avtonomijo. Prepovedano jim je bilo nošenje orožja, plačevati so morali davek, nekateri so izgubili zemljo (Matijašić 1998: 37). Več avtonomije so imeli Histri v notranjosti, kar pa se je spremenilo s pohodom Gaja Sempronija Tuditana, leta 129 pr. n.št.(povzeto po Matijašić 1993: 576).

Ustanavljanje kolonij označuje začetek druge etape romanizacije Istre. Romanizacijo pred sredino prvega stoletja pr.n.št. bi lahko opisali kot ekstenzivno, medtem ko tisto po tem kot intenzivno. V prvem obdobju je romanizacija predstavljala širok spekter različnih vplivov nižje intenzivnosti, v drugem obdobju pa se je proces romanizacije osredotočil predvsem na urbanizacijo, agrarno kolonizacijo, opismenjevanje in uvajanje antične duhovne kulture (Matijašić 1993: 577). Da pa so Rimljani lahko začeli ustanavljati kolonije, je bila potrebna že določena stopnja romanizacije teritorija. S procesom urbanizacije so začela nastajati mestna naselja, ki so tesno povezana z agrarno kolonizacijo in načrtnim naseljevanjem večjega števila poljedelskega prebivalstva. Ti priseljenci so predstavljali močan vzvod romanizacije polotoka. S prihodom Rimljanov so nepismeni Histri prevzeli latinščino kot uradni jezik in latinico kot pisavo. V latinskih napisih so se pojavljala tudi histrska imena, še posebej pogosto na nagrobnikih. Večji ali manjši pojav takšnih zapisov govori o stopnji romanizacije, ki je bila najmočnejša na območju agrov novoustanovljenih kolonij in najšibkejša v osrednjem in severnem delu Istre. Kljub močnejši prisotnosti rimske duhovne kulture, avtohtoni histrski kulti niso prenehali obstajati in so se ohranili skozi celotno rimsko pogansko obdobje. To še enkrat potrjuje dejstvo, da romanizacija ni bila proces asimilacije staroselske kulture, temveč je prišlo do vključevanja avtohtonih histrskih kulturnih značilnosti v kulturo, ki jo je razširil osvajalec (povzeto po Matijašić 1993: 577–580). Čeprav je nemogoče določiti datum, kdaj je bila romanizacija Istre zaključena, je bil v času uvrstitve pokrajine v sestavo X. upravne enote (Venetia et Histria) v zadnjem desetletju pred našim štetjem celotni del Istre v veliki meri že romaniziran.

8. SKLEP Z VERIFIKACIJO HIPOTEZ

Istrske vojne so bile serija spopadov različne intenzivnosti, ki pa jih lahko označimo le kot manjše spopade v severnoitalskem prostoru tistega časa. Te so za Rimljane pomenile začetek prodora na območje vzhodnega Jadrana, za Histre pa konec samostojnosti in začetek romanizacije. Spopadla sta se dva neenakovredna nasprotnika in končni poraz Histrov je bil le vprašanje časa.

Rimljani so bili boljši vojaki v vseh pogledih. Kopenska vojska je imela boljše obrambno orožje in opremo, saj so Rimljani nosili oklep in čelado, ki sta bila pri Histrih sestavni del opreme le pri bogatejših vojaki. Ravno tako so imeli večji in boljši ščit od nasprotnikov. Pri ofenzivnem orožju so bili zagotovo največja prednost Rimljanov metalni stroji, ki jih Histri niso imeli in pa izvrstno težko kopje. Proti obema Histri niso imeli ustreznega obrambnega odgovora. Organizacija rimske vojske je bila na neprimerno višjem nivoju, saj je bila za razliko od nasprotnikove razdeljena na taktične enote, kar ji je omogočalo večjo gibljivost na bojišču. K slednji je pomembno prispevala tudi rimska oz. zavezniška konjenica, ki na bojnem polju ni imela konkurence. Veliko prednost Rimljanov sta predstavljali disciplina in izurjenost legionarjev, saj sta lahko odločili izid bitke. Čeprav Rimljani niso bili znani kot veliki taktiki, je bila njihova taktika uničenja sovražnikovega centra in linijska razporeditev maniplov zadostna za taktično neizrazitega nasprotnika. Nenazadnje je bila za dokončni zlom Histrov zelo pomembna rimska inženirska dovršenost gradnje oblegovalnih naprav in taktika obleganja mest. Ravno tako kot na kopnem, so bili Rimljani močnejši tudi na morju. Čeprav so imele histrske ladje boljše manevrske lastnosti, je imela rimska mornarica boljšo oborožitev in pa učinkovito taktiko vpada na nasprotnikovo ladjo s pomočjo korvusa. V direktnem spopadu rimske vojne mornarice in histrskega ladjevja slednje ni imelo večjih možnosti. Brez dvoma lahko zaključim, da je bila rimska vojska organizacijsko, tehnično in taktično superiornejša od Histrov, kar je tudi odločilno prispevalo h končni zmagi Rima ter s tem potrdim svojo prvo hipotezo.

Spopade med Histri in Rimljani so praviloma vedno sprožili slednji. Edina izjema so bili mejni konflikti ob ustanovitvi Akvileje, ki so jih začeli Histri, saj so bili na nek način izzvani. Ozemlje nove kolonije je namreč segalo do meje njihovega teritorija, obenem pa so se upravičeno bali, da bo nova kolonija služila kot odskočna deska za nadaljnje rimske vpade na

njihovo ozemlje. V antičnih virih, ki so bili do neke mere pristranski do »barbarskih« Histrov in so opravičevali dejanja Rimljanov, je bilo omenjenih nekaj vzrokov za začetek spopadov, kot na primer gusarstvo Histrov in njihova vojaška pomoč rimskim sovražnikom. Za histrsko gusarstvo lahko z gotovostjo rečemo, da je bilo povod le za prvo istrsko vojno, saj njegov obseg po tem spopadu drastično pade. Kasneje pa je gusarstvo bolj kot realno grožnjo predstavljalo le dober izgovor za rimske napade. Zgoraj opisana dejanja nikakor niso mogla predstavljati globljega vzroka za spopade med obema ljudstvomoma. Pravi vzrok za istrske vojne leži v želji Rima po širitvi na vzhodni Jadran. Motivi za kontrolo Istre so bili tako gospodarski kot strateški. Ozemlje Histrov se je nahajalo na stičišču trgovskih poti med Italijo, srednjim Podonavjem in Balkanom, ki so jih želeli Rimljani nadzorovati. Prisotnost Histrov je tudi oteževala dobavo noriškega železa, ki je bil pomemben za rimsko vojsko. Prav tako so Histri predstavljali nevarnost svobodni plovbi po severnem Jadranu, obenem pa je bila obala Istre primerna za izgradnjo pristanišč, ki bi Rimljanom omogočila lažjo plovbo po Jadranu. Potreba po nadzoru histrskega prostora se je še dodatno povečala po ustanovitvi Akvileje, saj je prisotnost Histrov zavirala gospodarski razvoj kolonije. Politika Rima do Histrov je sovpadala s politiko do drugih ljudstev in držav na vzhodnem Jadranu, ki je postopoma celoten prišel pod rimsko kontrolo, vendar je bilo ozemlje Histrov zaradi neposredne bližine prvo na udaru. Kljub različnim povodom ob spopadih in osebnim motivom rimskih vojskovodij, ki so začeli spopade, lahko z gotovostjo trdim, da je bil glavni razlog za istrske vojne želja Rimske republike po širitvi države na vzhodni Jadran in s tem potrdim svojo drugo hipotezo.

Spopadi med Histri in Rimljani so bili različne intenzitete, zato lahko le nekatere izmed njih označimo kot vojne v pravem pomenu, medtem ko je bolje, da za ostale uporabljamo druge izraze. Spopad leta 221 pr.n.št. je imel politične nosilce. Poleg vojaške sile se je za končanje konflikta uporabila tudi politika. Bojevanje je bilo organizirano, aktivno, usklajeno in intenzivno. Po spopadu so bile jasno vidne posledice. Ta prvi spopad med nasprotnikoma zato lahko označimo kot vojno. Za konflikt ob ustanovitvi Akvileje so mnjenja o tem, ali je prišlo do prave vojne, najbolj deljena. Ni dokazov o političnih nosilcih spopada, razen oboroženega boja ni prisotnih drugih komponent vojne. Spopadi so bili sporadični in omejeni, o večji intenzivnosti bojov nimamo poročil. Neposrednih posledic ta spopad ni imel. Termin vojna zato za ta konflikt ni najbolj primeren. Spopad v letih 178-177 pr.n.št. je bil *bellum Histricum par excellence*, največji spopad med Rimljani in Histri, ki je bil hkrati tudi odločilen. Zanj bolj kot za vse ostale spopade veljajo značilnosti vojne. Konflikt leta 129 pr.n.št., ki ga je sprožil vojaški pohod konzula Tuditana, ni imel političnih nosilcev. Motivi zanj so bili osebni

in ne politični, Histri pa v tistem času tudi niso imeli več politične organizacije. O kakršnikoli kontinuiteti in intenzivnosti bojev ne moremo govoriti, saj je bil pohod usmerjen proti Japodom, boji s Histri pa so bili le preventivna akcija rimske vojske za zaščito napredovanja vojske do ozemlja Japodov. Za poslednji med obema nasprotnikoma vsekakor ne moremo uporabiti termin vojna. Od vseh spopadov med Rimljani in Histri lahko iz vojaško-teoretičnega vidika kot vojno označimo le spopada leta 221 pr.n.št. in 178–177 pr.n.št. S tem lahko potrdim svojo tretjo hipotezo.

9. VIRI IN LITERATURA

MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE

- Bishop, M.C. in J.C.N. Coulston (1993): *Roman military equipment*. London: B.T. Batsford Ltd.
- Bratož, Rajko (2007): *Rimska zgodovina, 1. del: Od začetkov do nastopa cesarja Dioklecijana*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Študentska založba, Filozofska fakulteta.
- Brodnik, Vilma, Robert A. Jernejčič, Zoran Radonjič, Tjaša Urankar-Dornik (2000): *Zgodovina 1: učbenik za prvi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Cavallaro, Adele M.(2004): *Da Teuta a Epulo: interpretazione delle guerre illyriche e histriche tra 229 e 177 a. C.* Bonn: R. Habelt.
- Conolly, Peter (1990): *Zgodovina rimske vojske: Od makedonske vojne in vojn za Galijo do zatona Rimskega cesarstva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Feugere, Michel (2002): *Weapons of the Romans*. Stroud: Tempus.
- Goldsworthy, Adrian Keith (2003): *The complete roman army*. London: Thames & Hudson.
- Hrobat, Katja (2004): *Prazgodovinska gradišča*. Sežana: Kulturno društvo Vilenica.
- Križman, Mate (1979): *Antička svjedočanstva o Istri: izbor iz djela*. Pula: Istarska naklada.
- Križman, Mate (1997): *Antička svjedočanstva o Istri*. Pula: Zavičajna zaklada »Žakan Juri«.
- Kuntić-Makvić, Bruna (1997): *De Bello Histrico*. Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo.
- Matijašić, Robert (1998): *Gospodarstvo antičke Istre: arheološki ostaci kao izvori za poznavanje društveno-gospodarskih odnosa u Istri u antici: (I. st. pred Kristom – III. st. poslije Krista)*. Pula: »Žakan Juri«.
- Mihovilić, Kristina in Robert Matijašić (1998): *Nesactium*. Pula: Arheološki muzej Istre.
- Mihovilić, Kristina (2001): *Nezakcij, Prapovijesni nalazi 1900.-1953*. Pula: Arheološki muzej Istre.
- Mihovilić, Kristina (1996): *Nezakcij: nalaz grobnice 1981. godine*. Pula: Arheološki muzej Istre.

- Mihovilić, Kristina (2000): *Starije željezno doba Istre*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Rutar, Simon (2004): *Akvileja*. Ljubljana: Salve.
- Starac, Alka (1999): *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*. Pula: Arheološki muzej Istre.
- Stephenson, I. P. (2001): *Roman infantry equipment*. Brimscombe Port Stroud: Tempus.
- Stipčević, Aleksandar (1974): *Iliri: povijest, život, kultura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Suić, Mate (1996): *Odabrani radovi iz stare povijesti Hrvatske*. Zadar: Arheološki muzej Zadar
- Šašel-Kos, Marjeta (2005): *Appian and Illyricum*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Vegecij (1954): *Razprava o vojnoj veštini*. Beograd: Mala vojna biblioteka.
- Verbinc, France (1976): *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Weisseisen, Peter (2006): *Primerjava vojskovanja Keltov in Germanov proti Rimljanom*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zaninović, Marin (1996): *Od Helena do Hrvata*. Zagreb: Školska knjiga.

ČLANKI V REVIJAH IN ZBORNIKIH

- Bandelli, Gino (2003): Aquilea colonia latina dal senatus consultum del 183 a.C. al supplementum del 169 a.C. V Giuseppe Ciuscito (ur.): *Aquilea dalle origini alle costituzione del ducato Longobardo*, 49–78. Trieste: Centro di Antichità Altoadriatiche.
- Buršić-Matijašić, Klara (2000): Bedemi i ulazi istarskih gradina. *Histria antiqua* 6, 171–180.
- Čače, Slobodan (1989): Rimski pohod 221. godine i pitanje političkog uređenja Istrije. *Radovi* 28, 5–17.
- Dell, Harry J. (1970): Demetrius of Pharos and the Istrian war. *Historia* 19(1), 30–38.
- Gabrovec, Stane in Kristina Mihovilić (1987): Istarska grupa. *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 5, 293–338.
- Jurišić, Mario (1983): Prilog poznavanju ilirskog brodomlja na Jadranu do 2. st. pr. n. e. *Prinosi odjela za arheologiju*, 5–15. Zagreb: Centar za povijesne znanosti. Odjel za arheologiju.
- Kobal, Gregor (1997): Ni miru v ukradenih deželah. *Revija Obramba* 29(11), 16–19.
- Kozličić, Mithad (2000): The defensive system of adriatic navigation. *Histria antiqua* 6, 49–124.

- Matijašić, Robert (1993): Starija povijest Istre i neki njezini odrazi na novije razdoblje. *Društvena istraživanja* 6–7(4–5), 569–583.
- Novaković, Predrag (1997): Archeology of the Kras dolinas. *Annales* 7(10), 19–36.
- Zlobec, Barbara (1999): Poročila antičnih geografov v severnem Jadranu: Od Hekataja do Plinija starejšega. *Zgodovinski časopis* 53(1), 11–32.
- Žabkar, Anton (1996): Makete starih ladij pripovedujejo o razvoju vojnih flot – Liburna. *Revija obramba* 28(9), 44–47.

ENCIKLOPEDIJE IN LEKSIKONI

- *Enciklopedija Jugoslavije* 1980. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- *Enciklopedija Slovenije* 1991. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- *Enciklopedija Slovenije* 2000. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- *Veliki splošni leksikon* 1998. Ljubljana: DZS.
- *Zgodovina 1* 1983. Ljubljana: Mladinska knjiga.

INTERNETNI VIRI

- Internet 1: Slosurf.com (2006): *Veter na Jadranu*. Dostopno na http://www.slosurf.com/o_vetru/veter_na_jadranu.asp (16. december 2006).
- Internet 2: Wikipedia, the free encyclopedia on line (2007): *Trireme*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Trireme> (9. november 2007).
- Internet 3: Polybius, The Histories (2008): *Book II*. Dostopno na http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/2*.html (6. junij 2008).
- Internet 4: Muzejski dokumentacijski centar (2008): *Nož*. Dostopno na <http://www.mdc.hr/pula/hr/zbirke/fs-prapovijesna.htm> (6. junij 2008).
- Internet 5: Aviacija Bez Granica.com (2008): *Topografske karte Republike Hrvatske u razmjeri 1:25.000*. Dostopno na <http://www.avijacijabezgranica.com/karte/karteRH25/imagepages/image349.html> (20. maj 2008).

10. PRILOGE

PRILOGA A: Gradišča Histrov v hrvaški Istri

Vir: Mihovilić 2000: 8.

PRILOGA B: Gradišča v severni Istri, Brkinih in na Krasu

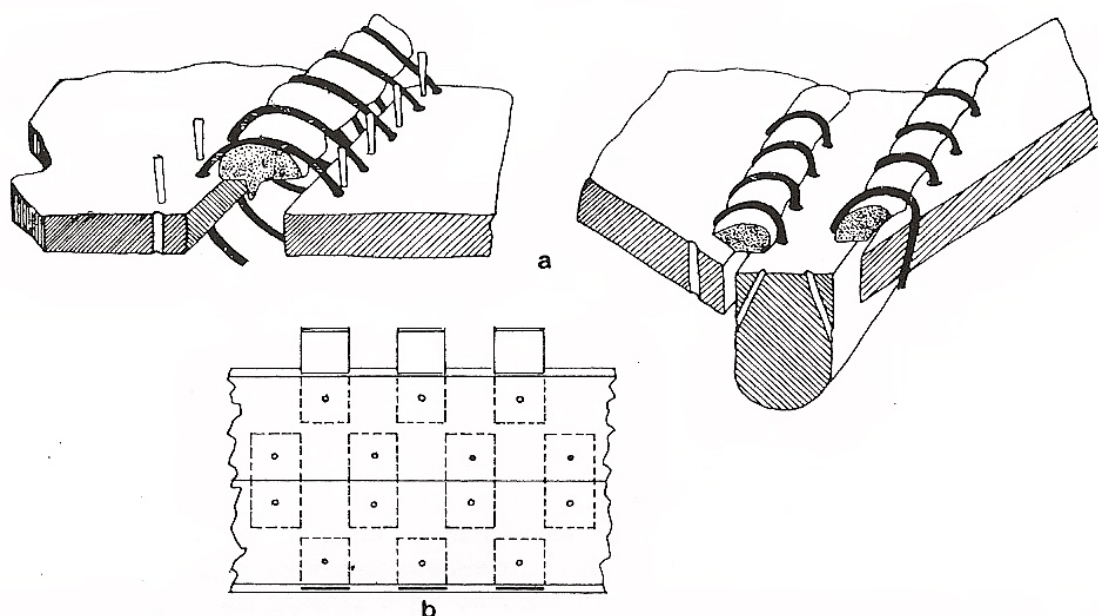
Vir: Hrobat 2004: 18.

PRILOGA C: Motivi pomorske bitke na bronasti situli iz Nezakcija

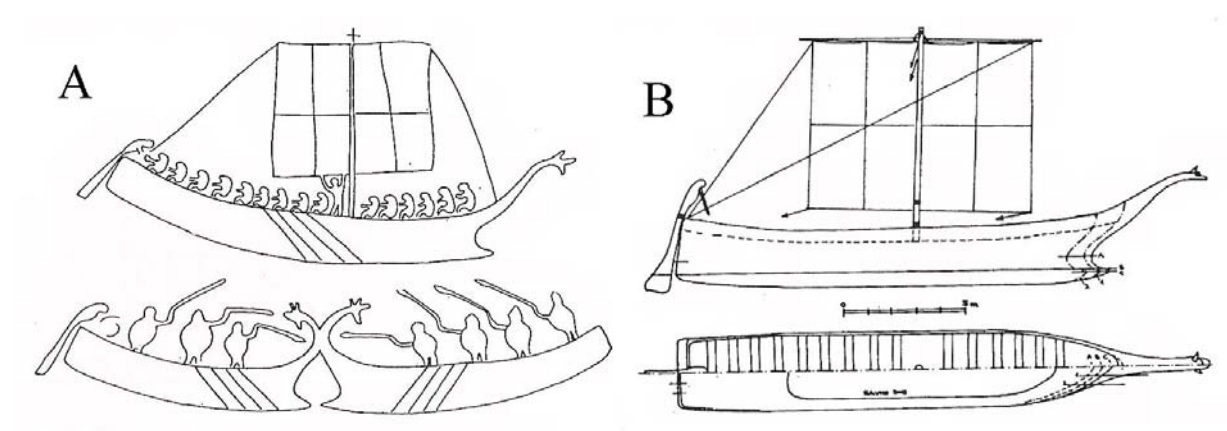
Vir: Mihovilić in Matijašić 1998: 16.

PRILOGA Č: Tehnika gradnje histrskih ladij z metodo spajanja oz. »šivanja« z vrvmi (a) in klasična antična tehnika (b)

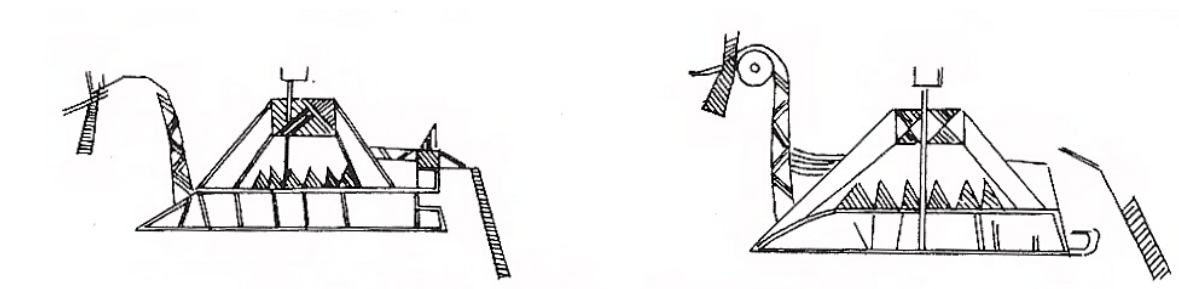
Vir: Jurišić 1983: 8.

PRILOGA D: Prikaz pomorske bitke med liburnskimi in picenskimi ladjami na nagrobni plošči iz Novilare (A) in rekonstrukcija ladje (B)

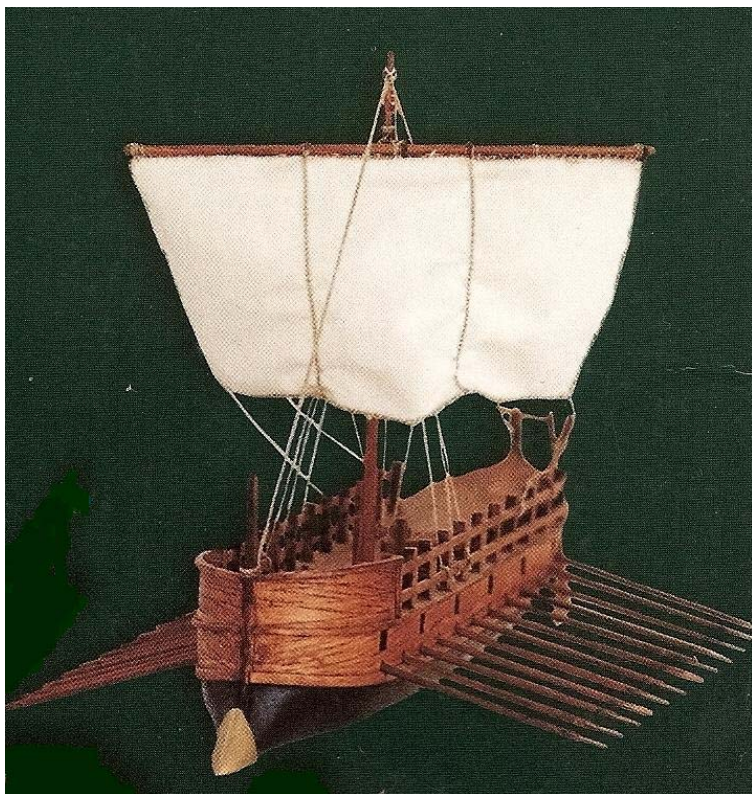
Vir: Jurišić 1983: 6,7.

PRILOGA E: Stiliziran prikaz ladij iz golenjakov, najdenih v Glasincu

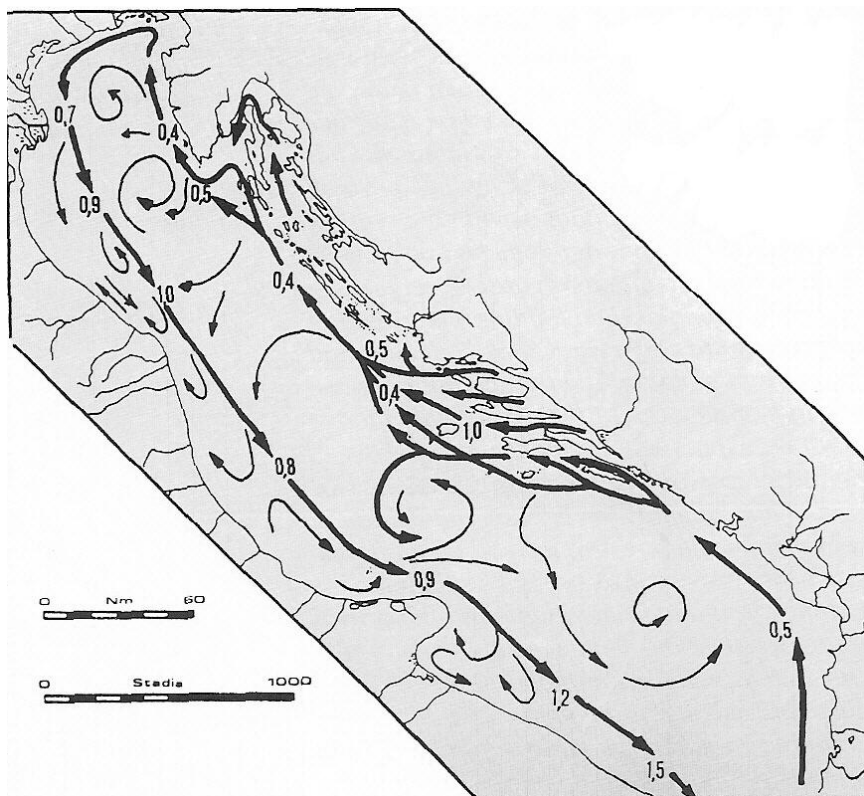
Vir: Jurišić 1983: 7.

PRILOGA F: Rekonstrukcija histrske ladje

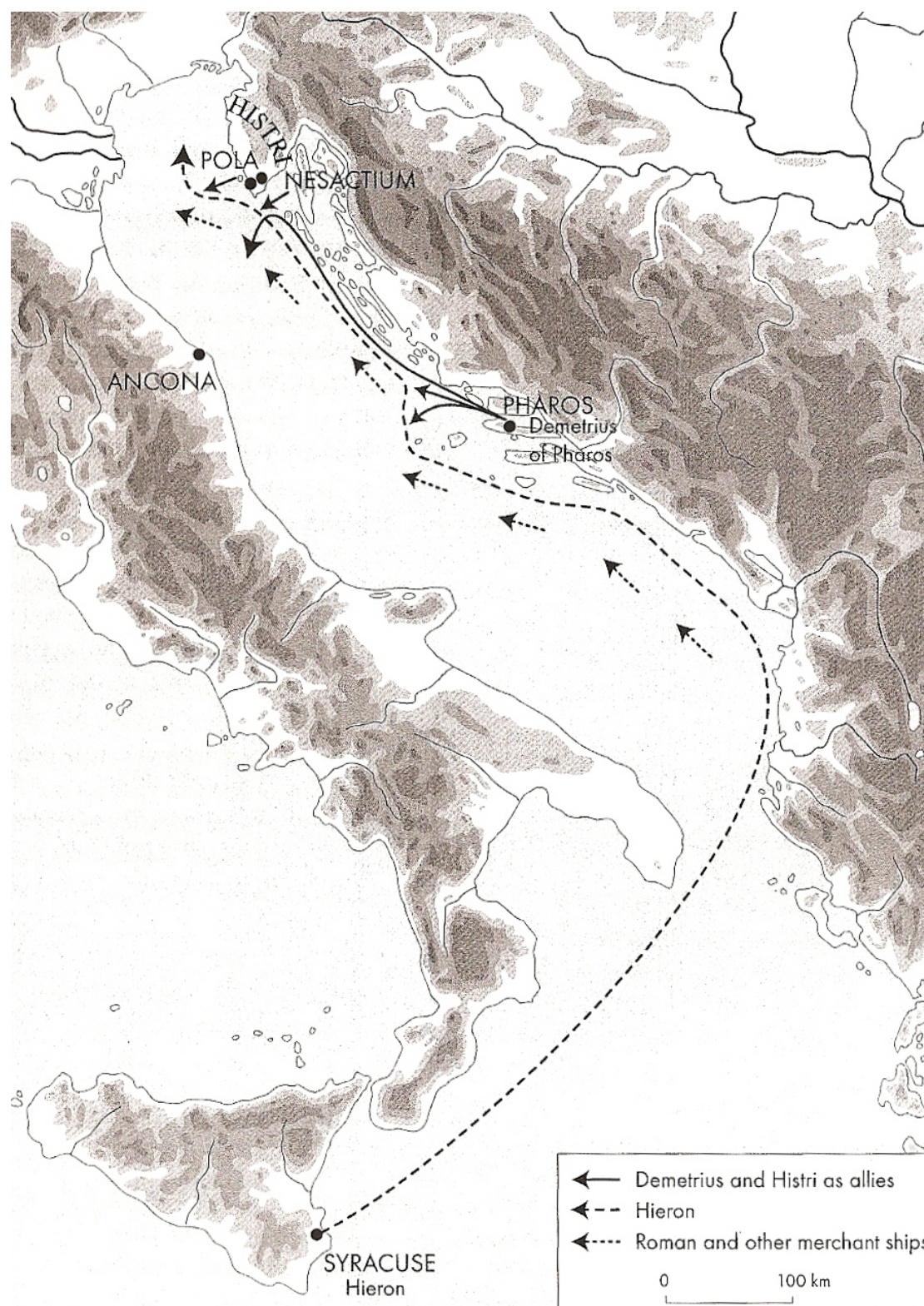
Vir: Mihovilić in Matijašić 1998: ovojnica.

PRILOGA G: Morski tokovi v Jadranu

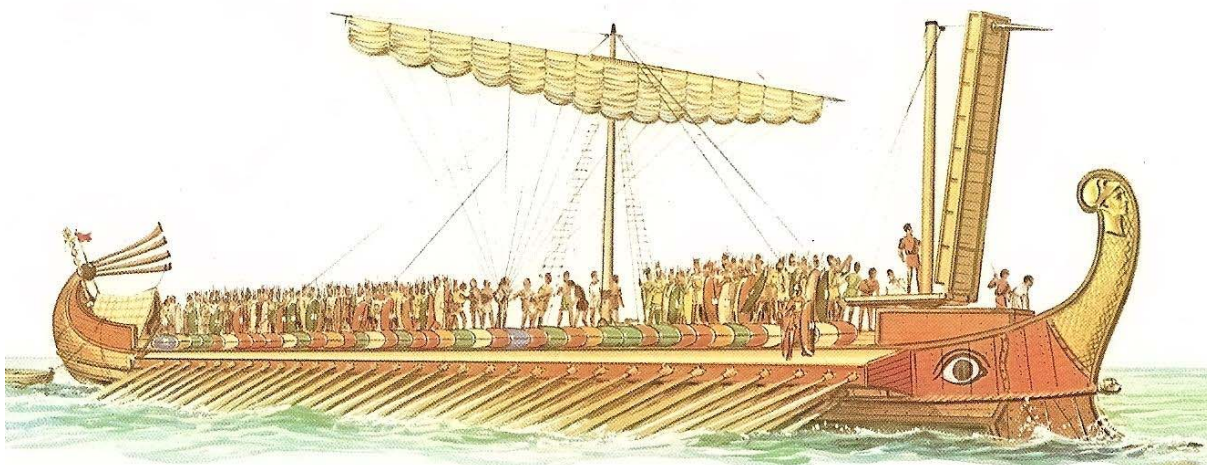
Vir: Mihovilić 1996: 58.

PRILOGA H: Gusarski napadi Demetrija Hvarskega in Histrov

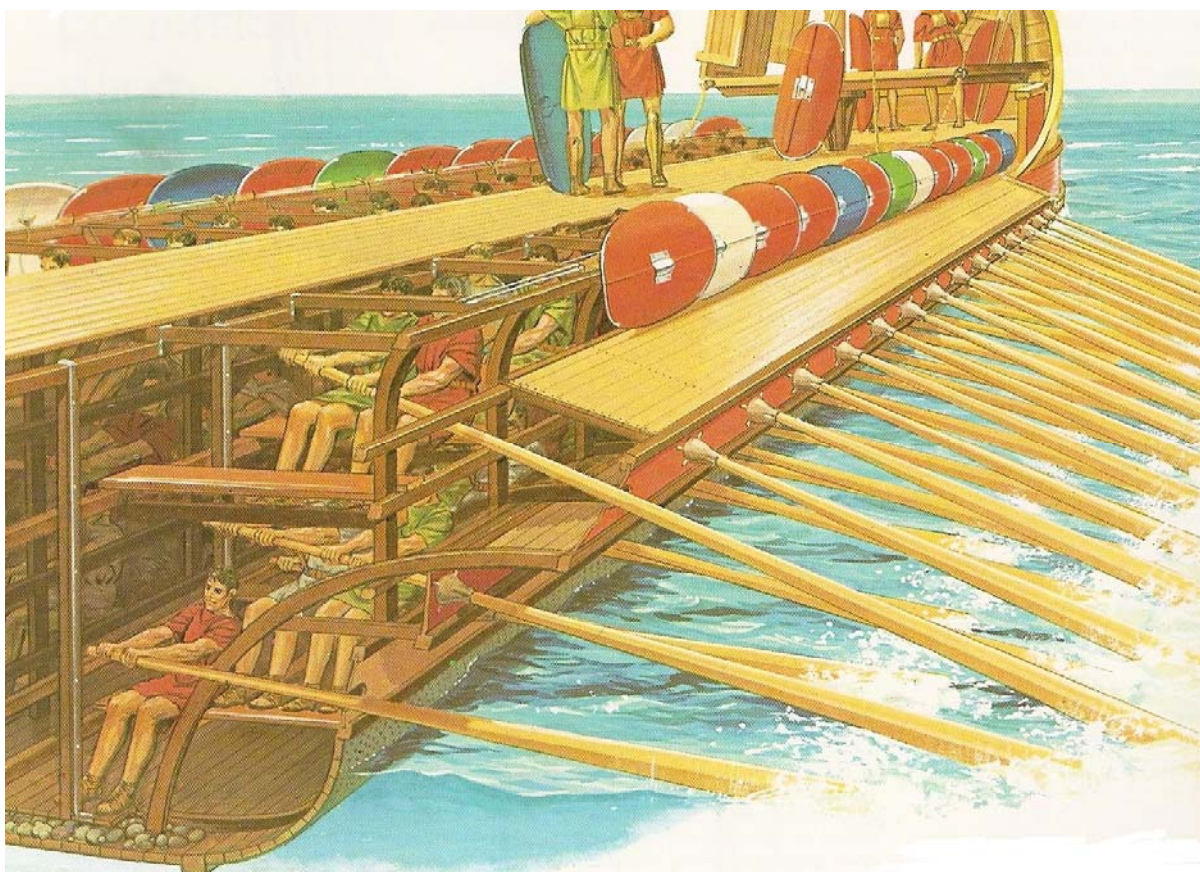
Vir: Šašel-Kos 2005: 274.

PRILOGA I: Rimska pentera oz. peteroveslača

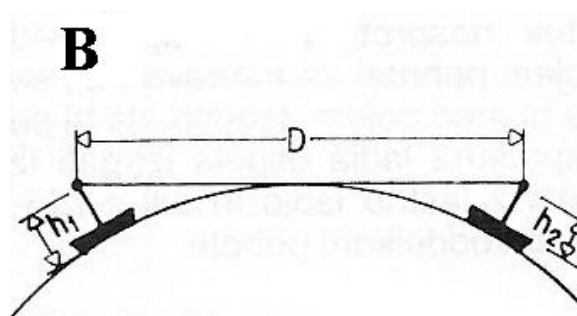
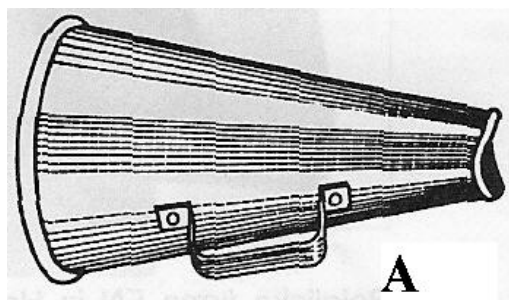
Vir: Conolly 1990: 17.

PRILOGA J: Vrste veslačev na rimski penteri

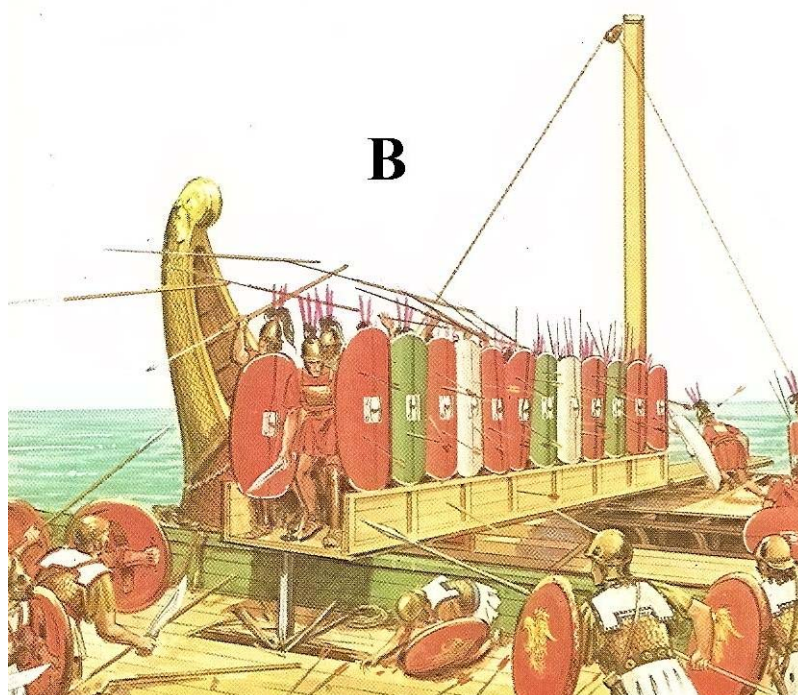
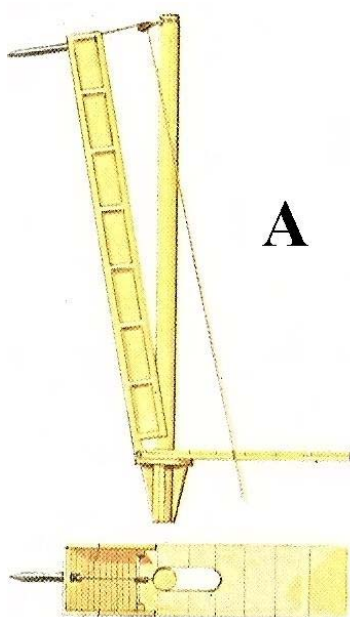
Vir: Conolly 1990: 18.

PRILOGA K: Megafon (A) in shema odkrivanja na odprtem morju (B)

Vir: Žabkar 1996: 46, 47.

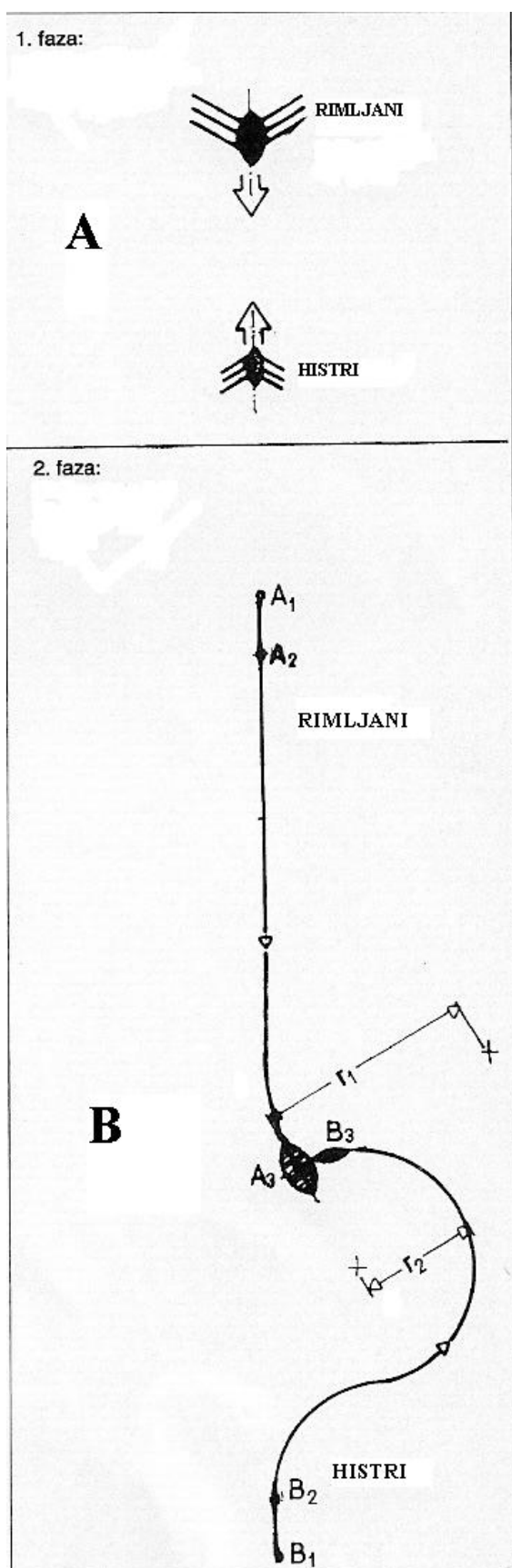
PRILOGA L: Corvus ali krokar (A) ter krokar v akciji (B)

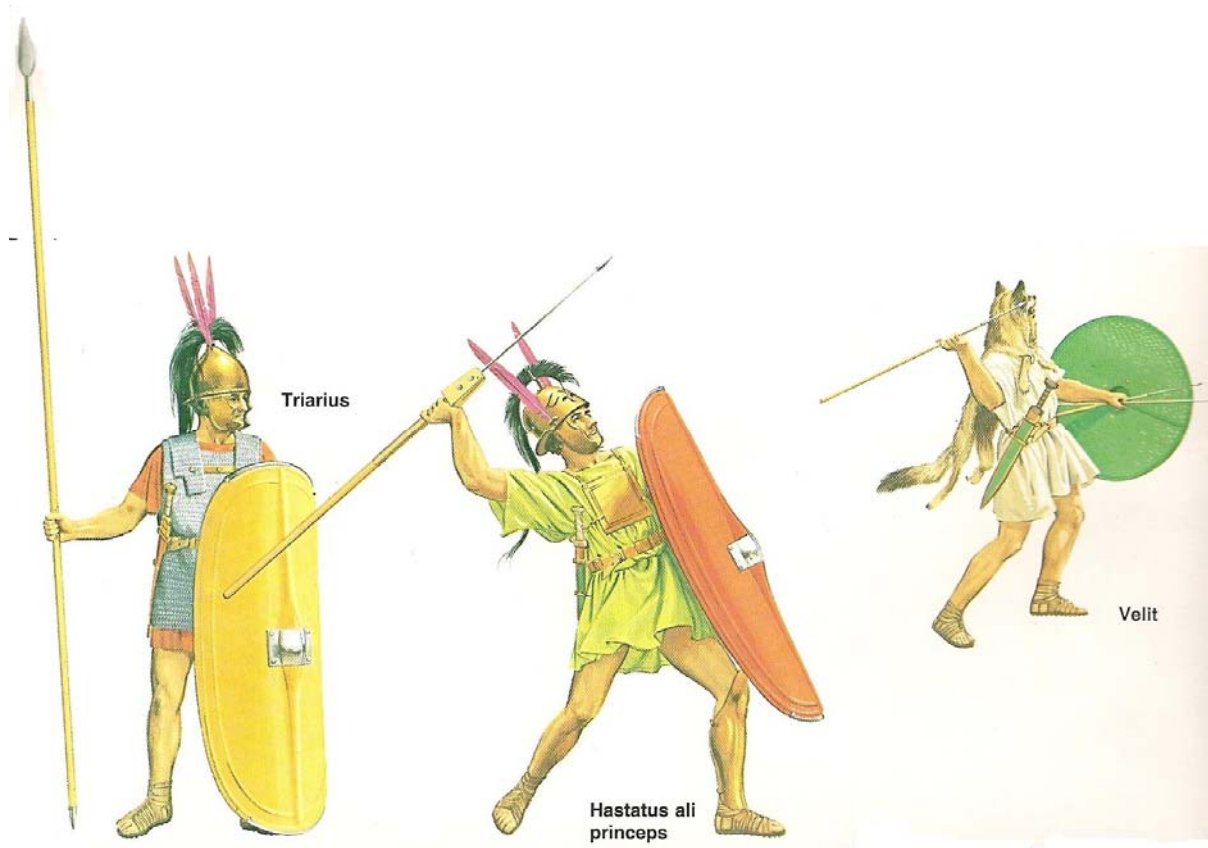
Vir: Conolly 1990: 17.

PRILOGA M: Približevanje ladij (A) in shema manevra histrske ladje v boju s pentero (B)

Vir: Prirejeno po Žabkar 1996: 46.

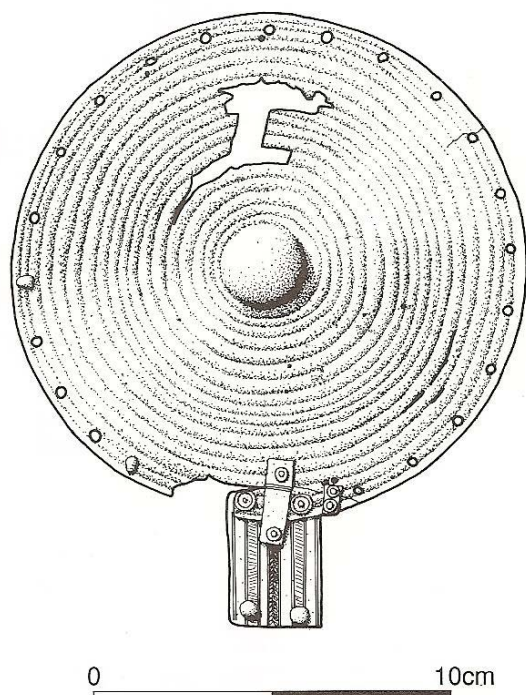

PRILOGA N: Štiri vrste legionarjev

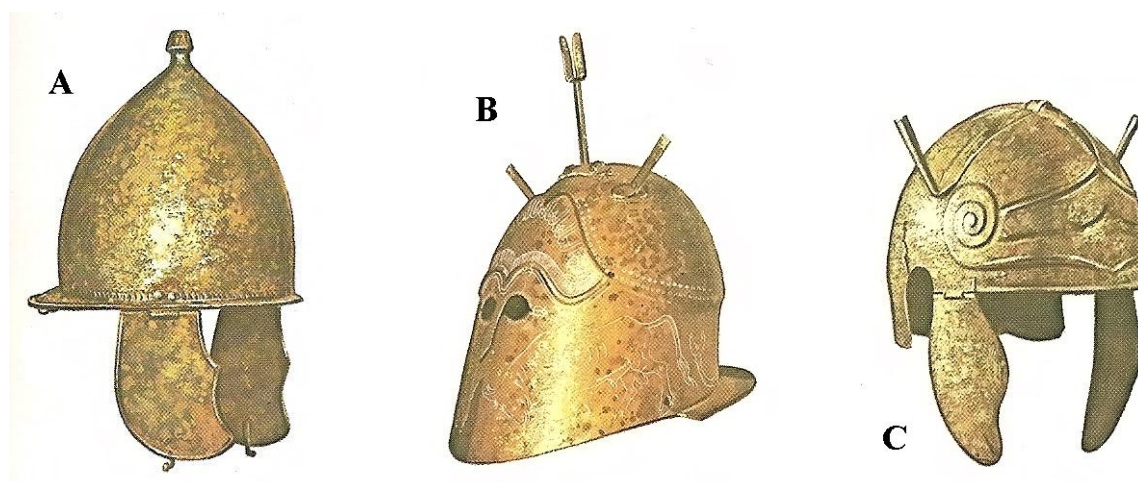
Vir: Conolly 1990: 6.

PRILOGA O: Kovinska plošča za zaščito prsnega koša

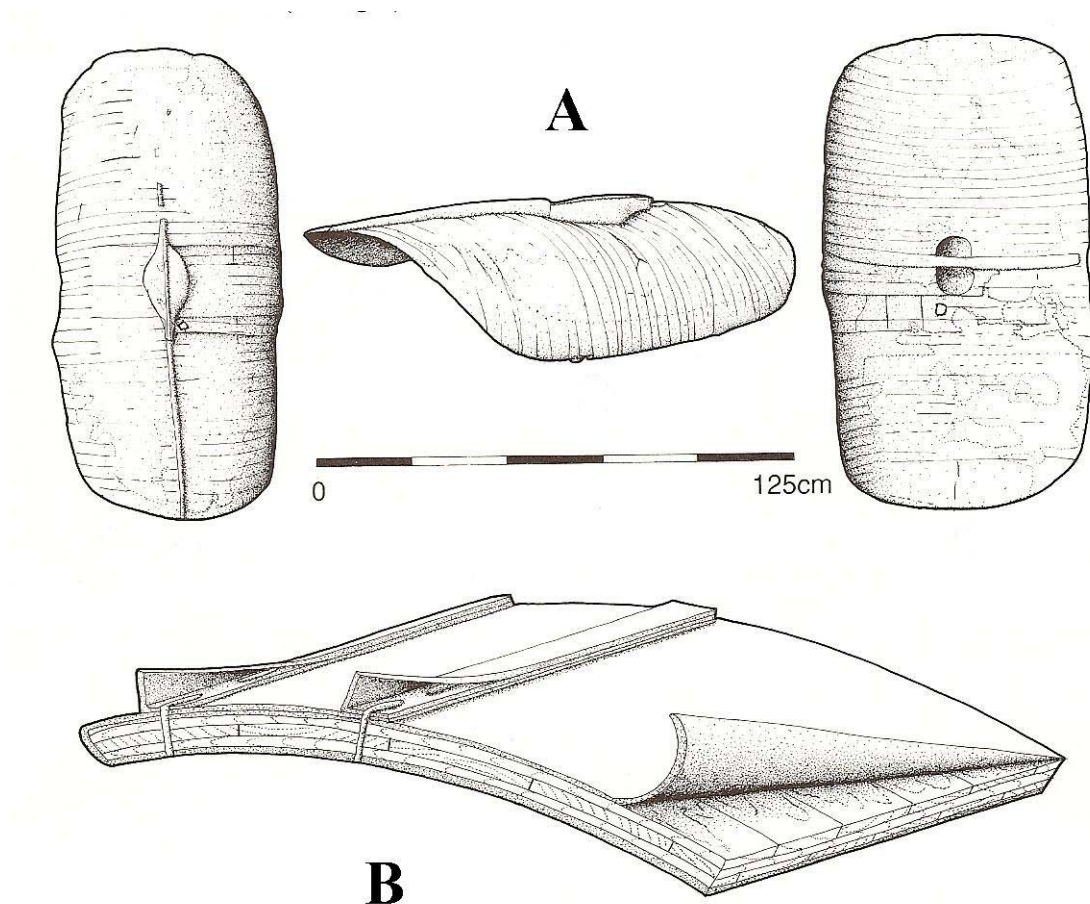
Vir: Bishop in Coulston 1993: 59.

PRILOGA P: Tipi legionarskih čelad

Vir: Conolly 1990: 15.

PRILOGA R: Legionarjev ščit - scutum

Vir: Bishop in Coulston 1993: 58.

PRILOGA S: Velitsko lahko kopje (A),
težki pilum (B) in lahki pilum (C)

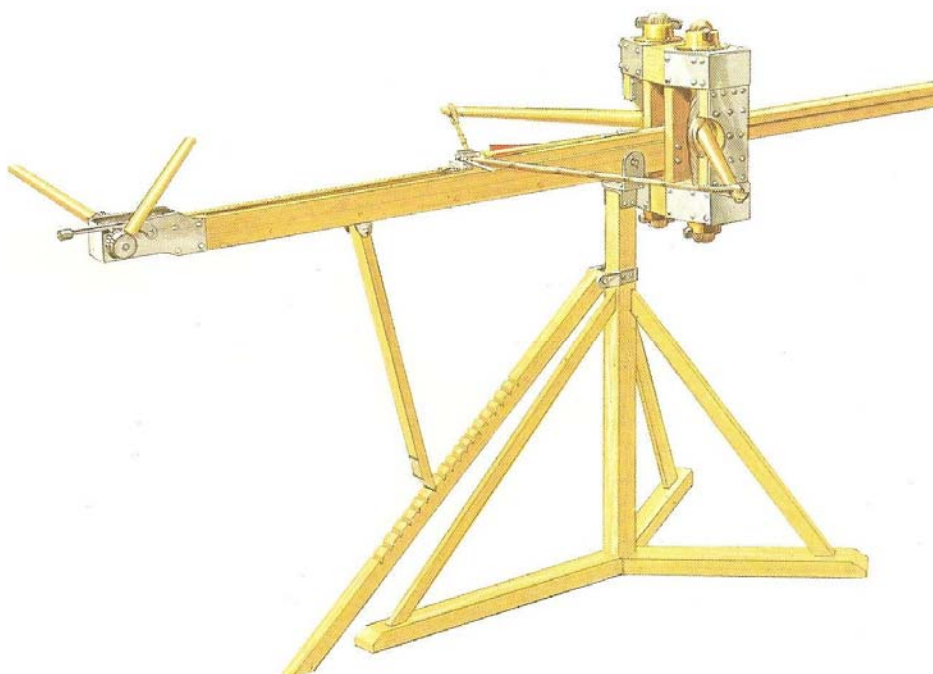
Vir: Conolly 1990: 15.

PRILOGA Š: Gladius

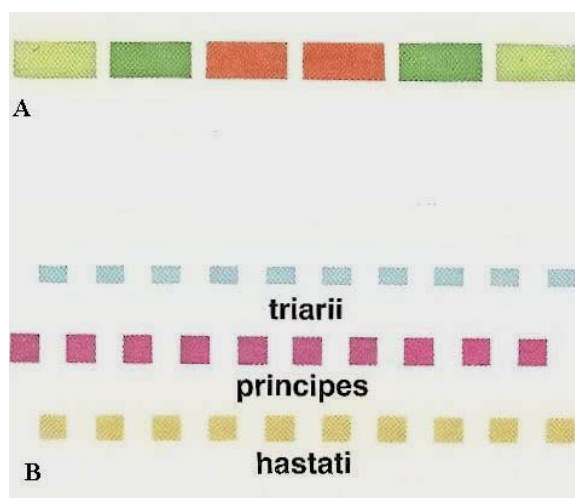
Vir: Conolly 1990:15.

PRILOGA T: Rekonstrukcija rimskega katapulta

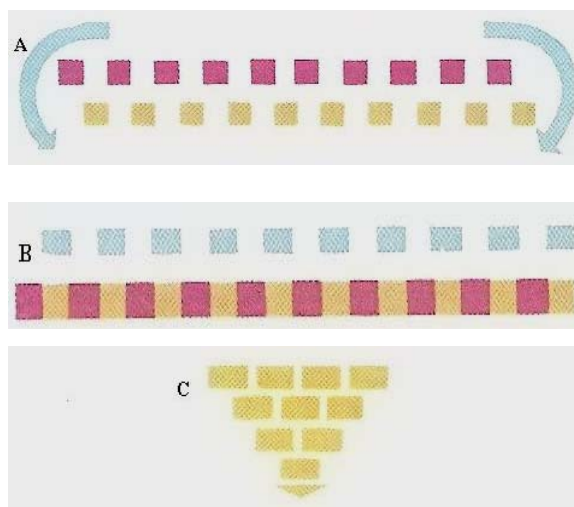
Vir: Conolly 1990: 63.

PRILOGA U: Bojni razpored rimske vojske (A) ter običajna taktična razporeditev bojnih linij maniplov (B)

Vir: Conolly 1990: 12.

PRILOGA V: Manever prodora po krilih (A), razpored falange (B) in formacija klina (C)

Vir: Conolly 1990: 13.

PRILOGA Z: Histrsko kratko, enorezno, ukrivljeno bodalo (A) in histrsko dolgo kopje (B)

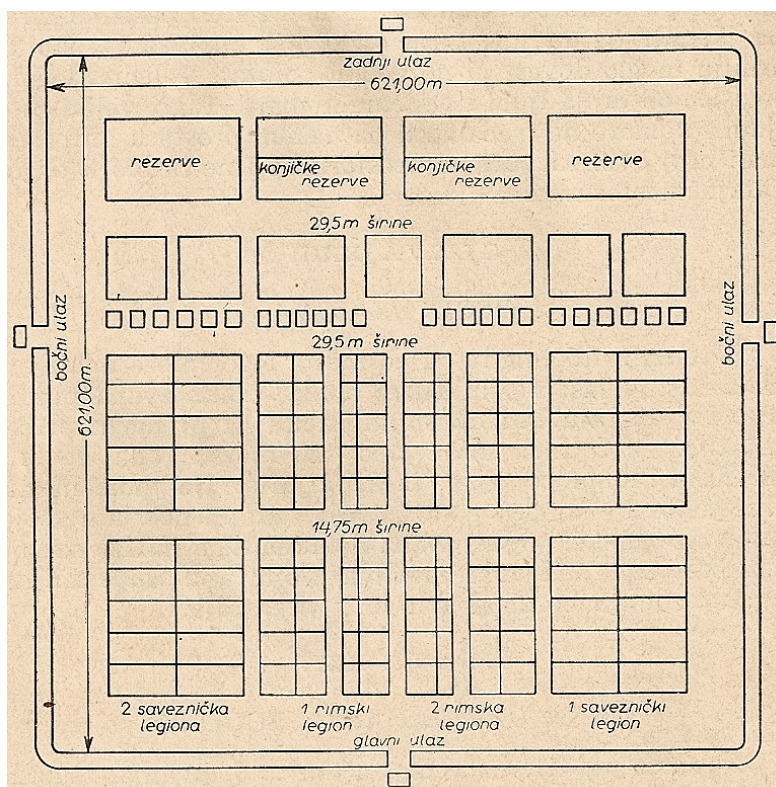

Vir A: Internet 4.

Vir B: Mihovilić 1996: 90.

PRILOGA Ž: Skica rimskega vojaškega tabora ter razporeditev enot znotraj njega

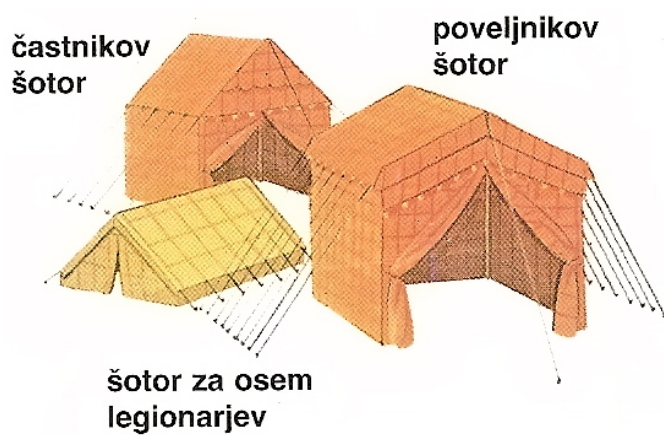
Vir: Vegetij 1954: 28.

PRILOGA a: Premiki in operacije rimske vojske in Histrov v letu 178 pr.n.š. (2. istrska vojna)

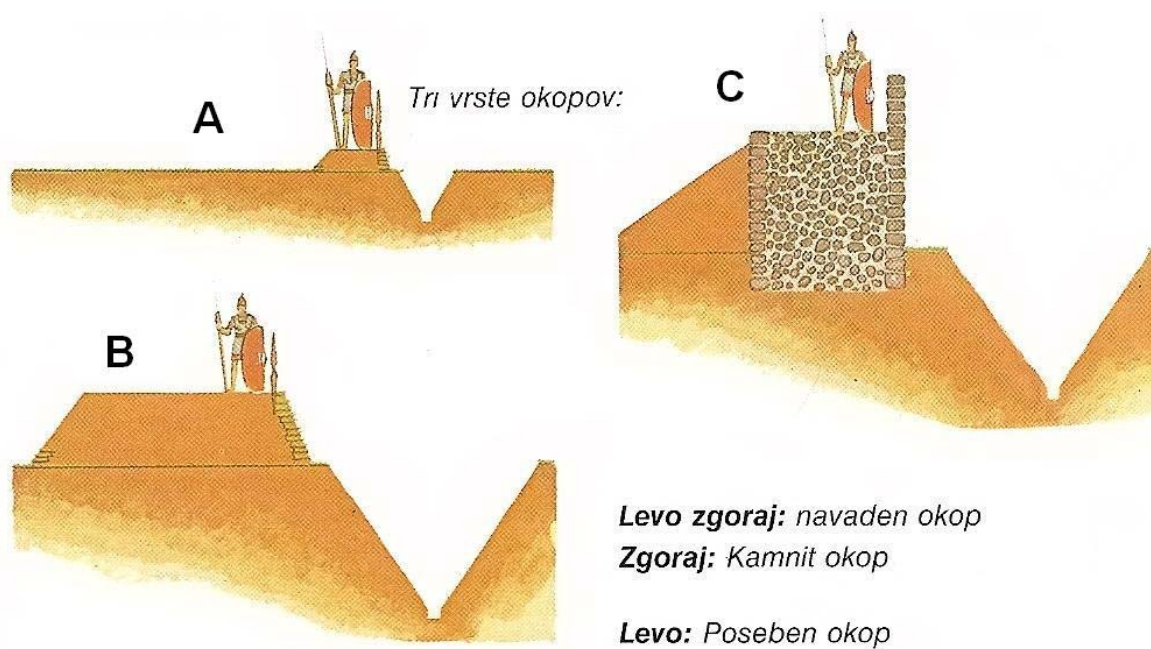
Vir: Križman 1979: 137.

PRILOGA b: Šotori v legionarskem taboru

Vir: Conolly 1990 : 10.

PRILOGA c: Vrste okopov okoli rimskega tabora

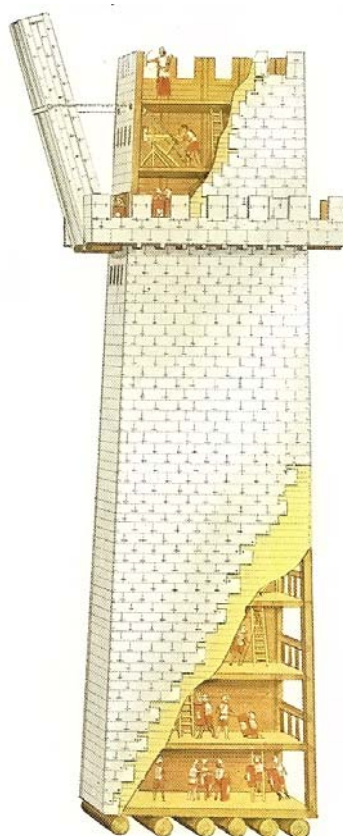
Vir: Conolly 1990: 9.

PRILOGA č: Orodje legionarjev

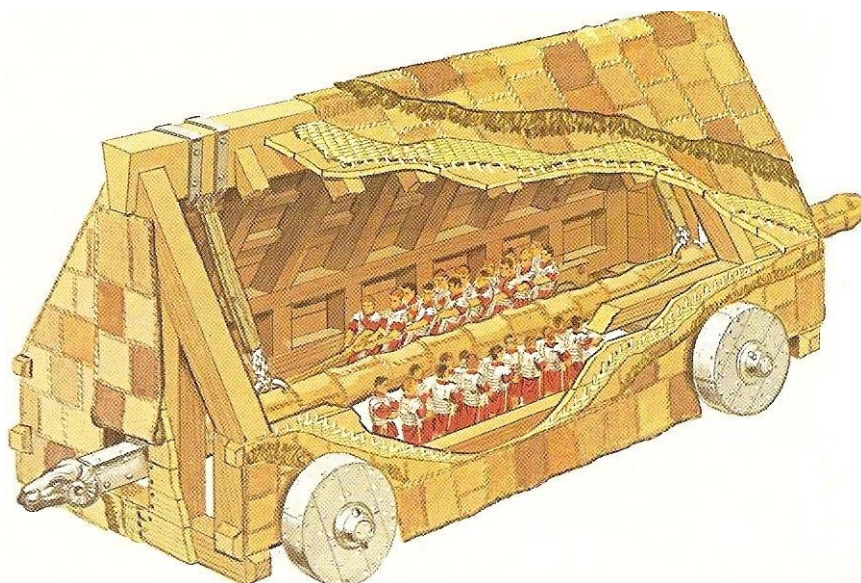
Vir: Conolly 1990: 28.

PRILOGA d: Oblegovalni stolp

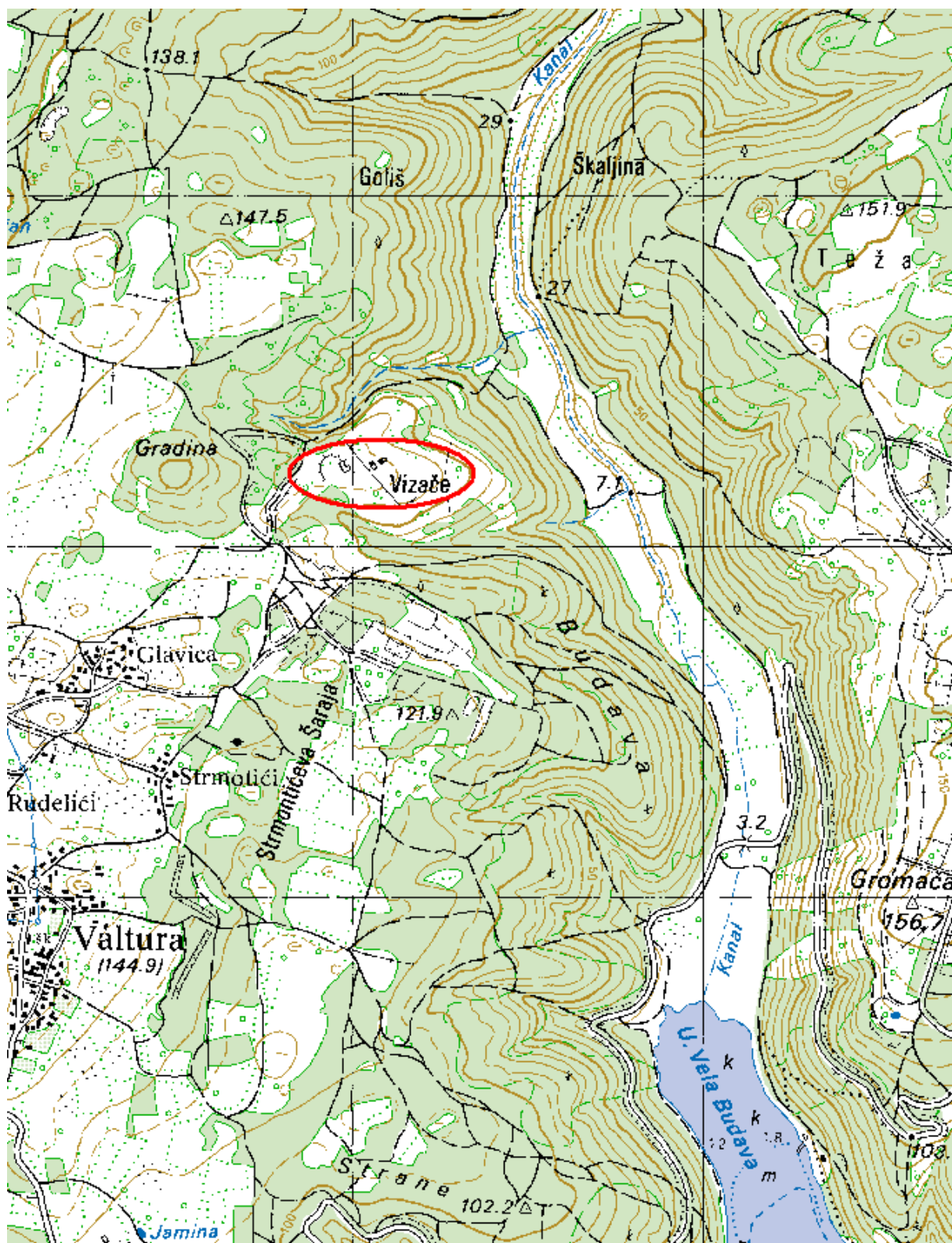
Vir: Conolly 1990: 59.

PRILOGA e: Rimska oblegovalna naprava z ovnom

Vir: Conolly 1990: 62.

PRILOGA f: Arheološko najdišče Vizače (Nezakcij) na topografski karti merila 1:25000

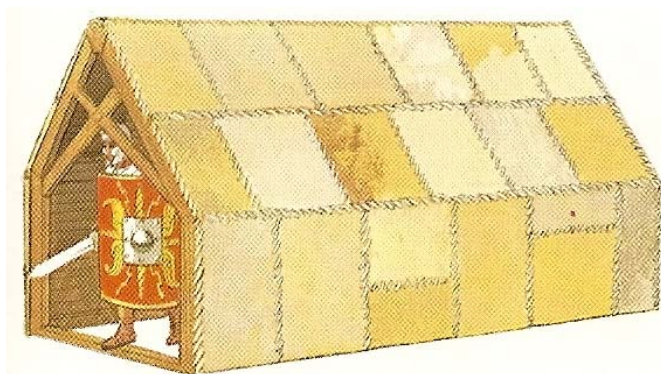
Vir: Internet 5.

PRILOGA g: Oven za razbijanje obzidij

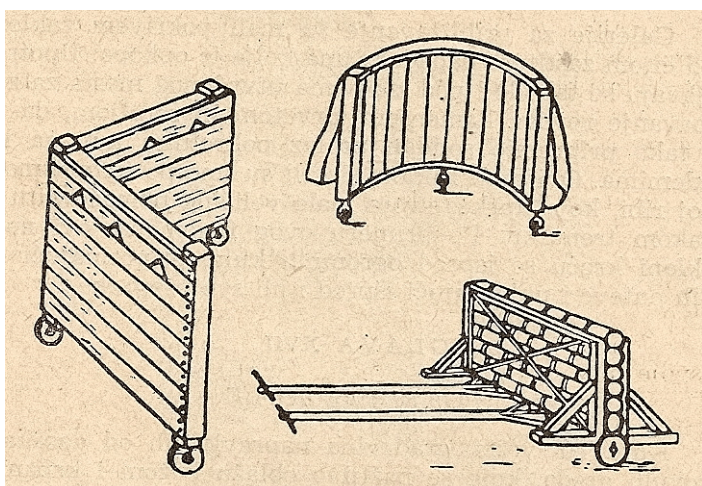
Vir: Conolly 1990: 62.

PRILOGA h: Vinea – koliba, ki je služila za približevanje obzidju

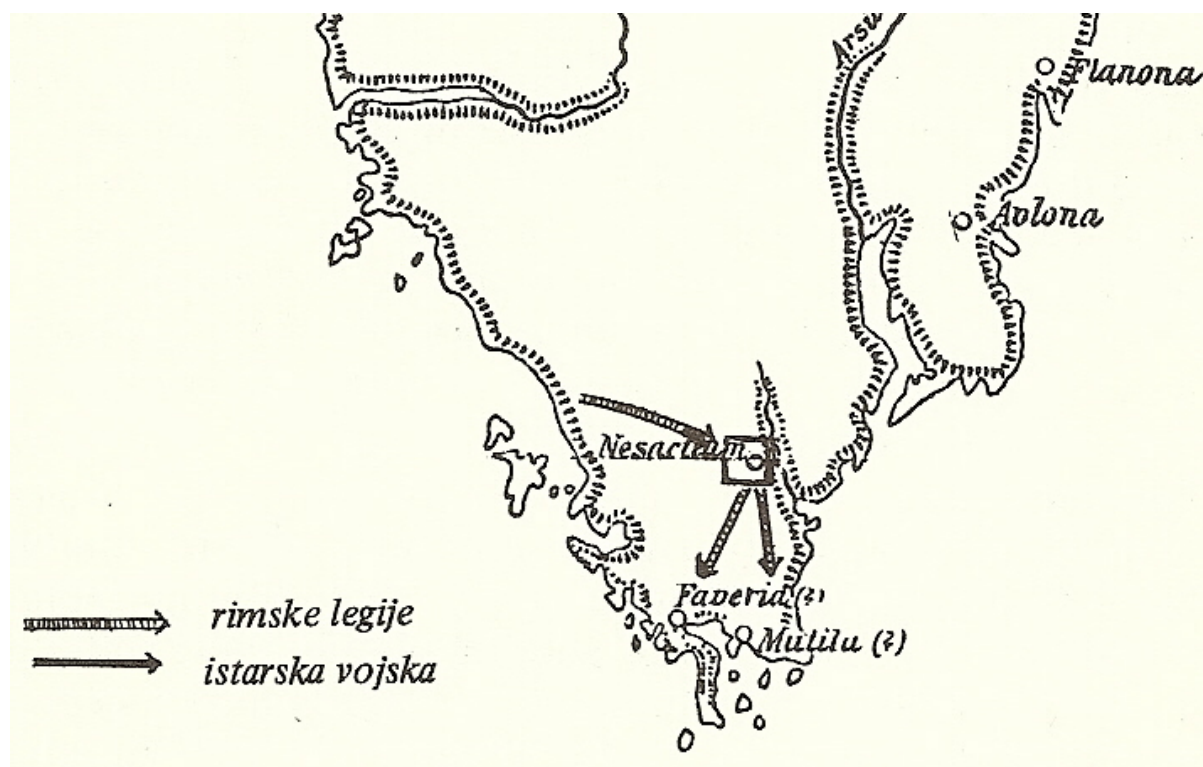
Vir: Conolly 1990: 59.

PRILOGA i: Različne oblike rimskih zaklonov za zaščito pri približevanju obzidju.

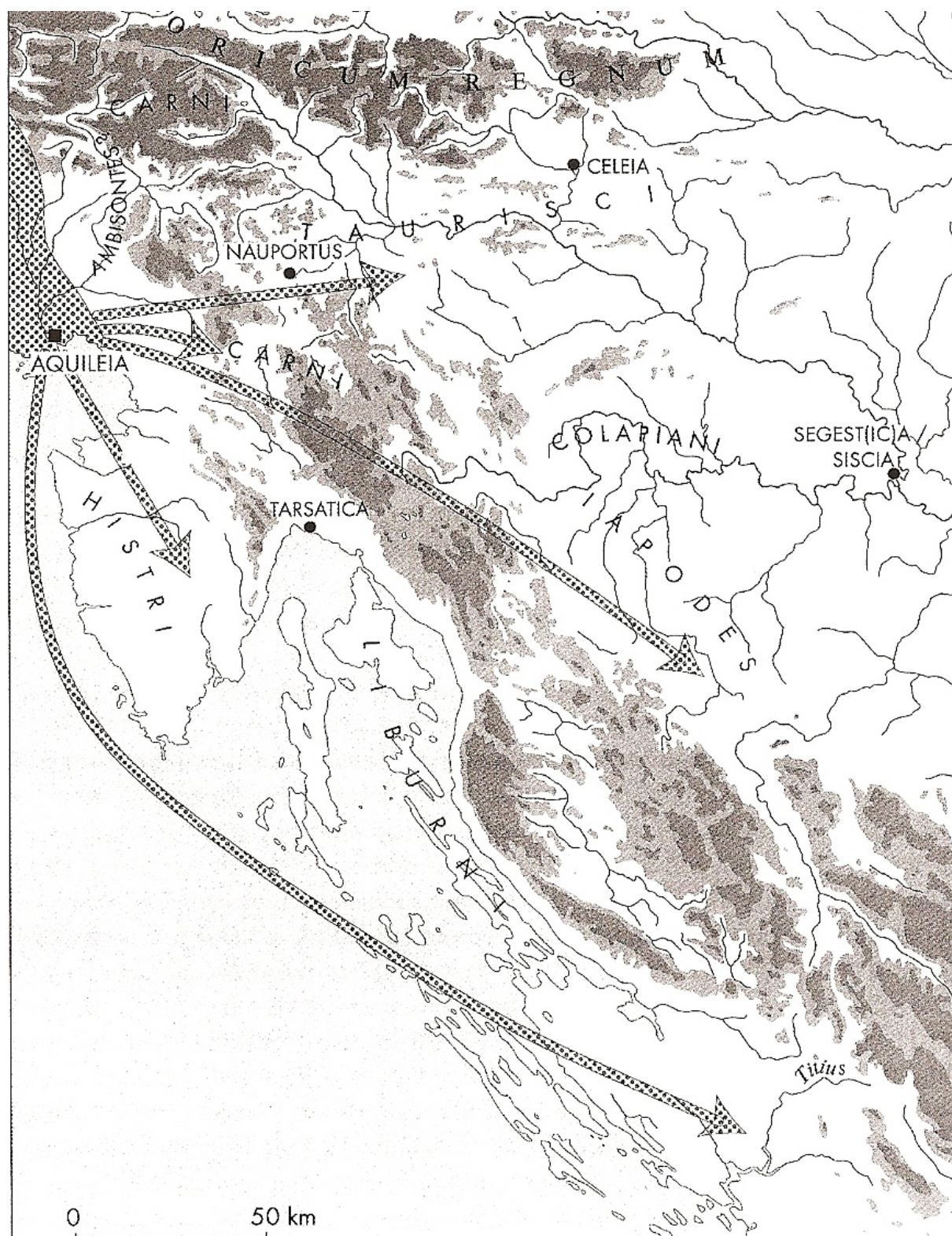
Vir: Vegetij 1954: 115.

PRILOGA j: Zaključne operacije v 2. istrski vojni leta 177 pr.n.št.

Vir: Križman 1979: 137.

PRILOGA k: Vojni pohod konzula Gaja Sempronija Tuditana leta 129 pr.n.št.

Vir: Šašel-Kos 2005: 327.